

หนังสืออ้างอิง
(REFERNCE BOOK)
ให้ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี)

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพ

ธ
294.301
จ962ก
2558

600100058565

ทอมุดส่วนกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สิงหาคม 2558

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.

ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่น ไม่สมควร

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHADASA BHIKKHU'S BUDDHIST
PHILOSOPHY-BASED CONCEPTS ON PEACE

PHRAMAHA JAISING SIRIDHAMMO (THUANSRI)

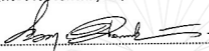

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY
FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
AUGUST B.E. 2558 (2015)
(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

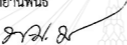
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์
ของ พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย ได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(พระราชาเปรียญดีวิมล, ดร.)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(พระมหาประภาส ปรีชาโน, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธาน
(พระมหามชินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

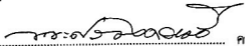

..... กรรมการ
(พระราชาเปรียญดีวิมล, ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหาประภาส ปรีชาโน, ดร.)

..... กรรมการ
(ดร.สฤกษ์ แห่งทรัพย์)

..... กรรมการ
(ดร.วีเชียร แสนมี)

คณะศาสนาและปรัชญา อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของมหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

..... คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา
(พระศรีมงคลเมธี, ดร.)

วันที่ 12 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2558

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงลงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือด้วยดี จากครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ หลายท่าน

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปรีดีวัฒินล,ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และขอกราบขอบพระคุณ พระมหาประสาท ปรีชาโน,ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณ ไว้ ณ โอกาสนี้

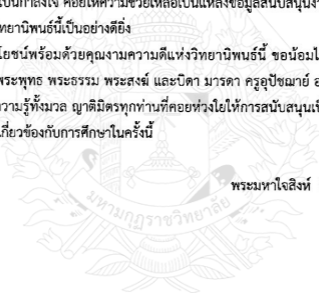
ขอกราบขอบพระคุณ ประธานกรรมการ พระมหาฉวีรินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร. และขออนุโมทนาขอบคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ดร.สฤกษ์ แพงทรัพย์ ดร.วิเชียร แสนมี

ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด ที่คอยช่วยเหลือชี้แนะแหล่งข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยไมตรีจิตอันดียิ่ง

ขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุนและให้การอนุเคราะห์ ที่เป็นสมาชิกในครอบครัว เพื่อน ๆ และนักศึกษารุ่นพี่ที่เป็นกำลังใจ คอยให้ความช่วยเหลือเป็นแหล่งข้อมูลสนับสนุนงานด้านเอกสารที่ใช้ในการประกอบทำวิทยานิพนธ์นี้เป็นอย่างดียิ่ง

คุณประโยชน์พร้อมด้วยคุณงามความดีแห่งวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมไว้เพื่อบูชาคุณของ พระรัตนตรัยอันมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชาความรู้ทั้งหมด ญาติมิตรทุกท่านที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจเสมอมา และทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้

พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี)

5620750211001: สาขาวิชา: พุทธศาสนาและปรัชญา; ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา)

คำสำคัญ: สันติภาพ/พุทธปรัชญา/สันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี): การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ (AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHADASA BHIKKHU'S BUDDHIST PHILOSOPHY-BASED CONCEPTS ON PEACE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: พระราชปริยัติวิมล, Ph.D., พระมหาประภาส ปรัชชาโน, Ph.D. 98 หน้า.ปี พ.ศ. 2558.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป 2. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และ 3. เพื่อวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก และจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยปรากฏว่า สันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา หมายถึง ความสงบหรือความมีสันติ ซึ่งมีหลายระดับด้วยกันตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง ตั้งแต่ปุถุชน ที่มีศีล 5 ไปจนถึงพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าถึงพระนิพพาน ด้วยการมุ่งเน้นให้คำนึงถึงเหตุผลแห่งการที่จะทำให้เกิดความไม่สงบสุข ทั้งในทางกาย วาจา และใจ ด้วยสุจริต 3 คือ คิดดี พูดดี และทำดี โดยเฉพาะในด้านจิตใจที่พุทธปรัชญาต้องการให้รู้จักเรียนรู้เพื่อแยกแยะดีชั่วออกจากกันได้เพื่อความสงบสุขของตนเอง และผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมแล้วมันเพียงฝึกฝนตนตามแนวทางของพุทธปรัชญามุ่งกำลังความสามารถหรือตามสถานภาพของตนเองที่เป็นอยู่ในสังคม

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุคือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญามี 2 ระดับได้แก่ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน เป็นสันติภาพในแง่ของภาษาคน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้วเป็นสันติภาพในแง่ของภาษาธรรม ซึ่งมีอยู่ในระดับบุคคล สังคม และโลก ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงความสงบของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัตถุ คือ สิ่งที่เป็นปกติตามธรรมชาติทั้งหลาย ทางจิต และทางสติปัญญาด้วยความเข้าใจต่อบริบทของชีวิตโดยอาศัยศีลธรรมที่สั่งตามเป็นข้อประพฤติตนบนความเห็นที่ชอบถูกต้องในการดำเนินชีวิตอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้และเข้าใจในการคิด พูด และทำตามความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมของตนโดยให้ยึดหลักศีลธรรมเป็นใหญ่ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตาย ที่อยู่ร่วมโลกเดียวกันทั้งสันติภาพในระดับโลกียะคือผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และระดับโลกุตระของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ สันติภาพอันแท้จริง

การวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะทั้งที่เป็นของบุคคล สังคม และโลกล้วนแต่เป็นความสงบสุข ความสันติ ที่เกื้อกูลสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความสงบสุข สังคมอื่น ๆ ก็มีความสงบสุขด้วย และประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระ ทั้งที่เป็นของบุคคล สังคม และโลกล้วนก่อให้เกิดความสงบสุข ความมีสันติภาพแก่ตนเองได้อย่างสูงสุดแล้ว ยิ่งก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ แก่ทุกสังคม และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้มากเช่นเดียวกัน

5620750211001: MAJOR: BUDDHISM AND PHILOSOPHY; MA. (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)

KEYWORDS: BUDDHIST PHILOSOPHY/THE COUEPT OF PEACE/BUDDHADASA BHIKKHU PHRAMAHA JAISING SIRDHAMMO (THUANTRI): AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHADASA BHIKKHU'S BUDDHIST PHILOSOPHY-BASED CONCEPTS ON PEACE. ADVISORY COMMITTEE: PHRARACHAPARIYATTIVIMOL, Dr., PHRAMAHA PRAPAS PARJANO, Dr. 98 PP. B.E. 2558/A.D. 2015.

This research serves the purposes: 1. to study Buddhist philosophy on peace in general, 2. to pursue Buddhist philosophy on peace in Buddhadasa's point of views, and 3. to analyze philosophy on peace in his points of views. It has been conducted through the qualitative research methodology, garnering data from relevant secondary sources.

Outcomes of the research have revealed the following findings: According to Buddhist philosophy, peace in general refers to tranquil or state of calmness, having many levels; it stems from self-practice, ranging from a person observing five precepts to an Arahant who has attained Nirvana by having put the emphasis on mulling reasons that lead to unrest in bodies, in words and minds through three good conducts. Specifically in the aspect of mind, Buddhist philosophy requires ones to learn how to enable them to abstract good deeds from bad ones for the sake of their own and others' happiness or of the society in all. Thereafter, they make the greatest efforts following the approach of Buddhist philosophy owing to their powers of abilities or their own potentials that prevail in the society.

Buddhist philosophy on peace following Buddhadasa's point of views is blissful peace stemming from benign and righteous person's mind in order to direct and take good care of body, speech and mind. According to the approach of Buddhist philosophy, there are two levels of peace. The first belonging to anyone with defilements is the peace in the perspective of human language. Another level is the peace of someone who has no defilements at all, namely, one who attains Nirvana. it is peace in the perspective of dharma language, which exists in the levels of persons, society and the world. It has its meaning covering the peace of society, politics, economy, which is normal in nature, its meaning embracing the peace of society, politics and economy. As to material, peace is prevalent in natures, in mind and wisdom. With understanding of the context of life through good morality, ones who have peace in mind behave themselves on the way of right thoughts, living their life as a man of wisdom, namely, knowing and understanding of thinking, speaking and acting following their own right

thoughts based morality as the most. Moreover, they should not look for their own interests, treating others as friends living in the same world with the same destiny. Peace in both the worldly level and transcendental one is the real peace.

Results of analyses of Buddhist philosophy on peace according to Buddhadasa's point of views have revealed following findings. Benefits of peace in the worldly level belonging to a personal, society and the globe are all happiness and peace which are interconnected with another, i.e., when a person experience happiness, other societies are happy as well. Benefits of peace at transcendent level belonging to a person, society and the globe not only bring about calm and peace to oneself completely, but also generate other benefits to every society and other environments as much as possible.

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการวิจัยสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2525 คำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก และ อรรถกถา มีดังต่อไปนี้

คำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์ในพระสูตรตันตปิฎก (ฉบับภาษาไทย)

คำย่อ		คำเต็ม
ที.ม.	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.ปา.	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ม.มู.	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ม.ม.	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก
ม.อุ.	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก
สී.ส.	=	สูตรตันตปิฎก สยัคตนิกาย สคาถวคค
สී.นิ.	=	สูตรตันตปิฎก สยัคตนิกาย นิทานวคค
อง.เอก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิปาต
อง.ทุก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิปาต
อง.จตุกก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต
อง.สตตก.	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิปาต
ขุ.ธ.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปท
ขุ.สุ.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิปาต
ขุ.เปต.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวตถุ
ขุ.ม.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
ขุ.เถร.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา
ขุ.ชา.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตค
ขุ.อป.	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก(ภาษาไทย)

คำย่อ		คำเต็ม
ที.ปา.อ.	=	ทีฆนิกาย สมุจจลวิลาสิณี ปาฎิกวคคอฎฐกถา
ขุ.ธ.อ.	=	ขุททกนิกาย ธมมปทอฎฐกถา

สำหรับการอ้างอิงเลขที่อยู่หลังชื่อของคัมภีร์ ดังนี้

แบบ 3 ตอน คือ พระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงแบบ 3 ตอน ได้แก่

ชื่อคัมภีร์, เล่ม, ข้อ, หน้า เช่น ม.อุ., เล่ม 14, ข้อ 30, หน้า 100 หมายถึง มัชฌิมนิกาย

อุปริปณณาสก เล่มที่ 14 ข้อที่ 30 หน้าที่ 100 เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
ประกาศคุณูปการ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญคำย่อ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.4 วิธีการดำเนินงานวิจัย	3
1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	5
1.7 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	6
2 ทฤษฎีความรู้เรื่องสันติภาพโดยทั่วไป	7
2.1 สันติภาพโดยทั่วไปตามที่เสนอของพุทธปรัชญา	7
2.2 ลักษณะของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา	8
1. สันติภาพภายนอก	8
1.1 การสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับพื้นฐาน	8
1.2 การสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับกลาง	10
2. สันติภาพภายใน	11
2.1 การสร้างสันติภาพภายในด้วยศีล	12
2.2 การสร้างสันติภาพภายในด้วยสมาธิ	12
2.3 การสร้างสันติภาพภายในด้วยปัญญา	13
2.3 ประเภทของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา	14
1. สันติภาพในระดับโลกิยะ	15
1.1 สันติภาพในระดับครอบครัว	16
1.2 สันติภาพในระดับสังคม	17
2. สันติภาพในระดับโลกุตระ	19
2.1 สันติภาพในฐานะเป็นภิกษุ	19
2.2 สันติภาพในฐานะเป็นสมาชิกแห่งสงฆ์	20
2.3 สันติภาพในฐานะเป็นผู้สั่งสอน	20

สารบัญ(ต่อ)

บทที่

2	2.4 ระดับขั้นของสันติภาพในระดับโลกุตระ	21
	1. โสตาปัตติมรรคบุคคล	23
	2. โสตาปัตติผลบุคคล	23
	3. สกทาคามีมรรคบุคคล	23
	4. สกทาคามีผลบุคคล	23
	5. อนาคามีมรรคบุคคล	23
	6. อนาคามีผลบุคคล	24
	7. อรหัตตมรรคบุคคล	24
	8. อรหัตตผลบุคคล	24
2.5	ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา	25
	1. เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง	27
	2. เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม	28
2.6	โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา	29
	1. ธรรมชาติของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ	32
	2. ลักษณะของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ	33
	3. พฤติกรรมของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ	35
	4. พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ	37
	5. โทษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ	39
	5.1 โทษในปัจจุบัน	41
	5.2 โทษในอนาคต	41
3	พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	45
	3.1 ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	45
	1. ความหมายของสันติภาพด้านสังคม	47
	2. ความหมายของสันติภาพด้านการเมือง	47
	3. ความหมายของสันติภาพด้านเศรษฐกิจ	48
	4. ความหมายของสันติภาพด้านวัตถุ	49
	5. ความหมายของสันติภาพด้านจิตใจ	50
	3.2 บ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	50
	1. ด้านการศึกษา	51
	2. ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ	53
	3. ด้านปณิธานชีวิต	54

สารบัญ(ต่อ)

บทที่		
3	3.3 จุดมุ่งหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ	55
	1. การตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ	55
	2. ความร่วมมือกันเพื่อสร้างสันติภาพ	56
	3. การส่งเสริมศีลธรรม	56
	3.4 วิกฤตการณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาทของพุทธทาสภิกขุ	58
	3.5 การส่งเสริมสันติภาพในพุทธปรัชญาตามที่คณะของท่านพุทธทาสภิกขุ	61
	3.6 สันติภาพในพุทธปรัชญาตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุกับศาสนา	63
	1. สันติภาพในระดับโลกียะ	64
	1.1 สันติภาพในระดับโลกียะของบุคคล	64
	1.2 สันติภาพในระดับโลกียะของสังคม	64
	1.3 สันติภาพในระดับโลกียะของโลก	65
	2. สันติภาพในระดับโลกุตตระ	65
	2.1 สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล	65
	2.2 สันติภาพในระดับโลกุตตระของสังคม	66
	2.3 สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล	67
4	วิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ	70
	4.1 วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะ	70
	1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะของบุคคล	70
	2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะของสังคม	72
	3. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะของโลก	74
	4.2 วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระ	78
	1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล	78
	2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของสังคม	80
	3. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของโลก	81
5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	86
	5.1 บทสรุป	86
	1. พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป	86
	2. พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ	90
	3. วิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ	92
	5.2 ข้อเสนอแนะ	93
	1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	93
	2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	93
	บรรณานุกรม	94
	ประวัติย่อของผู้วิจัย	98

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดในเรื่องสันติภาพในปัจจุบัน ได้ถูกนำมากล่าวถึงอย่างกว้างขวางหลายมุมมองตามทัศนะของผู้ที่ศึกษา ซึ่งมีทั้งในสังคมนระดับเล็กตั้งแต่ครอบครัวไปจนถึงสังคมนระดับโลก แต่ในทัศนะต่าง ๆ เหล่านั้น พุทธทาสภิกขุ มองว่า สันติภาพในพุทธปรัชญา มิได้มีจำกัดอยู่เพียงแค่ความต้องการความเดือดร้อนไม่สงบสุขต่าง ๆ ของมนุษย์โดยทั่วไปเท่านั้น ดังนั้น สันติภาพตามทัศนะของชาวโลก จึงยังไม่ใช่สันติภาพอันแท้จริง ซึ่งยังมีลึกออกไปยิ่งกว่าความเข้าใจของคนในระดับธรรมดา ซึ่งจะเห็นได้จากความต้องการสันติภาพของคนปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่อาจที่จะทำให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นได้อย่างแท้จริง ยังมีการเบียดเบียนสร้างทุกข์ให้แก่กันและกันอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ประเด็นความเข้าใจและมุมมองในเรื่องดังกล่าวของเรื่องสันติภาพ จึงเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องเรียนรู้และศึกษา เพื่อให้เกิดทัศนะที่ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า ความต้องการสงบสุขในเบื้องต้นของมนุษย์นั้น จึงไม่อาจทำให้เกิดสันติภาพแก่ตนเองหรือสังคมได้อย่างแท้จริงเช่นสังคมนโลกในปัจจุบัน (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 52)

ความสำคัญของพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพ ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในโลกนี้ เพราะชีวิตทุกชีวิตล้วนแต่ต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยคามมีสันติภาพ เพราะเมื่อใดที่มนุษย์ขาดความเป็นอิสรภาพที่มีอยู่แก่ตน ขาดความสงบร่มเย็นทั้งในทางร่างกายและจิตใจแล้ว มนุษย์ทุกคนจึงต้องลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องสันติภาพอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมนมนุษย์มาช้านานแล้ว เช่น การเรียกร้องของคนในยุคที่มีการซื้อขายคนเอาไปเป็นทาสแรงงาน หรือการเรียกร้องสันติภาพในปาเลสไตน์ การเรียกร้องสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย การเรียกร้องของกลุ่มสตรีเพื่อหยุดการเอารัศเอาเปรียบคุกคามในทางเพศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ว่า สันติภาพ เป็นความต้องการของคนทั่วทั้งโลก และมีสภาพปัญหาและระดับของความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในสื่อต่าง ๆ ให้ได้พบเห็นอยู่เสมอ เนื่องจากสันติภาพภายนอกที่ทุกคนมุ่งหวังที่จะให้เกิดนั้น เป็นสิ่งที่มีมูลเหตุพื้นฐานมาจากการขาดสันติภาพที่มีอยู่ภายในจิตใจของตน ซึ่งได้แก่ การถูกควบคุมจากอำนาจของกิเลสตัณหา ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขต่าง ๆ แก่ตนเองและสังคมนส่วนรวมได้นั่นเอง ดังนั้น พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นสันติภาพที่มองลึกลงมาจากความปกติอันเป็นความต้องการตามวิถีของชาวโลกโดยทั่วไป สันติภาพที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องเกิดขึ้นมาจากจิตสำนึกดีที่มีอยู่ภายใน อันเนื่องมาจากการถูกฝึกขัดเกลาให้เบาบางจากรากเหง้าแห่งอกุศลมูล หรือถึงจนหมดสิ้นแล้วเท่านั้น คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุที่จำเป็นต้องศึกษา เพราะเกี่ยวข้องกับสันติภาพของมนุษย์ในทุกระดับทั้งระดับบุคคล ระดับสังคมน และระดับโลก (ทศพล ป๋องโพนบูลย์, 2549, หน้า 6)

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เป็นอีกทัศนะหนึ่งที่มีองปัญหาของเรื่องนี้ว่า การสร้างสันติภาพที่มั่นคงและยั่งยืนให้แก่สังคมนโลกมนุษย์ได้นั้น จะต้องแก่กับจิตใจของตนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้ารู้จักการสนใจใฝ่มองเห็นโลกตามความเป็นจริงด้วยสติปัญญาแล้ว ก็จะไม่เข้าใจโลก

เข้าใจตนเองตามความเป็นจริง อำนาจของกิเลสตัณหาทั้งหลายที่บีบคั้น ก็จะลดน้อยเบาบางลงตามกำลังความสามารถจนถึงดับสนิท ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพความสงบสุขได้ทั้งภายในและภายนอก ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และมีจิตใจสงบสุข ไม่อยู่ในอำนาจของกิเลส การคิด พุท และทำ ก็ย่อมจะออกมาในทางที่ดี มีเหตุผล เป็นคุณประโยชน์ปราศจากโทษ ตามหลักการของพุทธปรัชญา คือ สติ สมาธิ และปัญญา เพราะฉะนั้น งานวิจัยในเรื่องนี้ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ทุกคนได้เรียนรู้ถึงสันติภาพอันแท้จริงในพุทธปรัชญาตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุว่า เมื่อกำจัดตัวตนคือความยึดถือมันให้เบาบางลงได้บ้างแล้ว สังคมส่วนรวมก็จะเกิดความสุขร่มเย็นลงได้ มีความเป็นอิสระภาพ ปลอดโปร่ง จากการควบคุมด้วยอำนาจของกิเลส เริ่มจากการฝึกตนเองให้เป็นผู้ที่รู้จักมีคุณธรรม จริยธรรม ในเบื้องต้น ได้แก่ บุญจศีล-เบญจธรรม เป็นต้น (ประสิทธิ์ พรหมวิชิต, 2549, หน้า 85)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ว่า สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีรายละเอียดและสาระสำคัญอย่างไร ที่สามารถจะนำไปใช้เป็นแนวทางเพื่อศึกษาพัฒนาความรู้ความเข้าใจของคนในสังคม ซึ่งน่าที่จะทำให้เกิดความผาสุกแก่คนในชาติหรือหมู่คนในสังคมได้เป็นอย่างดีขึ้นในโอกาสต่อไป โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้ คือ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป
2. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
3. เพื่อวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2525
2. หนังสือทั่วไป วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้
 - 2.1 ศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป
 - 2.2 ศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
 - 2.3 ศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2525
2. รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อุนฎีกา ปกรณัม วิเสดต่าง ๆ และจัด ลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่องเหตุผล และที่มา เพื่อแยกประเภท
3. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
4. นำเสนอผลการวิจัย โดยรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารทั่วไป

พุทธทาสภิกขุ (2531, หน้า 30) ได้กล่าวไว้ในหนังสือสันติภาพของโลกว่า “สันติภาพ คือ สิ่งที่ไม่รบรบกวนความสงบสุข คือสันติสุข มีสันติหรือมีความสุข เป็นภาวะแห่งความมีสันติหรือมีความสุข เราเลยเรียกว่า สันติภาวะหรือสันติภาพ เหตุที่เราพูดถึงสันติภาพ เพราะโลกกำลังไร้สันติภาพมากยิ่งขึ้น โลกยิ่งเจริญยิ่งวุ่นวาย ยิ่งยุ่งยากยิ่งไกลาหลา จนไม่เป็นโลกของมนุษย์ยิ่งขึ้น สังคมโลกให้เสรีภาพมนุษย์ มากไปในการกอบโกยสมบัติวัตถุ ตามกิเลสตัณหาของตนโดยขาดศีลธรรมที่ต้องใช้ควบคุมและใช้ธรรมะ ปรับปรุง จิตใจของมนุษย์ขาดน้ำใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมโลก ปัจจุบัน เป็นเหตุให้ทำลายถึงรากฐาน คือส่วนลึกของจิตใจมนุษย์จนหมดความเป็นมนุษย์นั่นเอง เกิดการแก่งแย่ง เอาจริตเอาเปรียบกัน โดยวิธีเสรีประชาธิปไตย ทุกคนมุ่งหน้าแต่จะกอบโกยปัจจัยแห่งความสุขทางวัตถุอย่างเดียว ระดมการสอนกันว่า ไม่มีสิ่งอื่นใดนอกจากความสมบูรณ์ทางวัตถุเท่านั้น ที่เป็นความดีสุดยอดของมนุษย์ และพากันด้านทานศาสนาและศีลธรรมลงไปจากสังคม ทำให้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ของมนุษย์สมัยนี้ขึ้น ทราบไศที่ศีลธรรมไม่กลับมา ความสงบสุขและสันติภาพจะไม่เกิดขึ้นในโลกนี้แน่นอน”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546, หน้า 74) ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิถีสันติภาพว่า “สันติภาพมีหลักการอยู่ 2 ประการ ได้แก่ 1. การเข้าใจถึงปัญหาและเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสงครามและความไม่มีสันติภาพ 2. การพยายามกำจัดความหวงแหนเกิดขึ้น เหตุปัจจัยที่ทำให้คนขัดแย้ง แก่งแย่ง ต่อสู้รบราฆ่าฟันกันทั้งในระดับคน ระดับสังคม และระดับประเทศ นำไปสู่ความไม่มีสันติภาพคือ ตัณหา มานะ และทิฐิ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ อยากได้ อยากใหญ่ และใจแคบ

- 1) อยากได้ คือ อยากได้ผลประโยชน์ ทรัพย์สินสมบัติ ความพึงพร้อมสมบูรณ์
- 2) อยากใหญ่ คือ ต้องการอำนาจ ต้องการครอบงำผู้อื่น
- 3) ใจแคบ คือ ยึดติดในทิฐิ หรือ ความเชื่อที่ลึกลับ เช่น อุดมการณ์ ลัทธิ ศาสนา

การสร้างสันติภาพในโลก จึงต้องไปแก้ที่ต้นเหตุดังกล่าวคือ ตัณหา มานะ ทิฐิ หรือ ความอยากได้ อยากใหญ่ และใจแคบของแต่ละบุคคล ท่ามกลางต้นเหตุของปัญหาทั้ง 3 ประการ นับได้ว่า เรื่องใจแคบ หรือเรื่องทิฐิแก่ยากที่สุด และเพื่อแก้ปัญหาอย่างแท้จริงต้องไปแก้ไขโดยละทิฐิ ความเชื่อ และความยึดมั่น

ถือนั้นต่าง ๆ ด้วยวิธีการให้การศึกษาและการสร้างมนุษย์ด้วยการศึกษาและคุณธรรม การแก้วิถีจะแก้ได้ด้วยการสร้างปัญญา”

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 241) กล่าวว่าไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ว่า “สันติภาพหมายถึง ความสงบ เช่น โลกต้องการสันติภาพ จงร่วมมือกันรักษาสันติภาพของโลก (ป. สนติ+ภาว)”

ประสิทธิ์ พรหมวิชิต (2549, หน้า 59) ได้ให้ความเห็นว่า “สันติภาพ คือความสงบสุข ความไม่ขัดแย้ง ความเอื้ออาทรต่อกัน หรือเหตุในอื่นที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบร่มเย็น แต่ในทางความหมายของพระพุทธศาสนาแล้ว สันติภาพหรือความสงบนั้น มีความหมายที่ลึกไกลไปถึงกว่าความหมายธรรมดาของชาวโลก และเป็นที่สุดแห่งความปรารถนาของผู้ปฏิบัติธรรม ดังเช่นพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “สุขใด จะเสมอได้ด้วยความสงบไม่มี” โดยเนื้อหาหมายถึงความสงบจากกิเลส สิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง แม้จะดูห่างไกล จากความสงบของบ้านเมืองก็จริง แต่ก็มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน กล่าวคือเมื่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในสังคม หากจิตใจไม่สงบหรือถูกรบกวนด้วยกิเลสตัณหาต่าง ๆ ก็จะส่งผลก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นมาได้ หรือทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย เพราะจิตใจ ที่ถูกสิ่งยั่วยุเข้าครอบงำจนให้เกิดความไม่สงบนั่นเอง”

ทศพล ปองไพบูลย์ (2549, หน้า 132) ได้กล่าวว่า “สันติภาพ คือสิ่งที่สังคมทุกระดับต้องการ เพราะสันติภาพ เป็นเครื่องหมายของความสงบสุขเรียบร้อย ความร่มรื่น ไม่เบียดเบียนเอาไรต์เอาเปรียบซึ่งกันและกันโดยไม่มีความเป็นธรรม เมื่อใดที่สังคมไม่มีสันติภาพ สังคมนั้นจะกลายเป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ เพราะจะมีแต่ความขัดแย้ง มีแต่ความทุกข์ยากลำบากทั้งทางกายและทางใจ เพราะการไม่มีสันติภาพอาจเป็นต้นเหตุที่จะนำไปสู่ภัยสงครามทั้งภายในและภายนอกประเทศของตน นอกจากนี้แล้ว ความไร้ซึ่งสันติภาพเป็นการทำลายหลักการที่สำคัญแห่งความเป็นมนุษย์ เพราะลักษณะของมนุษย์ต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์หรือสัตว์อื่นที่อ่อนแอกว่าตน คือหลักของความเป็นมนุษย์ หรือที่เรียกว่าหลักมนุษยธรรม เมื่อมนุษย์ไร้สันติภาพ มนุษย์ก็ไม่มีธรรมของความเป็นมนุษย์คือ เบญจศีลและเบญจธรรม ดังนั้น สันติภาพ จึงมีความจำเป็นต่อทุกสิ่งที่มีชีวิต”

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทักษะในเรื่องสันติภาพ ตามมุมมองของผู้รู้ต่าง ๆ ที่ได้แสดงทัศนะไว้ล้วนแต่มีความหมายไปในทางความสงบสุขทั้งสิ้น ทั้งในระดับปัจเจกชน สังคม หรือโลก ซึ่งสันติภาพเหล่านี้อาจมีความหมายที่ลุ่มลึกแตกต่างกันออกไป เช่น สันติภาพในแง่ภาษาคนหรือสันติภาพระดับโลกียะ และสันติภาพระดับโลกุตระ ซึ่งจัดเป็นสันติภาพในแง่ภาษาธรรม คือสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่ไร้จากกิเลสอาสวะ เป็นความสงบสุขอันลุ่มลึก ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นต้น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2548, หน้า 61) ได้กล่าวถึงสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุสรุปได้ว่า “สันติภาพในพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ เป็นการมุ่งพิจารณาโดยรอบด้านทั้งระบบของชีวิต โดยมองว่า หลักของปฏิจจนรูปบาทหรือห้าปัจจัยดาในพุทธธรรม ซึ่งเป็นกฎทั่วไปที่อธิบายการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่งภวามองและวิพากษ์วิจารณ์ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของท่ามามีลักษณะที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งนี้รวมถึงการอธิบายความหมายเรื่องสันติภาพด้วย เพราะสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพก็มีปฏิจจนรูปบาท ซึ่งมีอาการเป็นสายต่อเนื่องกันดุจสายน้ำ มาตามลำดับ สันติภาพของโลกก็เช่นเดียวกัน สันติภาพโลกมีที่มาจากสันติภาพของสังคม สันติภาพของสังคม

มาจากสันติภาพของบุคคล สันติภาพของบุคคลมาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ แล้วจึงมีส่วนประกอบแวดล้อมภายนอกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกทำให้เกิดความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ ดังนั้น รากฐานทั้งหมดจึงอยู่ที่จิตของมนุษย์”

พระมหาบูรณเชน สมณิกปุณฺโณ (2548, หน้า 40) ได้กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า “สันติภาพเป็นสิ่งที่มวลมนุษยชาติต้องการและปรารถนาด้วยกันทุกคน แต่สิ่งที่ทุกคนส่วนใหญ่กำลังทำกลับทำในสิ่งที่ค้านกับความปรารถนาที่จะทำให้เกิดสันติภาพ นั่นคือ การไม่ได้ศึกษาสันติภาพที่มีอยู่บุคคลหรือสันติภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ดีเสียก่อน เพราะสันติภาพที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น ต้องเริ่มต้นจากตัวของเราเองก่อน คือ การฝึกกาย ฝึกใจของตนเองให้เป็นปกติมีสันติภาพเกิดขึ้นภายในตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การมีปกติในศีลอันเป็นเบื้องต้นของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเบญจศีล-เบญจธรรม”

ภิรมย์ บุญอุดม (2552, หน้า 77) ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องของสันติภาพ โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า “หลักของศีล 5 มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยเป็นรากฐานจริยธรรมทางสังคมที่จะส่งผลให้สันติภาพเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ ประเด็นสำคัญหลักของศีล 5 สามารถให้ผลเป็นสันติภาพได้ทั้งภายในและภายนอก แต่อย่างไรก็ตาม สันติภาพจะอยู่คงทนได้ก็เท่าที่สังคมยังให้ความสำคัญและรักษาด้วยความจริงใจเท่านั้น หากขาดสิ่งนี้ลงเมื่อใด สันติภาพก็จะสูญสลายลงเช่นกัน ฉะนั้น เพื่อสนับสนุนการสถาปนาสันติภาพขึ้นในสังคม ทั้งปัจเจกบุคคล สังคม และรัฐควรประสานสามัคคีกันดำเนินการให้ทุกส่วนได้ยึดศีล 5 เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานให้จงได้”

วิเศษ ทวีบทิมทอง (2553, หน้า 36) ได้กล่าวถึงเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญา สรุปได้ว่า “การแสวงหาสันติภาพ จะต้องมีความเชื่อมั่นในวิถีการที่ทางศาสนากำหนดไว้โดยการทดลองปฏิบัติจริง และการมีแบบอย่างของผู้บรรลุมรรคผลคือ สันติภาพในระดับทางจิต ทางปัญญา และสังคมปรากฏให้รู้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งจะเป็แบบอย่างของการพัฒนาเยาวชนและการปกครองด้วยศาสนธรรม เช่นในรูปแบบของธรรมรัฐหรือธรรมาธิปไตย เพื่อจุดหมายสูงสุดของกาลนาและสันติสุขในสังคม สำหรับอุปสรรคขัดขวางการบรรลุสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนามี 6 ประการ คือ 1. การไม่รู้จักความจริง (อวิชชา) 2. ความรู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ 3. มีกิเลสตัณหา 4. อุปาทาน 5. นิรวร และ 6. การไม่เข้าใจในอริยสัจ”

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น การรักษาศีล 5 เป็นสันติภาพในระดับขั้นพื้นฐานของบุคคล เป็นต้น และจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจะนำไปใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงและวิเคราะห์ในประเด็นเนื้อหาบทต่อ ๆ ไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป
2. ทำให้ทราบพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
3. ทำให้ทราบการวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
4. นำผลจากการวิจัยไปเป็นข้อมูลสารสนเทศในการวิจัย และเผยแพร่หลักคำสอนเกี่ยวกับ

ประโยชน์ของพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1.7 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อการใคร่ตรง หรือพิจารณา คิดค้นหา เพื่อหาเหตุผลให้ได้มาตามสิ่งที่เราต้องการจะศึกษา หรือกระบวนการเรียนรู้เพื่อพิจารณา วิเคราะห์ เพื่อทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมยิ่งขึ้นจากการที่ได้เรียนรู้พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับการแสวงหาความจริง ตามการใช้เหตุผลและวิธีการของปรัชญาเพื่อการแสวงหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา

สันติภาพ หมายถึง สภาวะแห่งความสันติหรือไม่มีการโต้เถียงอย่างรุนแรงกันเกิดขึ้น ใช้อธิบายการยุติแห่งความแย้งอย่างใช้ความรุนแรง หรืออาจหมายถึงสถานะแห่งความเงียบหรือความสุข ซึ่งนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความเคารพ ความยุติธรรมและความหวังดี

สันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบในทางกายและทางใจที่มีศีลธรรมกำกับ และมีอยู่สองระดับ คือ สันติภาพหรือความสงบในระดับที่ยังเจือปนด้วยอาสวะกิเลส ซึ่งความสงบสันติโดยทั่วไปของปุถุชนคือ สันติภาพในแง่ของภาษาคน และสันติภาพหรือความสงบที่ไม่เจือปนด้วยอาสวะกิเลส เรียกว่า สันติภาพในแง่ของภาษาธรรม

บทที่ 2 พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับภาวะแห่งความสงบหรือมีความสงบ ซึ่งก็คือ ภาวะแห่งสันติ ได้แก่ ความสงบ และสันติภาพหรือความมีสันติ ในพุทธปรัชญาก็มีอยู่หลายระดับด้วยกัน คือมีตั้งแต่ระดับพื้นฐานของปุถุชนไปจนถึงระดับอริยชน ดังนั้นทัศนะในเรื่องนี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การศึกษา ถึงทัศนะและแง่มุมต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ในพุทธปรัชญา ซึ่งมีรายละเอียดสำคัญ ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

2.1 สันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา

ตามทัศนะของพุทธปรัชญานั้น ในหลักการใหญ่ถือว่าไม่มีอะไรในจักรวาลที่ดำรงภาวะอยู่ได้โดยอิสระ หรือมีอยู่ ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของตัวเอง ทุก ๆ ส่วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับสิ่งอื่นอยู่เสมอ ดังนั้นในแง่ของความหมายก็เช่นเดียวกัน จึงมีความเชื่อมโยงกับธรรมอื่น ๆ ดังเช่น ความหมายของสันติภาพโดยทั่วไปของพุทธปรัชญา ที่ผู้รู้ได้ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวเอาไว้ว่า

“สันติภาพ” นั้น มาจาก คำว่า (สันติ+ภาพ) สันติบวกกับภาวะ สันติ คือ ความสงบ ภาวะหรือภาพ คือ ความ, ความมี, ความเป็น, ความปรากฏ, มักใช้ประกอบเป็นส่วนท้ายของคำสมาส เมื่อรวมกันจึงแปลว่า ภาวะแห่งความสงบหรือมีความสงบ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551, หน้า 14)

สอดคล้องกับข้อความที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า “สุขยิ่งกว่าความสงบไม่มี” (ขุ.ธ., เล่ม 25, ข้อ 25, หน้า 29) หรือดังเช่นข้อความที่กล่าวไว้ว่า

เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด เธอทั้งหลายจะได้ประโยชน์อะไรด้วยความหลับ เพราะความหลับจะเป็นประโยชน์อะไรแก่เธอทั้งหลายผู้เร่าร้อนเพราะโรค คือกิเลสมีประการต่าง ๆ ถูกถูกราคะ เป็นต้น แทนแล้วย่อยยับอยู่ เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด จงหมั่นศึกษาเพื่อสันติเถิด (ขุ.ธ., เล่ม 25, ข้อ 326, หน้า 297)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผู้รู้อื่น ๆ อีกหลายท่านที่กล่าวสอดคล้องไปในทางเดียวกัน เช่น “สันติ หมายถึง ความสงบ มี 2 อย่าง คือ สันติภายนอก ได้แก่ ความสงบกาย ความสงบวาจา และสันติภายใน ได้แก่ ความสงบใจ” (พระมหาบุญธรรมเชน สนิทปุญฺโญ, 2548, หน้า 54)

“นตฺถิ สนฺติปรมิ สุขํ โดยที่ท่านแปลใหม่ว่า สุขอื่นนอกจากความสงบแล้ว เป็นไม่มี ซึ่งหมายความว่าความสุขทุกอย่าง ตั้งแต่สุขอย่างน้อย ๆ จนถึงอย่างใหญ่หลวง ทั้งโลกีย์สุข และโลกุตตรสุข ล้วนมาจากความสงบทั้งสิ้น” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 1)

“สันติภาพ มาจาก สันติ รวมกับ ภาวะ, ภาวะ แปลงเป็นไทย ก็เป็นภาพ, ภาวะ คือ ความเป็น สันติภาพ ก็คือ ภาวะแห่งสันติ ได้แก่ ตัวสันติ สันติ คือความสงบ และความสงบนั้น ก็ยังมีหลายระดับ คือความสงบในระดับของปุถุชน คือสงบในระดับหนึ่ง ที่ยังเจือปนด้วยอำนาจของกิเลสต่าง ๆ และในระดับ

ของอริยชน ที่มีตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี มีความสงบมากน้อยไปตามลำดับของผลที่ได้รับจากการฝึกตน และพระอรหันต์ ซึ่งถือว่า มีสันติภาพระดับสูงสุด คือ เข้าถึงความเป็นพระนิพพาน หรือเป็นพระอรหันต์แล้ว เพราะมีอิสรภาพจากอำนาจของกิเลสทั้งปวง" (พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548, หน้า 35)

สรุปได้ว่า สันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา หมายถึง ความสงบ หรือความมีสันติ ซึ่งมีหลายระดับด้วยกันตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง เช่น ความสงบกาย สงบใจ ของผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ที่มีศีล 5 หรือ ศีล 8 และความสงบกาย สงบใจของอริยชน หรือพระอริยบุคคล ที่มีตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ เป็นต้น

2.2 ลักษณะของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา

จากการพิจารณาถึงข้อสรุปของสันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา จะพบว่า ลักษณะของสันติภาพตามหลักของพุทธปรัชญา มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ สันติภาพภายนอก ได้แก่ ความสงบที่เกิดขึ้นในทางกาย และสันติภาพภายใน ได้แก่ ความสงบที่เกิดขึ้นในทางใจ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สันติภาพภายนอก

สันติภาพภายนอก คือ ความสงบที่เกิดขึ้นในทางกาย และกายนี้ย่อมรวมถึงพฤติกรรมทั้งหลายแห่งกายด้วย เช่น การกระทำ การแสดงออก การพูดหรือการใช้วาจา เป็นต้น ดังนั้น พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ได้มีการแสดงออกทั้งหลายในทางกาย รวมทั้งวาจาด้วยนั้น จึงถือว่าเป็นการกระทำในทางกายทั้งสิ้น ดังเช่นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่มีการแยกมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วน คือ รูป กับ นาม หรือแยกออกเป็น กาย กับ ใจ เพื่อแสดงให้เห็นเหตุแห่งทุกข์ สุข หรือผลของทุกข์ สุข จากกรรมดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า สันติภาพ หรือความสงบสุขตามทัศนะของพุทธปรัชญานั้น สามารถแยกพิจารณาได้ตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา ดังนี้

1.1 การสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับพื้นฐาน

ศีล หมายถึง ปกติ คือข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาคือห้ามที่เข้มกับปัญหาขั้นพื้นฐาน 5 ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และไม่มีภาระเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม กล่าวคือมีความเป็นปกติในการที่จะไม่ล่วงละเมิดศีลทั้ง 5 ข้อ และศีลในระดับพื้นฐานนี้ บางครั้งอาจเรียกว่า จุกศีล หรือ ศีลอย่างน้อย ซึ่งหมายถึง ศีล 5 และ อาชีวะกฎมกศีล (ศีลมีอาชีวะเป็นที่ 8 ได้แก่ 1. เว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. เว้นจากการลักทรัพย์ 3. เว้นจากการประพฤติดมในกาม 4. เว้นจากการพูดเท็จ 5. เว้นจากการพูดคำหยาบ 6. เว้นจากการพูดส่อเสียด 7. เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ 8. เว้นจากอาชีวะที่ผิด) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2546, หน้า 241) เว้นจากอาชีวะที่ผิด ได้แก่ การแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบด้วยศีลธรรมเป็นเหตุให้ผู้อื่นเดือดร้อนจากการแสวงหาทรัพย์นั้น เช่น การจำหน่ายคาราวุธ, เครื่องประหาร, ดัก, จับสัตว์ การค้าขายมนุษย์ ฯลฯ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การสร้างสันติภาพด้วยศิลปะในระดับพื้นฐาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำหรือพฤติกรรมในทางกายทั้งสิ้น เมื่อกระทำไปแล้วก็จะเกิดความไม่สงบภายในใจ ไม่ก่อให้เกิดสันติภาพให้แก่ตนเองและผู้อื่นได้ ดังนั้น ศิลปะในระดับพื้นฐาน หรือจุดศิลปะ จึงเป็นหลักพื้นฐานเบื้องต้น ที่มนุษย์ทุกคนควรจะมี เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะสร้างสันติภาพในระดับที่สูงยิ่งขึ้นต่อไป

เนื่องจากพุทธปรัชญามุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา (ความไม่รู้อย่างแท้จริงในธรรมชาติ) อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การใช้โยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง (อัมมวิจย) เห็นเหตุผลว่า สิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี (อิทัปปัจจยตา) จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสารพัดสิ่งในธรรมชาติ เป็นไปตาม กฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้อง ด้วยความไม่ประมาทในชีวิตให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ ชาติต่อ ๆ ไป (ด้วยการสั่งสมบุญบารมี) ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานของผู้มีปัญญา เพราะฉะนั้น พุทธปรัชญาจึงสอนมนุษย์ให้รู้จักพื้นฐานของสันติภาพหรือความสงบให้เกิดขึ้นแก่ตนเองก่อน ด้วยการมีศิลปะในเบื้องต้นอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของเหตุแห่งการเกิดมาเป็นมนุษย์ หรือเหตุแห่งความแตกต่างไปจากสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ ที่ได้อาศัยอยู่บนผืนโลกใบนี้ เพราะเมื่อใดที่มนุษย์ไม่มีศีลธรรมเป็นของตนเอง ก็เกิดความเดือดร้อนทั้งกายและใจหาความสงบสุขไม่ได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ศีลนั้นจะเป็นเหตุให้ถึงซึ่งความสุข ศีลนั้นจะเหตุให้ได้มกซึ่งโภคทรัพย์ และศีลนั้นยังเป็นเหตุให้ไปได้ถึงซึ่งพระนิพพาน” (ทศพล ป้องไพบูลย์, 2549, หน้า 62) คือ บุญศีลและบุญธรรม แต่ในขณะที่เดียวกันถ้าบุคคล ไม่มีศีล ก็จะพบแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน จนหา ที่สุดที่ประมาณมิได้ เพราะไม่มีเครื่องคุ้มครองป้องกัน เหมือนคนดาบต่อสู้เดี่ยวที่เดินอยู่ท่ามกลางป่าดงที่มีแต่ภัยและภัยอันตรายรายล้อมอยู่รอบด้าน การจะหาความสงบร่มเย็น หรือมองหาสันติภาพจากสิ่งใดมาอาจมิได้อีกแล้ว ซึ่งต่างจากผู้มีศีล ย่อมมีศีลเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันตนเองไม่ให้พลัดหลงเดินเข้าไปในหนทางแห่งความชั่ว ที่ก่อให้เกิดผลในทางชั่วได้ (ปรัชญา นาบุญนำ, 2548, หน้า 39) และศีลที่กล่าวถึงนี้ ก็คือศีลอันเป็นพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษย์ หรือเป็นรากฐานอันสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพในระดับต้น ๆ ได้ ได้แก่ ข้อที่มนุษย์ควรจดจำ และข้อที่มนุษย์ควรกระทำให้มากยิ่งขึ้น หรือเรียกว่า บุญศีลและบุญธรรม ดังนี้ คือ

บุญศีล

1. เว้นจากทำลายชีวิต
2. เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้
3. เว้นจากการประพฤติดินในกาม
4. เว้นจากการพูดเท็จ
5. เว้นจากการดื่มน้ำเมา เมรัย หรือเครื่องดื่ม

อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท

บุญธรรม

1. มีความเมตตากรุณา
2. เลี้ยงชีพชอบ ประกอบด้วยธรรม
3. การสำรวมในกาม
4. มีความสัตย์ จริใจ พุดจริง ทำจริง
5. มีความระลึกได้ รู้ตัวอยู่เสมอ

จะเห็นได้ว่า เนื้อหาสาระของบุญศีลและบุญธรรม เป็นสิ่งที่ควบคุมถึงพฤติกรรมของมนุษย์เขาได้อย่างกว้างขวางแทบทุกกิจกรรมตลอดทั้งชีวิต ทั้งยังเกี่ยวข้องกับหลักของสิทธิมนุษยชน หลักของมนุษยธรรม และเกี่ยวข้องกับหลักของสันติภาพ ดังนั้น บุญศีลและบุญธรรม จึงเป็นรากฐานอันสำคัญของความมีสันติภาพ

เพราะเนื่องจาก เมื่อใดที่มนุษย์ไม่มีเบญจศีลและเบญจธรรม ย่อมได้ขึ้นชื่อว่าเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังต้องได้รับผลจากการกระทำของตนในลักษณะเช่นเดียวกัน เช่น การทำร้ายเช่นฆ่าผู้อื่นอันเป็นการ ฆาตกรรมเบื้องต้นในข้อที่ 1 คือ ไม่เว้นจากการฆาตกรรม ฆ่า สัตว์สิ่งมีชีวิตที่ย่อมต้องเป็นที่ขุนเคืองใจแก่ญาติมิตรของผู้ถูกทำร้ายหรือผู้ถูกเช่นฆ่า จึงอาจถูกทำร้าย ถูกเช่นฆ่าจากญาติเขาเหล่านั้น หรืออาจถูกกฎหมายนำไปสู่การจองจำ ต้องโทษคดีอาญา ทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพได้ในที่สุด ถึงแม้จะหนีเงื้อมมือของกฎหมาย หนีเงื้อมมือของญาติเหล่านั้นไปได้ แต่ผลของกรรมนั้น ก็ยังติดตามไปให้โทษในลักษณะเดียวกันกับการกระทำของตนได้ ทั้งในชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไป เมื่อผลของกรรมมีโอกาสดังเช่นพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว” (ส.ส.เล่ม 15, ข้อ 903, หน้า 274)

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ไม่มีศีลธรรมในเบื้องต้นเสียแล้ว ย่อมต้องมีแต่ความเดือดร้อนทั้งทางกายและใจ เกิดความไม่สงบแก่ชีวิตตนและครอบครัว รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในสังคมนั้นด้วย (สมภาร พรหมทา, 2542, หน้า 10) เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ความสงบ หรือสันติภาพในภายนอกที่มีแก่กาย ย่อมไม่สามารถที่จะบังเกิดขึ้นมาได้ หรือในกรณีที่ไม่รักษาศีลในข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่อีก 4 ข้อ คือ ไม่เว้นจากการลักทรัพย์ผู้อื่น ไม่เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้, ไม่เว้นจากการประพฤติดินในกาม ไม่เว้นจากการพูดเท็จ และไม่เว้นจากการดื่มน้ำเมา เมรัย หรือเครื่องดื่ม อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ก็ต้องมี ความเดือดร้อนในทางกาย จึงทำให้ไม่เกิดความสงบหรือเกิดสันติภาพขึ้นมาได้ เช่น การดื่มสุรา เมรัย ก็เป็นเหตุทำให้เกิดโรคร้ายเบียดเบียน หรือการประพฤติดินในกาม ก็จะทำให้เกิดการทะเลาะ เช่นฆ่า อาฆาตจองเวรต่อกัน ไม่มีความสงบสุข หรือเกิดสันติภาพในทางกายขึ้นมาได้เช่นเดียวกัน

1.2 การสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับกลาง

การสร้างสันติภาพด้วยศีลในระดับกลาง หรือมัชฌิมศีล ได้แก่ บรรพชศีล ทั้ง 2 คือ อัญญศีล (ศีล 8) และทสศีล (ศีล 10) หมายถึง ศีลของผู้ที่บวชในพุทธศาสนาแล้วรักษาด้วย 8 ได้แก่ ผู้รักษากุโสดศีลในพระชั้น 15 คำ หรือ แรม 14 คำ และสตรีที่บวชประจำ (แมชี) ส่วนผู้รักษาศีล 10 ได้แก่ สามเณร ที่บรรพชาเมื่อมีอายุครบ 7 ปี บริบูรณ์ ขึ้นไป และศีล 8 และศีล 10 มีข้อที่ควรเว้นดังนี้ คือ

1. เว้นจากทำลายชีวิต
2. เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้
3. เว้นจากประพฤติดินพรหมจรรย์ คือ เว้นจากร่วมประเวณี
4. เว้นจากการพูดเท็จ
5. เว้นจากการดื่มน้ำเมา เมรัย หรือเครื่องดื่มอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท
6. เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ หลังเที่ยงวันแล้วไป-รุ่งอรุณของวันใหม่
7. เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโยค การดูมหรสพ อันเป็นข้าศึกต่อกุศล
8. เว้นจากที่ดทรงตกแต่งประดับประดารา้งกายด้วยดอกไม้ ของหอมเครื่องทา เครื่อง

ประดับตกแต่ง

9. เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ ภายในบรรจด้วยนุ่นหรือสาส์
10. เว้นจากการรับทองและเงิน

(ศีลข้อที่ 1-8 คือ ศีล 8 และศีลข้อที่ 1-10 คือ ศีล 10) (กรมการศาสนา, 2503, หน้า 44)

จะเห็นได้ว่า จากรายละเอียดดังกล่าวข้างต้น การสร้างสันติภาพด้วยศิลปะในระดับกลาง มีข้อที่ควรเว้นมากเพิ่มขึ้นจากศิลปะ 5 ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า มีหลักในการควบคุมความประพฤติในทางกายมากเพิ่มขึ้น นั่นก็หมายถึง โอกาสที่จะทำให้เกิดสันติภาพในทางกายเกิดได้มากเพิ่มขึ้นเช่นกัน จึงเป็นข้อสรุปได้อย่างหนึ่งว่า การสร้างสันติภาพด้วยศิลปะในระดับกลาง ของผู้ที่รักาศิลปะในระดับนี้ ย่อมที่จะมีความปลอดภัยจากภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตนเองมากขึ้น เพราะไม่มีสิ่งใดมารบกวนที่จะทำให้เกิดความไม่สงบได้มากขึ้นตามผลจากการปฏิบัติของตนเอง ซึ่งมีความสอดคล้องเป็นไปตามหลักของเหตุและผล ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบร่มเย็น มีสันติภาพได้มากกว่า การสร้างสันติภาพด้วยศิลปะในระดับพื้นฐาน หรือศิลปะ 5 ได้ เช่น ลดความเกียจครลาดดูดันทงได้บ้าง หรือพอทำให้เกิดมีสติคิดขึ้นมาได้บ้าง จนสร้างความรุนแรงเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นต้น

ส่วนการสร้างสันติภาพด้วยศิลปะในระดับที่สูงกว่านี้ยิ่งขึ้นไป คือ ศิลปะของนักบวช หรือผู้ที่ก้าวเข้าสู่กระแสแห่งนิพพานที่เป็นพระอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในหัวข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

สรุปได้ว่า สันติภาพภายนอก คือ การควบคุมพฤติกรรมของกายด้วยศิลปะ ซึ่งเป็นข้อที่ควรรงควเว้น ควรประพฤติปฏิบัติในระดับต่าง ๆ กัน เช่น ศิลปะในระดับพื้นฐาน มีศิลปะ 5 หรือในระดับกลาง มีศิลปะ 8 และ ศิลปะ 10 เป็นต้น ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการเลิก ลด ละ วาง สิ่งที่เป็นต้นเหตุแห่งความไม่สงบต่าง ๆ ในทางกาย และทำให้กายนั้นเกิดสันติภาพขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง

2. สันติภาพภายใน

สันติภาพภายใน ได้แก่ สภาวะความสงบเยือกเย็นทางด้านจิตใจ เพราะเมื่อใดก็ตามที่เราเกิดความวุ่นวาย วิตกกังวล หวาดระแวง หงุดหงิด ฟุ้งซ่าน รำคาญใจ หดหู่ หม่นหมอง หรือเกิดความเร้าร้อนขึ้นภายในใจแล้ว ก็จะทำให้จิตใจเราเกิดความไม่สงบ ไม่มีสันติสุข กระวนกระวาย นึกคิดสิ่งใดก็จะสับสนวุ่นวายไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ลักษณะอาการเช่นนี้ เป็นภาวะของความไม่สงบ ความไม่มีสันติ หรือความไม่สันติภาพนั่นเอง ซึ่งสาเหตุนั้นส่วนแต่มีที่มาแตกต่างกันออกไป มากมายและหลากหลายยิ่งนัก หากกล่าวโดยย่อแล้ว ก็คือ อำนาจของกิเลสที่ได้เข้ามาถือครองอยู่เหนือจิตใจ จึงทำให้ใจไม่สามารถพบกับความสว่างหรือความจริงได้ในระยะเวลาหนึ่ง ครั้นเมื่อผ่านพ้นไปแล้ว ก็จะรู้สึกดีขึ้นมาเหมือนเดิม หรือรู้สึกเบาบางลงชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็สลับปรับเปลี่ยนเช่นนี้ต่อไปอยู่ตลอดเวลา เพราะจิตนั้น สดส่ายเคลื่อนไหวไปมา รับอารมณ์จากทางอายตนะทั้งภายนอกภายในที่เข้ามากระทบกันอยู่ตลอดเวลา คือ ระหว่าง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ รูป รส กลิ่น เสียง โสภณูปพะ ธรรมารมณ์ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537, หน้า 69)

ดังนั้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความไม่สงบในทางใจนั้น จึงมีผู้กล่าวว่า “ความตายยังดีเสียกว่า ที่จะมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานจิตใจ หรืออยู่อย่างผู้แพ้” (วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, 2527, หน้า 105) และในขณะที่สภาวะของจิตใจที่กำลังเกิดความไม่สงบต่าง ๆ เกิดขึ้นนั้น ก็เกิดการขาดความเป็นตัวของตัวเอง หรือที่เรียกว่าขาดอิสรภาพ เพราะต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจกิเลส คือกายได้อำนาจของความโกรธบ้าง โลกบ้าง หลงบ้าง เป็นต้น

หากเมื่อสภาวะของจิตใจได้แจ่มใสปลอดโปร่งลงไปได้บ้างแล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกเยือกสงบสบายใจ โสงโง่งน นั่นเป็นเพราะว่า จิตใจได้คลายจากอำนาจของการถูกบีบคั้นจากกิเลส จึงมีความเป็นอิสระ เรียกได้ว่ามีสันติภาพมากเพิ่มขึ้น ซึ่งสันติภาพภายในนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าสันติภาพภายนอก เพราะ

เหตุว่า เมื่อมีสันติภาพภายในมากเพิ่มขึ้นเท่าใด สติปัญญาก็จะแจ่มใส รั้เห็นสภาวะที่มีที่เป็นอยู่ขณะ ปัจจุบันได้อย่างชัดเจน หากฝึกฝนตนเองให้รู้จักละวางจากการถูกควบคุมของอำนาจกิเลสให้ได้มากขึ้นเท่าใด สันติภาพก็ยิ่งมีมากเพิ่มพูนขึ้นเท่านั้น จนถึงระดับหนึ่งที่เราเรียกว่า สามารถสลัดหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสได้โดยสิ้นเชิงแล้ว สันติสุขอันแท้จริงก็จะบังเกิดขึ้น ซึ่งใน ทางพุทธปรัชญาเรียกว่า วิมุตติหรือความหลุดพ้น คือ หลุดพ้นไปจากอำนาจของกิเลสโดยสิ้นเชิง เป็นภาวะ คือ ความเป็นสันติภาพ ก็คือ ภาวะแห่งสันติ ได้แก่ ตัวสันติ สันติ แปลว่า สงบ เป็นชื่อของพระนิพพาน ซึ่งเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สันติภาพอันยิ่งใหญ่ หรือสันติภาพอันแท้จริงนั้น ตามหลักของพุทธปรัชญาก็คือ พระนิพพาน นั่นเอง

ส่วนในด้านของการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดการหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสได้นั้น ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักของไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา จะขาดองค์คุณใดองค์คุณหนึ่งไปไม่ได้ เพราะต่างอาศัยเกื้อกูลกันขึ้นทั้งสาม กล่าวคือ ศีลทำให้เกิดสมาธิ และสมาธิทำให้เกิดปัญญา ดังนี้ คือ

2.1 การสร้างสันติภาพภายในด้วยศีล

เป็นข้อประพฤติและข้อปฏิบัติที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ไม่ให้ล่วงละเมิดศีลธรรมในทางกาย ซึ่งรวมถึงวาจาที่ได้แสดงออกมาแล้วด้วย และยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะทำให้นุญช้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ทั้งนักบวชผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม หรือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เป็นหลักจริยธรรมที่ควรปฏิบัติในหมู่ของมวลมนุษย์ คือ ศีลนั้นเป็นพื้นฐานของพรหมจรรย์เพื่อนำไปสู่จุดหมายอันสูงสุด จะต้องเริ่มที่ศีล ดังที่ว่า ศีลเป็นที่ตั้ง และเป็นบ่อเกิดของความคิดทั้งหมด เป็นประธานของหลักธรรมทั้งปวง ดังนั้นจึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ ศีลเป็นเครื่องกั้นความทุจริต ทำจิตใจให้วางใจ เป็นท่าที่ยังลงสู่มหาสมุทร คือ พระนิพพาน พระโยคาวจรผู้เป็นปกติ เห็นภัยในวัฏฏสงสาร อันสุขุมและละเอียด ลุ่มลึก ผู้มีปัญญาเฉียบแหลม ผู้ประพฤติศีลโดยเอื้อเพื่อ พึงได้บรรลุนิพพานได้โดยไมยากเลย (ท.ม., เล่ม 9, ข้อ 163 หน้า 95)

เพราะฉะนั้น “ศีล” จึงเป็นพื้นฐาน เป็นที่ตั้ง และเป็นบ่อเกิดแห่งการพัฒนาคุณธรรมอื่น ๆ ทั้งหลายให้เกิดขึ้นและงอกงามตามมา และเพื่อป้องกันการกระทำอันทุจริต ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่ความล้มเหลวของการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วย

2.2 การสร้างสันติภาพภายในด้วยสมาธิ

สมาธิเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายขั้นสูงสุดของชีวิตมนุษย์ นอกจากศีลแล้วสังคมยังต้องการสมาธิ ซึ่งทุกศาสนายอมรับว่าเป็นองค์ประกอบในส่วนที่ต่อเนื่องให้เกิดการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างถูกต้อง (สมภาร พรหมทา, 2546, หน้า 83) และเป็นระบบแบบแผนยิ่งขึ้นตามหลักของพุทธปรัชญา คือ สัมมวาจาณะ ได้แก่ เพียรพยายามชอบ เพียรสร้างความคิด, สัมมาสติ ได้แก่ มีสติชอบ, และสัมมาสมาธิ ได้แก่ มีสมาธิชอบ เพราะมนุษย์มีกิเลสเป็นเครื่องหมักดองสันดานอยู่ และกิเลสต่าง ๆ ที่มีอยู่นี้ หลักของพุทธปรัชญาได้กล่าวไว้ ได้แก่ อภิชฌาวิสมโลกะ คือ ความละโมภ ไม่สม่ำเสมอ, โทสะ คือ ความมีความคิดอันจะประทุษร้ายผู้อื่นอยู่เสมอ, โกรธ คือความโกรธแค้น และความเกลียดชังกันและกัน, อุปาทะ คือ การผูกความอาฆาตพยาบาทเอาไว้, มัถะ คือ การลบหลู่บุคคลท่านทั้งหลาย, ปลาสะ คือ การยกตนเทียมนาน, อิสสา คือ ริษยาแม้จริยะ คือ ความตระหนี่, มายา คือ มายา, สาถะเยช คือ ความโอ้อวด, ถัมภะ คือ หัวดี, สารัมภะ คือ การกล่าวแข่งดี, มานะ คือ ถือตัว, อติมานะ คือ การดูหมิ่นท่านหรือผู้อื่น, มทะ คือ ความมัวเมา, ปมาทะ คือ ความเลินเล่อ (กรมการศาสนา, 2537, หน้า 42)

กิเลสทั้งหลายที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์นี้ จะเป็นเครื่องกั้นคุณงามความดีอื่น ๆ ของมนุษย์ไว้มิให้ได้บรรลุถึงซึ่งความดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิต

อารมณ์ที่หนาวไว้ สกิดกันไว้ ไม่ให้เกิดสมาธิรับรู้ความเป็นจริงทั้งหลายเหล่านั้นได้ในทางพุทธปรัชญา เรียกว่า “นิรวณ” อันได้แก่ กามฉันทะ คือ ความหลงใหลมัวเมาในการมรณะ แก่โดยใช้อุสภกรรมฐาน หรือการพิจารณาภายในให้เห็นเป็นของไม่สวยงาม มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรือความพยายามอาฆมาต ใช้พรหมวิหาร 4 เป็นเครื่องหักล้าง ความท้อแท้ใจหดหู่ และซึมเซา ไข่กสิณ และอนุสติบำบัด เมื่อมีใจฟุ้งซ่านและหุนตหจิต ใช้อานาปานสติบำบัด หรือเมื่อเกิดความวิตก กังวล สั่นเล ตกลงใจไม่ได้ ก็จะใช้จตุราศูว์ฐานบำบัด

เมื่อขจัดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เบาบางลงได้แล้ว ความสงบเบาภายในใจ และสมาธิ ก็จะเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว

ในการพัฒนาทางจิตให้มีความเข้มแข็งได้นั้น ต้องรู้จักที่จะฝึกฝนตนเอง และรู้จักปรับปรุงตนเอง เพราะผู้ที่มีสมาธิเข้มแข็งและอดทน ย่อมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขปราศจากความขัดแย้ง และมีสมาธิที่ดีที่ผ่านการฝึกฝนอบรมมาแล้ว ย่อมเป็นผลของการพัฒนาทางกาย วาจา และทางจิต และจะมีผลประโยชน์อย่างมากต่อผู้ดำเนินชีวิต ซึ่งมีอยู่ 3 ระดับ คือ

1. ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ (Momentary Concentration) เป็นสมาธิขั้นต้น ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และใช้ในการเป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา (ในวิปัสสนาใช้ขณิกสมาธิที่ต่อเนื่อง)
2. อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียด ๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ (Access Concentration) เป็นสมาธิขั้นระงับนิรวณได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งญาณ หรือสมาธิในบุพภาคแห่งอัปนาสมาธิ
3. อัปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท (Attainment Concentration) เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในมานทั้งหลาย (พระมหาสุทนต์ ยสสีโล, 2541, หน้า 39)

2.3 การสร้างสันติภาพภายในด้วยปัญญา

ปัญญาสิกขา ถือ เป็นส่วนสำคัญของชีวิตมนุษย์ เพราะมนุษย์ที่เกิดมาย่อมมีพัฒนาการที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง มีความแตกต่างกันในทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ บุคคลที่ได้รับการพัฒนาฝึกอบรมมาแล้วย่อมเปรียบเสมือนขุมทรัพย์อันยิ่งใหญ่ของมวลมนุษยชาติ และเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันโดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจให้สะอาดงดงาม ซึ่งความจริงแล้ว ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มีเป้าหมายที่ต้องการจะให้คนทั้งหลายพ้นทุกข์ได้ด้วยวิธีการที่มีปัญญารู้เห็นความจริงจนสามารถเข้าถึงสภาวะของธรรมจริงโดยไม่มีสิ่งปิดบัง ซึ่งเรียกว่า พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนา แต่การที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลายจนถึงขั้นหลุดพ้นได้นั้น ต้องอาศัยเครื่องมืออย่างหนึ่งจะสามารถกระทำได้ และเครื่องมือที่กล่าวถึงนั้นก็คือ “ปัญญา” นั่นเอง เพราะคนจะเข้าถึงนิพพานได้ ก็ต้องโดยอาศัยปัญญาแห่งตลอด ส่วนรู้ในธรรมทั้งหลายทั้งปวงที่มีอยู่นั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาเท่านั้น คือ สัมมาทิฐิ ได้แก่ มีความเห็นชอบ คือเห็นตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย เช่น การเห็นในความจริงของอริยสัจ เห็นความจริงในเรื่องของกรรมว่า ทำดีจะได้ดี และทำชั่วจะได้ชั่ว และสัมมาสังกัปปะ ได้แก่ คำริชอบ เช่น คำริที่จะออกจากกาม ดังเช่นที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องนี้ไว้ในขุททกสูตรว่า

“ภิกษุใดเป็นคนผู้มีปัญญา ตั้งมั่นอยู่ในศีล อบรมจิตและอบรมปัญญา ให้เจริญมีความเพียร มีปัญญา รักษาตน ภิกษุนั้นทั้ง สางต้นหาพายุ้งได้ รากะ โหระและอวิชาชน อันชนเหล่าใดสารอกแล้ว ชนเหล่านั้น เป็นพระอรหันต์มีอาสวะสิ้นแล้ว” (พระครูพรหมญาณวิกรม, 2537, หน้า 50)

“ต้นหาพายุ้ง อันชนเหล่านั้นสางแล้ว และรูปย่อมดับไปไม่เหลือในที่ใด นาม รูป ย่อม ปฏิกัลป์สัญญา รูปสัญญา และต้นหาพายุ้งนั้น ย่อมขาดไปในที่สุด” (ม.ม., 15, ข้อ 399, หน้า 120)

การสร้างสันติภาพภายในด้วยปัญญา ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากประการหนึ่ง ในทาง พุทธปรัชญาอาจเรียกว่า วิปัสสนากรรมฐาน เป็นวิธีการการบวชใจเพื่อให้เกิดความสงบได้อย่างแท้จริง เสียก่อนด้วยอุบายที่เรียกว่า สมถกรรมฐาน เช่น การเพ่งพิจารณาอยู่ที่ลมหายใจเข้าออกของตน ซึ่งเรียก “อานาปานสติ” จนจิตสงบแนบแน่นควรแก่งานแล้ว จึงเริ่มเข้าสู่การพิจารณาธรรมต่าง ๆ หรือพิจารณา ชีวิตของตนเองให้เห็นอย่างถ่องแท้ ว่า สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอย่างไร เกิดสุข เกิดทุกข์ขึ้นด้วยเหตุใด ธรรม ทั้งหลาย เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปด้วยเหตุใด เป็นต้น (พระมหาธีรยุทธ ธีรยุตโต, 2547, หน้า 48)

จากหลักการปฏิบัติในพุทธปรัชญา จะพบว่า หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนานั้น มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันระหว่างกฎของธรรมชาติ กับหลักการปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตของ มนุษย์ กล่าวคือ หลักของศีลสมาธิและปัญญา หรือไตรสิกขานั้น เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาความมี อยู่จริงของธรรมชาติ และศีลสมาธิปัญญานั้น พัฒนาเป็นหลักจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือ การปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั้น เพื่อให้สอดคล้องและเกิดความสมดุลกัน ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติอื่น ๆ หรือหากสามารถทำให้แจ้งในความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ตามความเป็นจริงนั้น ได้ มนุษย์ก็สามารถที่จะเข้าถึงความหลุดพ้น คือ เข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดตามหลัก คำสอนของพุทธปรัชญาได้ ซึ่งเรียกว่า พระอริยบุคคล หรือ พระอรหันต์

สรุปได้ว่า สันติภาพภายใน คือ การฝึกฝนตนเองเพื่อให้หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสทั้งหลาย ด้วยหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือเมื่อมีศีลมันคงสมบูรณ์ สมาธิก็จะเกิด เมื่อสมาธิ เกิดแนบแน่นมันคงปัญญาก็จะเกิด จนทำลายล้างกิเลสลงได้โดยสิ้นเชิงแล้ว ความสว่างสงบร่มใญ่ก็จะบังเกิดขึ้นสูงสุด และนั่นคือสันติภาพอันแท้จริงของพุทธปรัชญา

2.3 ประเภทของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาสาระของสันติภาพโดยทั่วไปตามที่คณะของพุทธปรัชญามาตามลำดับแล้ว ผู้อ่านจะพบว่า สันติภาพตามทัศนะของพุทธปรัชญาที่แท้จริงนั้น คือ สันติภาพ หรือสันติที่เกิดจากบุคคล ผู้ที่สามารถสลัดหลุดพ้นจากการถูกควบคุมด้วยอำนาจของกิเลสได้แล้วเท่านั้น คือ บุคคลผู้ฝึกตนเอง ด้วยดีแล้วจนเกิดมรรคผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ คุณแห่งความเป็นพระอรหันต์นั้น เป็นผู้ที่กิเลสไม่สามารถ เบียดเบียนให้เศร้าหมองได้เลย แม้ในทางกายก็มีอาการเป็นอยู่ปฏิบัติตามกิริยาเท่านั้น มิได้แผ่ไปด้วย รัก ชอบ เกลียดชัง โกรธ หรือหลง เหมือนน้ำมันมะพร้าวที่เคี้ยวจนเป็นน้ำมันแล้ว เมื่อนำไปรวมกับน้ำ ก็สามารถอยู่รวมกันได้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะหลอมรวมเข้าเป็นเนื้อเดียวกันกับน้ำได้เลย และสภาวะทางด้าน จิตใจ ทำนอมารมณ์เดียว ที่ทรงและรู้ตัวอยู่ทุกขณะจิต แต่ก็ไม่ได้โอนเอนหวั่นไหวไปตามเหตุนั้น ๆ ดังนั้น พระอรหันต์ จึงเป็นผู้ที่อยู่ในกระแสแห่งนิพพาน ซึ่งอาจแปลความได้ว่า หมายถึง ความดับ หรือความสงบ เมื่อดับขันธไปแล้วก็ไม่ก่อให้เกิดเชื้อชาติภพขึ้นมาใหม่ได้อีก ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า

สันติภาพ ในพุทธปรัชญา หมายถึง สันติ หรือ ความสงบ หรือนิพพานนั่นเอง ดังนั้น สันติภาพ ในพุทธปรัชญา จึงหมายถึง สันติภาพอันสูงสุด หรือสันติอันสูงสุด

เพราะฉะนั้น สันติภาพ ในพุทธปรัชญา จึงสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ คือ

1. สันติภาพในระดับโลกิยะ ได้แก่

สันติภาพของผู้ที่เป็นปุถุชน หรือ โลกิยะ ที่ยังหนาไปด้วยอำนาจของกิเลส มีรัก โลภ โกรธ หลง ยินดีอยู่ในกาม เกียรติยศ ชื่อเสียง เงินทอง หรือผู้ที่อยู่ในวิสัยของชาวโลก เป็นผู้ที่ครองเรือน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในฐานะของความเป็นสามี ภรรยา บุตร และธิดา เป็นต้น

2. สันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่

สันติภาพของผู้ที่ได้ถูกฝึกฝนขัดเกลาตนเองมาแล้วเป็นอริชยน หรือ อริยบุคคล ในระดับโลกุตระทั้งหลาย ที่บางเบาจากอำนาจของกิเลสไปบ้างแล้วในระดับต่าง ๆ กัน ตามกำลังอินทรีย์ของแต่ละท่าน ไปจนถึงผู้ที่หลุดพ้น มีอิสระภาพสิ้นไปจากอำนาจของกิเลสแล้วทั้งปวง คือผู้ได้เข้าถึงธรรมอันสูงสุด คือ ความเป็นพระอรหันต์ ได้พบกับสันติภาพอันแท้จริง คือพระนิพพาน

ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในรายละเอียดของแต่ละประเภท ดังต่อไปนี้ คือ

1. สันติภาพในระดับโลกิยะ

สันติภาพในระดับโลกิยะ คือ ความสงบที่มีแก่บุคคลที่อยู่ในระดับปุถุชนที่ยังไม่สิ้นไปจากอำนาจของกิเลส หรืออาจกล่าวได้ว่า สันติภาพเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้มากน้อยตามระดับภูมิธรรมของปัจเจกชน เพราะเมื่อมีความไม่รู้เป็นเหตุต้น มนุษย์จึงสมมุติสิ่งต่าง ๆ บัญญัติสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเรียก เป็นผลขึ้นมา จดจำ ขึ้นมาปรุงแต่งว่า แบบนั้นดี แบบนี้ชั่ว แล้วยึดมั่นถือมั่นจดจำไว้ ดังนั้น ความไม่รู้เป็นเหตุ สมมุติจึงเป็นผล เรื่องของโลกิยะ จึงมีแต่เรื่องสมมุติ มายา ผันผวนเปลี่ยนไป ไม่มีอะไรยั่งยืนในความเป็นสมมุติมายาแห่งโลก เมื่อบุคคลผู้หลงโลก จึงหลงเพียงมายา หลงเพียงความสมมุติ จึงมีก็เหมือนว่าไม่ได้มี ใช้ก็เหมือนว่าไม่ได้ใช้ ความเป็นจริงของชีวิต นั้นอยู่ที่ชีวิตจริง ๆ จึงอุปมาว่า อวิชาและสมมุติบัญญัติ เป็นเหรียญสองด้านแห่งโลกิยะ หากไม่มีอวิชา (ความไม่รู้) ก็ไม่มีการสมมุติบัญญัติ หากไม่มีการยึดถือสมมุติบัญญัติ ก็ไม่มีอวิชา ทั้งสองนี้ดูจะเหรียญสองด้านจะขาดแยกออกจากกันไม่ได้ (สุวรรณ เพชรนิล, 2536, หน้า 57) เพราะเหตุว่า โดยความหมายแล้ว โลกิยะ หมายถึง ภาวะความเป็นไปที่ยังวนเวียนอยู่ในภพสาม คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ คือยังเกี่ยวข้องกับเรื่องกาม ตัณหา ทิฏฐิ และอวิชา (วินน อิศระ, 2541, หน้า 29) แต่อย่างไรก็ดี สันติภาพในระดับโลกิยะ ของผู้ครองเรือนก็ยังสามารถเกิดขึ้นมาได้ เมื่อได้มีการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักสอนในพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องการดำเนินชีวิตดังต่อไปนี้

การดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน คฤหัสถ์ หรือ ฆราวาสนั้น มีความหมายอย่างเดียวกันคือ ผู้ที่ยังต้องการข้องเกี่ยวอยู่ในโลก ยังต้องการแสวงหาความสุขที่เป็นของชาวโลก คือ ชื่อเสียงเงินทอง ลาภ ยศ และสรรเสริญอยู่ ในเมื่อความจริงของโลกก็ยังมีบุคคลเช่นนี้อยู่ เพราะเป็นธรรมชาติของโลกมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ส่วนใหญ่เมื่อเกิดมาแล้วสู่โลกนี้ ต่างก็มีความต้องการที่จะมีสิ่งเหล่านี้ คือ ปราปรณาความสุข ความรื่นรมย์ ยินดีใน รูป รส กลิ่น เสียง ใฝ่รู้ใฝ่พบ (สัมผัส) และธรรมารมณ์ อันเป็นที่พึงปรารถนา เมื่อความจริงของโลกอีกด้านหนึ่งยังเป็นเช่นนี้ พุทธปรัชญาก็มีหลักปฏิบัติที่ควร และเหมาะสมแก่บุคคลประเภทนี้ เพื่อดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข เพราะว่าความจริงของโลกอีกมุมหนึ่งยังเป็นเช่นนั้นอยู่จริง เพราะการปรารถนาในสิ่งที่เรียกว่า ความสุขชาวโลก หรือผู้ที่ครองเรือนนั้น ไม่ได้สมหวังแก่ทุกคนเพียงแต่คนหรือปรารถนาเอา แต่ต้องดิ้นรนแสวงหา จึงจะสามารถมีตามที่ตนเองปรารถนาได้ แม้ดิ้นรนแล้วก็ไม่อาจที่จะ

สมหวังตั้งใจได้ในทุกรายไป ดังนั้น มุมกลับของความจริงที่กล่าวถึงนั่นก็คือ ความสมหวัง กับความผิดหวัง หรือ ความสุขกับความทุกข์ของทุกคนที่ตื่นนอนต่อสู้ดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนี้ นั่นเอง (สุวัฒน์ จันทร์จำนง, 2540, หน้า, 4)

เนื่องจากผู้ครองเรือน ก็คือผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่สถาบันครอบครัว คำสอนในพุทธปรัชญาเองก็ยอมรับสถาบันครอบครัว อันเนื่องมาจากครอบครัวเป็นสถาบันแรกของคนเราที่เกิดขึ้นมาสู่โลกนี้ แล้วจึงสั่งสมเพิ่มพูนความรู้โดยอาศัยพื้นฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ จากชีวิตในครอบครัว และเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้เกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้มากที่สุด สถาบันครอบครัวมีส่วนในการสร้างเสริมและเป็นพื้นฐานที่ดีของบุคคลผู้อยู่ในศาสนา เพราะทุกคนในครอบครัวล้วนมีอิทธิพลต่อความเชื่อถือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้ที่เป็นหัวหน้าของครอบครัว และผู้สืบทอดพระศาสนาเอง คือพระสงฆ์นั้น ก็ยังต้องอาศัยการดำรงชีวิตอยู่ด้วยจุดปัจจัย 4 จากผู้ครองเรือนที่มาจากสถาบันครอบครัว ด้วยเหตุนี้ ในพุทธปรัชญาจึงมีหลักการปฏิบัติที่สำคัญเกี่ยวกับสถาบันของครอบครัวไว้หลายเรื่องด้วยกัน เช่น ในทิมณิกาย ปาฎิกวรรค สิงคาลกสูตร ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน สิงคาลกคฤหบดีบุตร ลูกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์มีผ้าซุม มีผมเปียกประคองอัญชลี นอบน้อมทิตทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน ฯ แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำให้ปฏิบัติกับหลักของทิศทั้ง 6 โฉม โดยแนะนำให้ปฏิบัติต่อบุคคลในครอบครัว คือ บิดา มารดา บุตรธิดา ฯ และบุคคลภายนอก เช่น มิตร ครู อาจารย์ ฯลฯ (ที.ปา., เล่ม 11, หน้า ข้อ 173, หน้า 138-147)

คำว่า “การครองเรือน” หรือ “ผู้ครองเรือน” ในทางพระพุทธศาสนาใช้ศัพท์ภาษาบาลีว่า “ฆราวาส” หมายถึง ชาวบ้านโดยทั่วไป ที่ไม่ใช่คนบวช หรือในภาษาไทยนิยมใช้คำว่า “คฤหัสถ์” และ ความหมายของการครองเรือนนั้น เป็นความหมายโดยรวมที่กล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของผู้ที่อยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ ผู้ครองเรือน และนักบวช ในส่วนของการครองเรือนนี้เป็นเรื่อง ที่รวมถึงการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาด้วย เพราะเหตุว่า การครองเรือนต้องมีการดำเนินชีวิตควบคู่กันไปด้วย (บุญฤกษ์ จากภุมระ, 2546, หน้า 171)

ดังนั้น สันติภาพในระดับโลกิยะของผู้ครองเรือนในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำหลักคำสอนในเรื่องทิศทั้ง 6 ของพุทธปรัชญามาใช้เป็นแนวทางในการขยายความ โดยแบ่งสันติภาพในระดับโลกิยะของผู้ครองเรือน ออกเป็น 2 ระดับ คือ สันติภาพในระดับครอบครัว และสันติภาพในระดับสังคมของผู้ครองเรือนที่จะใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อทำให้เกิดสันติภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 สันติภาพในระดับครอบครัว ได้แก่ สันติภาพที่เกิดจากการดำเนินชีวิตของบุคคลที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในฐานะสมาชิกของครอบครัว คือผู้ที่จะต้องปฏิบัติตนต่อสมาชิกในฐานะต่าง ๆ ที่ตนเป็นอยู่ เช่น ในฐานะบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือบุตรธิดา เป็นต้น บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีวิธีการดำเนินชีวิตที่มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ชีวิตในส่วนของครอบครัวจึงจะมีความสุขและความเจริญได้ คือ มีการรักษาธรรมสำหรับฆราวาสธรรม หรือธรรมของผู้ที่ครองเรือนเสียก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งได้แก่ ความซื่อสัตย์จริงใจ การรู้จักชมใจตนเองและต่อความชั่วต่าง ๆ มีความอดทน และมีการเสียสละ เป็นต้น สันติภาพจึงจะเกิดขึ้นมาได้แก่สมาชิกทุกคนภายในครอบครัว (พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก), 2538, หน้า 18)

สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของผู้ครองเรือนที่ดี และจะเกี่ยวพันธรรมอื่น ๆ ให้เจริญองงามติดตามมาได้ เช่น การเป็นบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือเป็นบุตรเป็นธิดาที่ดี ก็รู้จักบุญคุณบิดาและมารดา

และตอบแทนท่าน รู้จักเป็นคนขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาทรัพย์โดยซื่อสัตย์และสุจริต และสร้างฐานะที่ดีเป็นประกันแก่วงศ์สกุล มีศรัทธา มีศีล มีจาคะ มีปัญญา ฯลฯ ซึ่งมีวิธีประพฤติปฏิบัติต่อกันตามหลักของพุทธปรัชญา ดังนี้

1. ในฐานะสามีที่ต้องทำต่อภรรยา คือ ยกย่องภรรยาให้เกียรติ ให้มีหน้าที่ในสังคม ไม่เหยียดหยามหรือทำให้เสียเทือนใจ ทะนุถนอมรักใคร่ให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น มอบให้ภรรยารับผิดชอบการเรือนได้เต็มที่ ให้เครื่องประดับและอาภรณ์

หรือในฐานะภรรยาที่ต้องทำต่อสามี คือ จัดแจงควบคุมกิจการภายในบ้านให้เรียบร้อย อุดหนุนครอบครัวของสามีมิให้เหน็ดเหนื่อย เอาใจรักภักดีไม่เจตจำนง สะสมทรัพย์เศรษฐกิจมั่นคง ทำภารกิจหนักเบาทุกประเภทด้วยความฉลาดปราดเปรียว

2. ในฐานะบุตรธิดาที่ต้องทำต่อบิดาและมารดา คือ เลี้ยงดูด้วยอาหาร และเอาอกเอาใจท่าน ทำงานแทนตนเมื่อสามารถ รักษาจารีตประเพณีของสกุลไว้ ประพฤติเป็นทายาทที่ตื่น่าไว้วางใจ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามโอกาสเมื่อท่านได้ละจากโลกนี้ไปแล้ว

หรือในฐานะบิดา มารดา ที่ต้องทำต่อบุตรธิดา คือ ปกป้องกันมิให้หลงผิดเสียคน ปลูกฝังนิสัยที่ดีงาม ส่งเสริมให้ศึกษาและรู้จักเลี้ยงชีพ หากคู่ครองที่เหมาะสมให้ และมอบทรัพย์สินหรือมรดกให้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543, หน้า 224)

จะเห็นได้ว่า สันติภาพในระดับครอบครัว จะเกิดขึ้นมาได้ นั้น ต้องอาศัยการปฏิบัติที่ดีต่อกันของคนในครอบครัว ความสงบร่มเย็นหรือสันติภาพในครอบครัวจะเกิดขึ้นมาได้ เพราะทุกคนต้องมีบทบาทหรือมีหน้าที่ของตนเองตามสถานะของครอบครัว นั่นคือ ความเป็นสามี ภรรยา บิดา มารดา หรือ บุตร ธิดาก็ตาม ก็จะต้องมีความประพฤติในทางกาย และใจ ที่เป็นสุจริต กล่าวคือ มีการคิดดี พูดดี และทำดี ต่อกันด้วยความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง สันติภาพที่เกิดจากการดำเนินชีวิตของบุคคลที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในฐานะสมาชิกของครอบครัวจึงจะเกิดขึ้นมาได้

1.2 สันติภาพในระดับสังคม ได้แก่ สันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกในฐานะต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่อกัน เช่น หน้าที่ความสัมพันธ์ที่ต้องปฏิบัติต่อกันระหว่างมิตรต่อมิตร ผู้บังคับบัญชาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ศาสนิกชนต่อนักบวช และอาจารย์ต่อศิษย์ สันติภาพในระดับนี้เป็น การปฏิบัติต่อบุคคลภายนอกครอบครัว ที่เป็นไปตามฐานะหรือความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในทางสังคม ซึ่งมีแบบแผนและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความดีงาม และด้วยความจริงใจ จึงจะเกิดสันติภาพในระดับสังคมได้ ตามหลักของทศทั้ง 6 ในพุทธปรัชญา ดังเช่น

1. ในฐานะเพื่อนที่ต้องทำต่อมิตร คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พุดจาบโลบใจปราศรัยจริงใจ ร่วมแรงร่วมใจทำงานให้จนสำเร็จ วางตนเป็นกลางและเสมอต้นเสมอปลาย มีจิตซื่อสัตย์และปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

หรือในฐานะมิตรที่ต้องทำต่อเพื่อน คือ ปกป้องกันมิให้เพื่อนถูกชักชวนหลงทำผิด คຸມครอง ลูกเมียและสมบัติให้ปลอดภัย ปลูกปลอบเป็นที่พึ่งยามว่าเหวเดือดร้อน สุขก็เคียงคู่กันไป ยากไร้ก็ทอดอกเคียงกันไป นับถือญาติของเพื่อนเหมือนญาติสนิทของตนเอง เป็นต้น

2. ในฐานะผู้บังคับบัญชาที่ต้องทำต่อผู้ใต้บังคับบัญชา คือ มอบหมายงานให้เหมาะสม แก่วัยและกำลังความสามารถ เกลี้ยของกินและของใช้เป็นรางวัล มีสวัสดิการสงเคราะห์ยามเจ็บป่วย แจกของกำนัลและของขวัญแปลก ๆ บ้าง ปล่อยให้เที่ยวเตร่ผ่อนคลายอารมณ์ในงานเทศกาลพิเศษ

หรือในฐานะผู้ได้บังคับบัญชาที่ทำต่อผู้บังคับบัญชา คือ มีความกระหมัดเข้มเริ่มงานก่อน นายจ้างเสมอ ตรวจงานเรียบร้อยแล้วเลิกงานทีหลัง ซื่อตรงไม่คิดยกยอกินเศษกินเลย แก้ไขปรับปรุง การปฏิบัติให้รู้ดุน้ำอยู่เสมอ แพร่เกียรติคุณของนายจ้างและกิจกรรมของงานให้รู้ทั่วถึง

3. ในฐานะศาสนิกชนที่ต้องทำต่อนักบวช คือ แสดงน้ำใจเคารพยำเกรงด้วยกิริยามารยาท ที่เรียบร้อย พุดจาปราศรัยถ่อมตน นอบน้อม เชิดชูบูชาด้วยน้ำใสใจจริง ยินดีเชื่อเชิญสู่บ้านเรือน ตลอดเวลา อุปลัมภัสร์บริโภคใช้สอยและบำรุงสถาบันให้มั่นคง

หรือในฐานะนักบวชที่ต้องทำต่อศาสนิกชน คือ สอนสั่งสอนมิให้หลงทำทุจริตผิดศีลธรรม ชักจูงนำทางในทางพระพฤติชอบ หมยาส่งเสริมให้ก้าวหน้าเจริญสุขด้วยใจจริง แนะนำดำเนินชีวิตใหม่ และแปลกเสมอ ซึ้งแจ้งอย่าบ่อย ๆ ให้เข้าใจชัด จูงใจให้ทำความดีมีความสุขก้าวหน้ายิ่งขึ้น

4. ในฐานะศิษย์ที่ต้องทำต่ออาจารย์ คือ เอาใจใส่คอยต้อนรับ คอยรับใช้อยู่ใกล้ชิด เชื่อฟัง และว่าง่าย ปรนนิบัติและช่วยทำกิจการงาน ตั้งใจเรียนโดยเคารพอ่อนน้อม

หรือในฐานะอาจารย์ที่ต้องทำต่อศิษย์ คือ อบรมให้วางตนอ่อนน้อม สอนจนเกิดความ สันต์จัดเจน ซึ้งแจ้งให้รู้แจ้งปฏิบัติได้จริง ให้กำลังใจจนผลงานดีเด่น ฝากฝังให้แสดงผลงานตามโอกาส

ดังนั้น สันติภาพในระดับสังคม ของผู้ครองเรือนในสวนนี้ จึงต้องเป็นผู้รู้จักประมาณตนเอง ในการแสดงออก ประมาณในการใช้วาจา เพื่อให้เหมาะสมแก่บุคคลในสถานะต่าง ๆ และรู้จักการเลือก คบมิตรที่ดี รู้จักหลีกเลี่ยงอบายมุข และหลีกเลี่ยงการคบคนพาล คนชั่วทั้งหลาย ซึ่งถือว่าเป็นอันตรายมาก สำหรับผู้ครองเรือน เพราะดำเนินชีวิตที่เป็นไปในทางอภุศลกรรม คือ มีการปฏิบัติในทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นการสร้างกรรมกิเลสในทางโลกชั่วไม่เหมาะสม อันจะมีผลต่อสันทภาพของตนเองและผู้คนในสังคมได้ และต้องไม่มีการตรรอนชีวิตสัตว์ให้ล่วงไป ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดส่อเสียด ต่าง ๆ หรือการประพฤติตนเป็นมิตรที่ไม่ดีต่อผู้อื่นคือ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ยอมเสียน้อยโดยหวังจะเอาให้มาก ตัวมีภัยจึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน หรือการคบเพื่อนเพราะเห็นแก่ ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจึงยอมคบค้าสมาคมด้วย

นอกจากนี้แล้วยังจะต้องทำตนให้เป็นคนเที่ยงตรงไม่มีอคติลำเอียง คือ ลำเอียงเพราะ ชอบบ้าง ลำเอียงเพราะชังบ้าง ลำเอียงเพราะหลงบ้าง ลำเอียงเพราะกลัวบ้าง สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่อง บันทอนความเจริญและบันทอนสติปัญญาของตนเองได้ และที่สำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งที่เราควรละเว้นหรือหลีกเลี่ยง อีกประการก็คือ บรรดาพวกอบายมุขต่าง ๆ เช่น การประพฤติตนเป็นนักเลงผู้หญิง เป็นนักเลงสุรา ก่อการทะเลาะวิวาท ชอบเที่ยวดูการละเล่น เป็นนักเลงการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตรสหาย เกียจคร้าน ในการงาน ฯลฯ

การสร้างสันติภาพในสวนนี้ ยังต้องเกี่ยวข้องกับ ระบบเศรษฐกิจของตน คือ ต้องรู้จัก หรือ เชี่ยวชาญในเศรษฐกิจที่ดูแลอยู่นี้ให้ดี เพราะว่าต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกอีกหลายฝ่าย จึงต้องทำตนให้เป็นที่น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ ไม่มีมัวเมาหมกมุ่นบริโภคโภคะเหล่านั้น จึงจะสามารถทำตน ให้เป็นอิสระหลุดพ้นเป็นนายเหนือโลกทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้นได้

สรุปได้ว่า สันติภาพในระดับโลกก็ยะ ได้แก่ สันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน ที่ต้องปฏิบัติตนต่อสมาชิกในฐานะต่าง ๆ ที่ตนเป็นอยู่ เช่น ในฐานะบิดา มารดา สามเณร ภรรยา หรือ บุตรธิดา ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิต ที่ต้องอาศัยใช้ความสัมพันธ์ต่อกันในสังคม ได้แก่ การดำเนินชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นนักปกครอง เป็นผู้บริหารงาน เป็นมิตรสหายหรือเป็นเพื่อนฝูงกัน

2. สันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่

การดำเนินชีวิตของนักบวชในศาสนา คือ พระภิกษุสงฆ์ และสามเณร ผู้มุ่งหวังความหลุดพ้น มีวิธีการดำเนินชีวิต และประพฤติปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ตามที่ได้มีผู้กล่าวไว้ คือ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (2543, หน้า 216) ซึ่งท่านได้กล่าวเอาไว้ว่า

“การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์มีแบบและวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ คือ การดำเนินชีวิต เพื่อความดีงามในฐานะที่เป็นภิกษุ ในฐานะสมาชิกแห่งสงฆ์และในฐานะเป็นผู้สั่งสอน โดยต้องอาศัยหลักของปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นเครื่องดำเนินชีวิตตามธรรมนั้น ๆ จึงจะอำนวยผลให้ได้”

จากคำที่กล่าวข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ หรือชีวิตของนักบวชที่อยู่ในศาสนานั้น มีวิธีการที่เป็นรูปแบบเฉพาะที่ใช้ในการดำเนินชีวิต คือ การปฏิบัติตนเองให้ดีงาม ในฐานะที่เป็นพระภิกษุ การปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นสมาชิกของหมู่คณะสงฆ์ด้วยกัน และการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นผู้สั่งสอนศาสนธรรมต่าง ๆ โดยมีหลักการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงธรรมตามอุดมคติ คือ หลักการปฏิบัติที่เรียกว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

2.1 สันติภาพในฐานะเป็นภิกษุ ได้แก่

สันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มีจุดหมายของชีวิตที่สูงกว่าการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน ซึ่งโดยความหมายของคำว่า “พรหมจรรย์” มีความหมายว่า “การประพฤติสิ่งที่ดีงามอันประเสริฐ” ฉะนั้นการดำเนินชีวิตของบุคคลประเภทนี้ จึงเป็นการดำเนินชีวิตที่มีจุดมุ่งหมายอยู่นอกเหนือจากความสุขในโลก หรือความสุขในทางโลกียภาพ และจุดมุ่งหมายของนักบวชในพุทธศาสนานั้นคือ มุ่งหวังความหลุดพ้นจากทุกข์ คือการเวียนว่ายตายเกิด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระนิพพาน” และการที่จะเข้าสู่กระแสแห่งนิพพานได้นั้น จะต้องมียุติ การเข้าถึงโดยเรียกหนทางการเข้าถึงนี้ว่า ทางสายกลางหรือมัชฌิมปฏิปทา

ตามหลักของพุทธปรัชญานั้น เมื่อเข้าสู่การเป็นนักบวช ที่เรียกว่า “บรรพชิต” “พระภิกษุ” หรือ “พระภิกษุสงฆ์” ในศานานาแล้ว ก็ยังถือว่าอยู่ในระหว่างการปฏิบัติตนอยู่ เมื่อยังไม่เกิดรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมใด ๆ ได้ ก็ยังเรียกว่า เป็นสมมุติสงฆ์อยู่ ยังไม่เข้าสู่ความเป็นพระสงฆ์จริง ๆ ซึ่งการถือเอาพระสงฆ์ผู้เดินเข้าสู่กระแสนิพพาน หรือผู้ที่อยู่ใกล้จนสามารถล่วงรู้ได้แน่ชัดแล้วเท่านั้น จึงจะเรียกว่า “พระอริยสงฆ์” ซึ่งมีอยู่ 8 จำพวก คือ พระโสดาบันปัตติมรรค พระโสดาบันปัตติผล, พระสกทาคามีมรรค พระสกทาคามีผล, พระอนาคามีมรรค พระอนาคามีผล และพระอรหันตมรรค พระอรหันตผล ซึ่งการมีสันติภาพโดยการดำเนินชีวิตเพื่อความดีงามในฐานะเป็นภิกษุนั้นคือ การศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการที่จะนำไปปฏิบัติที่ทำให้แจ้งโลก คือวิปัสสนากรรมฐาน และนอกจากนั้นยังหมายถึงการบริหารดูแลปัจจัย 4 คือ จีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ, คิลานปัจจัย หรือ เกสัช และยังคงต้องมีการสำรวมในพระปาฏิโมกข์ สำรวมในอินทริย มีความบริสุทธิ์ในการเลี้ยงชีวิต บริโภคปัจจัยที่มีด้วยการพิจารณา ไม่มีมาปรมาประมาดด้วยตัณหา ไม่มีความเห็นคลาดเคลื่อน ไม่ประกอบมิจฉาชีพ หรือกล่าวโดยรวบรัดแล้วก็คือ ระวังสำรวมในอาภักิริยาของการเป็นนักบวชในศาสนานั่นเอง

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.

ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่น ไม่สมควร

โปรดนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอบคุณ

2.2 สันติภาพในฐานะเป็นสมาชิกแห่งสงฆ์ ได้แก่ การดำเนินชีวิตของนักบวชในศาสนาถึงพร้อมด้วยมารยาทและวัตร เป็นพหูสูตรทรงความรู้ เป็นผู้ประพฤติขัดเขตลา มีวาจาจาม รู้จักเจรจา มีปัญญาเฉลียวฉลาด มีศีลที่มั่นคง นั้นหมายถึงการที่รู้จักการปฏิบัติตามธรรมและวินัย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการปฏิบัติตนต่อหมู่คณะที่เป็นภิกษุสงฆ์ด้วยกัน ด้วยความสมัครสมานสามัคคี เนื่องจากว่า เป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคลหลากหลายความคิดเห็นนั่นเอง

2.3 สันติภาพในฐานะเป็นผู้สั่งสอน ได้แก่ การดำเนินชีวิตของนักบวชในศาสนา คือ เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง แดกฉานในอรธ แดกฉาน ในธรรม แดกฉานในนิรุกติ แดกฉานในปฏิภาณ ซึ่งโดยสรุปแล้ว การปฏิบัติตนของนักบวชในหัวข้อนี้ ก็คือการเป็นผู้มีความสามารถในการอธิบายธรรมต่าง ๆ ได้ในฐานะที่เป็นผู้รักษา หรือผู้สืบทอดพระศาสนานั้นเอง

โดยการดำเนินชีวิตของผู้ที่เป็นนักบวชในศาสนานั้น เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น จึงมีวิธีการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความตั้งงามในฐานะเป็นนักบวชในศาสนา ดังนี้ คือ ด้านปรียัติ ด้านปฏิบัติ และด้านปฏิเวธ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 3 ประการ นี้ จะเป็นหนทางในวิธีการฝึกตน เพื่อให้ก้าวเข้าไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคล หรือเป็นบัณฑิตในโอกาสต่อ ๆ ไปได้ คือ

1. ด้านพระปรียัติ ได้แก่ ด้านการศึกษาหาความรู้ในทางทฤษฎี ตามหลักธรรมคำสั่งสอนที่มีอยู่จากครูอาจารย์ สำนักวิปัสสนากรรมฐานในด้านการปฏิบัติโดยตรง สำนักเรียนปรียัติในด้านที่เกี่ยวกับหลักคำสอนต่าง ๆ หรือศึกษาจากผู้รู้ที่น่าเชื่อถือได้ตามกาลสมัย หรือศึกษาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พระไตรปิฎก”

ในแนวทางของพระปรียัตินี้ อาจมีความหมายที่คาบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในขณะที่อาศัยอยู่ยังสำนักของครูอาจารย์ หรือ พระอุปัชฌาย์ตามหลักธรรมวินัย เพื่อให้รู้ในสิ่งที่ควรรู้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน แม้การศึกษาเล่าเรียนนี้ ก็ต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

การเรียนรู้ด้วยสัญญา

ก. การฟัง หมายถึง การรับเอา หรือรับรู้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากแหล่งความรู้ในสมัยปัจจุบัน ต้องรวมถึงการอ่านหนังสือ และการใช้สื่อต่าง ๆ ในการที่จะเข้าถึงความรู้ ในสมัยพุทธกาล การใช้หนังสือยังไม่เจริญแพร่หลาย คนเรียนรู้โดยวิธีการ “ฟัง” เป็นพื้นฐาน ท่านจึงเรียกว่า “สุตะ” แทนการรับเอาความรู้ คนที่มีความรู้มากกว่าท่านก็ใช้คำว่า “พหูสูตร” แปลว่า ผู้ที่ได้ยินได้ฟังมามาก

ข. ทรงจำไว้ได้ หมายความว่า เมื่อได้ยินได้ฟังมาแล้วต้องพยายามที่จะจดจำให้ได้

ค. เมื่อจำได้แล้ว ต้องท่องจำด้วยปาก จนสามารถท่องจำด้วยปากเปล่าได้จนถึงเมื่อประมาณ 500 ปี หลังพุทธปรินิพพานแล้ว จึงได้มีการถ่ายทอดจารึกเป็นตัวอักษรลงในใบลาน

การเรียนรู้ด้วยทฤษฎี

ก. การเพ่งด้วยใจ หมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญความรู้ ที่จำไว้ได้นั้นอีกครั้งหนึ่ง

ข. แห่งตลอดด้วยทฤษฎี หมายถึง การเรียนรู้เห็นความจริง ของความรู้ที่จดจำได้นั้นอย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ด้านปฏิบัติ หมายถึง การนำเอาสิ่งที่จดจำไว้ได้แล้ว เข้าใจแจ่มแจ้งแล้วนั้น มาประยุกต์กับกาย วาจา ใจของตน เช่น เมื่อเรียนรู้ศีล 5 แล้ว ก็ปฏิบัติตามศีล 5 นั้นจริง ๆ เมื่อเรียนรู้เรื่องพรหมวิหาร 4 แล้ว ก็สร้างพรหมวิหาร 4 ให้เกิดขึ้นในตนจนได้

3. **ด้านปฏิเวธ** หมายถึง การเรียนรู้แจ้งแทงตลอดด้วยอำนาจญาณอันเป็นผลของการปฏิบัติ หมายถึง ผลอันเกิดจากการปฏิบัติ เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำให้จิตใจสงบ ไม่มีเวรภัย และสิ่งต่าง ๆ ทั้ง 3 ประการนี้ สงเคราะห์ลงในประเภทของการศึกษาได้ 3 ทาง คือ ศิล สมาธิ และปัญญา

จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา ทั้ง 2 ประเภทนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญของพุทธปรัชญา คือ ไม่ว่าจะเป็นผู้ครองเรือน ก็จะเป็นคนดีมีความสามารถ ประกอบชีวิตอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม ไม่เป็นโทษต่อบุคคลในสังคม เพราะรู้จักและสามารถแยกแยะดีชั่วออกจากกันได้ในระดับหนึ่ง และอาจพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นได้ในภายหลังเป็นเป่ารอง จึงสามารถเป็นผู้ที่สร้างสันติภาพให้แก่ตนเอง ครอบครัว หรือสังคมรอบข้างได้

ส่วนการดำเนินชีวิตของนักบวชนั้น เป็นไปเพื่อสลัดทุกข์โดยสิ้นเชิงอันเป็นเป้าหมายขั้นสูงสุด หรือเป้าหมายหลักของพุทธปรัชญา มีข้อปฏิบัติที่เป็นแบบเฉพาะ คือ การฝึกฝนพัฒนาพร้อมกันระหว่างกายและจิต จนสามารถพัฒนาให้เกิดปัญญาและบรรลธรรมถึงขั้นสูงสุดได้ (พระสุนทรพลศึก กมโล (สมมติ), 2549, หน้า 65)

สรุปได้ว่า สันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่ สันติภาพ อันสูงสุดตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา คือ พระนิพพาน จากผู้ที่สามารถฝึกตนเองจนเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้แล้ว โดยมีการดำเนินชีวิตแบบนักบวชในพระพุทธศาสนา อาศัยศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องขัดเกลาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

2.4 ระดับขั้นของสันติภาพในระดับโลกุตระ

เนื่องจากสันติภาพในระดับโลกุตระของพุทธปรัชญา คือ ความสงบ หมายถึง พระนิพพาน อันเป็นความสุขหรือความสงบที่เกิดจากการประพุดติปฏิบัติจนจิตหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาเข้าสู่ภาวะแห่งพระนิพพาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวิมุตติหรือความหลุดพ้น (Liberation) กล่าวคือ ไม่มีอำนาจกิเลสตัณหาใด ๆ มาครอบงำ จะพูดจะทำสิ่งใดทำด้วยอาการที่ไม่มีกิเลสครอบงำ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือการกระทำที่ไม่มีกิเลสครอบงำเป็นสันติภาพ สันติภาพให้ผลเป็นสุขหรือสงบ

สันติภาพอันสูงสุดในพุทธปรัชญา ได้แก่ พระอริยบุคคลที่ละกิเลสคือ สังโยชน์ 10 ข้อ สังโยชน์ โดยความหมายแล้วคือ กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์, ธรรมที่มีสัตว์ไว้กับทุกข์ หรือกิเลสเครื่องร้อยรัดจิตใจให้จมในวิภวภูเข (เวียนว่ายตายเกิด) มี 10 อย่าง ซึ่งใน 10 อย่าง ดังกล่าวนี แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ สังโยชน์เบื้องต่ำและเบื้องสูง ซึ่งพระอริยบุคคลแต่ละระดับ มีสันติภาพที่ต่างกัน เพราะละกิเลสคือสังโยชน์ที่เป็นอุปสรรคต่อสันติภาพได้ต่างกัน ดังนี้

ก. **โอรัมภาคิยสังโยชน์** สังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ได้แก่

1. สักกายทิฏฐิ - มีความเห็นว่าร่างกายนี้เป็นของเรา มีความยึดมั่นถือมั่นในระดับหนึ่ง
2. วิจิกิจฉา - มีความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
3. สีลัพพตปรามาส - ความถือมั่นศีลพต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างงมงาย เห็นว่าจะ

บริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร หรือนำศีลและพตไปใช้เพื่อเหตุผลอื่น ไม่ใช่เพื่อเป็นปัจจัยแก่การสิ้นกิเลส เช่น การถือศีลเพื่อเอาไว้ข่มไว้คำคนอื่น การถือศีลเพราะอยากได้ลาภสักการะ เป็นต้น ซึ่งรวมถึงการหมดความเชื่อถือในพิธีกรรมที่งมงายด้วย

4. กามราคะ - มีความติดใจในกามคุณ คือ รูป รส กลิ่น เสียง โสภณวัตถุ (สัมผัส) และธรรมารมณ์
5. ปฏิฆะ - มีความกระทบกระทั่งในใจ
- ข. อุทธัมภากิยสังโยชน์ สังกโยชน์เบื้องต้น 5 ได้แก่
6. รูปราคะ - มีความติดใจในวัตถุหรือรูปฌาน
7. อรูปราคะ - มีความติดใจในอรูปฌานหรือความพอใจในนามธรรมทั้งหลาย
8. มานะ - มีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนหรือคุณสมบัติของตน
9. อุทธัจจะ - มีความฟุ้งซ่าน
10. อวิชชา - มีความไม่รู้จักจริง (สุจิตรา ธรรม, 2540, หน้า 135)

พระอริยบุคคลแต่ละระดับ มีสันติภาพที่ต่างกัน เพราะละกิเลสคือสังโยชน์ดังกล่าวมาแล้วนี้ได้ต่างกัน ซึ่งพระอริยดังกล่าวนี้ สามารถแยกได้ตามระดับขั้นของการฝึกฝนตนเองได้ 8 ระดับขั้น ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

ในพุทธปรัชญาถือว่า ผู้ที่เจริญวิปัสสนากรรมฐานไปตามลำดับขั้น ได้รู้ได้เห็นธรรมชาติ รวมทั้งความเป็นไปต่าง ๆ ของรูป นาม หรือกาย ใจ มากขึ้นเรื่อย ๆ ได้เห็นถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่น่ารัก น่าใคร่ น่าปรารถนา ไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นได้ เพราะไม่อยู่ในอำนาจ จึงไม่เป็นอย่างที่ใจต้องการ ฯลฯ จนกระทั่งจิตคลายความยึดมั่นในสิ่งทั้งปวงลงได้อย่างถาวร คือความยึดมั่นถือมั่นในระดับนั้นจะไม่เกิดขึ้นอีกเลย เพราะเห็นชัดด้วยปัญญาของตนเองอย่างแท้จริง จนหมดความเคลือบแคลง และความสงสัยเลงสย โศก ๆ ทั้งปวงแล้วนั้น จะได้ชื่อว่าเป็นอริยบุคคล คือบุคคลอันประเสริฐ ซึ่งจำแนกอย่างละเอียดได้ 8 ประเภทตามลำดับขั้นของการละกิเลส หรือตามลำดับขั้นของความยึดมั่นถือมั่น ก่อนจะกล่าวถึงอริยบุคคลขั้นต่าง ๆ นั้น จะขออธิบายถึงความเจริญก้าวหน้าในการทำวิปัสสนากรรมฐานตั้งแต่เริ่มต้นก่อน เพื่อจะได้เข้าใจเรื่องของอริยบุคคลได้ง่ายขึ้น ดังนี้

บุคคลทั่ว ๆ ไปที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ อยู่อย่างปกติทั่วไปนั้น ได้ชื่อว่าเป็นปุถุชน (ปุถุ แปลว่า หนา) คือชนผู้หนาแน่นด้วยกิเลสอันเอง ปุถุชน นั้นแบ่งได้ 2 ระดับคือ

1. อันธปุถุชน คือปุถุชนที่มีติดบอดต่อธรรมมาก จิตใจหยาบกระด้าง เป็นผู้ยากแก่การรู้ธรรม
2. กัลยาณปุถุชน คือปุถุชนที่แม้จะยังมีกิเลสหนาแน่นอยู่ แต่จิตใจมีความประณีต เบาลุบายกว่าอันธปุถุชน จึงเข้าถึงธรรมได้ง่ายกว่า

เมื่อบุคคลใดได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานมากขึ้นเรื่อย ๆ แล้ว ก็จะมีปัญญามองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ หรือที่เรียกว่าญาณขั้นต่าง ๆ (คำว่า ญาณนี้ เป็นชื่อของปัญญาในวิปัสสนา ต่างจากฉกณซึ่งเป็นขั้นต่าง ๆ ของสมาธิ) จนกระทั่งปัญญาญาณนั้นแก่กล้าจนสามารถทำลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ อย่างถาวร อันเป็นผลให้กิเลสที่เกิดจากความยึดมั่นในขั้นนั้นถูกทำลายลงไปอย่างสิ้นเชิง จิตในขณะที่เห็นแจ้งในความที่ไม่สามารถยึดมั่นในสรรพสิ่งทั้งปวงได้อย่างชัดเจน จนสามารถทำลายกิเลสได้นี้ เรียกว่า มรรคจิต ซึ่งจะเกิดขึ้นเพียงแค่ขณะจิตเดียว คือ เกิดอาการรู้ขึ้นมาเพียงขณะเดียว กิเลสและความยึดมั่นในขั้นนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นอีกเลยบุคคลในขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้นนี้เรียกว่ามรรคบุคคล ซึ่งนับเป็นอริยบุคคลประเภทหนึ่ง

บุคคลจะเป็นมรรคบุคคลแค่เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น หลังจากนั้นก็จะได้ชื่อว่าผลบุคคล คือบุคคลผู้เสวยผลจากมรรคนั้นอยู่ ไปจนกว่ามรรคจิตในขั้นที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นอีกครั้ง เพื่อทำลายความยึดมั่นและกิเลสที่ประณีตขึ้นไปอีก มรรคจิตแต่ละขั้นนั้นจะเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะไม่เกิดขึ้น

ในชั้นเดิมซ้ำอีกเลย จะเกิดก็แต่ชั้นที่สูงขึ้นไปเท่านั้น เพราะความยึดมั่นในชั้นที่ถูกทำลายไปแล้ว จะไม่มีโอกาสกลับมาให้ทำลายได้อีกเลย

ดังนั้น ระดับชั้นของสันติภาพในระดับโลกุตระ ซึ่งถือว่าเป็นอริยบุคคล จึงมีความสงบหรือสันติภาพที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถแยกได้ออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. **โสดาปัตติมรรคบุคคล** คือ บุคคลในขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ที่เรียกว่า “โสดาปัตติมรรคจิต” โสดาปัตติมรรคบุคคลนี้ นับเป็นอริยบุคคลชั้นแรก และได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ยังคงสู่กระแสพระนิพพานแล้ว มรรคจิตในชั้นนี้จะทำลายกิเลสได้ดังนี้คือ

- สักกายทิฏฐิ - วิจิกิจฉา - สีลหตปรามาส รวมทั้งโลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ, ขัดเคืองใจ, กังวลใจ, เครียด, กลัว) โมหะ (ความหลง คือไม่รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง) ในชั้นหยาบอื่น ๆ อันจะเป็นผลให้ต้องไปเกิดในอบายภูมิ (เดรัจฉาน, เปรต, อสุรกาย, สัตว์นรก) ด้วย

2. **โสดาปัตติผลบุคคล** หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “โสดาบัน” คือ ผู้ที่ผ่านโสดาปัตติมรรคมาแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญของโสดาบันก็คือ

- พ้นจากอบายภูมิตลอดไป คือจะไม่ไปเกิดในอบายภูมิอีกเลย เพราะจิตใจมีความประณีตเกินกว่าที่จะไปเกิดในภูมิเหล่านั้นได้ (ใครจะไปเกิดในภูมิใดนั้น ขึ้นกับสภาพจิตตอนใกล้ตายที่เรียกว่า “มรณาสันนิวาส” ถ้าขณะนั้นจิตมีสภาพเป็นอย่างไร ก็จะส่งผลให้ไปเกิดใหม่ในภูมิที่มีสภาพใกล้เคียงกับสภาพจิตนั้นมากที่สุด)

- อีกไม่เกิน 7 ชาติจะบรรลุเป็นพระอรหันต์
- มีศรัทธาในพระรัตนตรียอย่างมั่นคง ไม่งอนแง่นคลอนแคลน จะไม่คิดเปลี่ยนศาสนาอีกเลย
- มีศีล 5 บริบูรณ์ (ไม่ใช่แค่บริสุทธิ์) คือความบริสุทธิ์ของศีลนั้นเกิดจากความบริสุทธิ์/ความประณีต ของจิตใจจริง ๆ ไม่ใช่ใจอยากทำผิดศีลแต่สามารถข่มใจไว้ได้ คือใจสะอาดจนเกินกว่าจะทำผิดศีลทำได้

3. **สกทาคามีมรรคบุคคล** หรือสกทาคามีมรรคบุคคล คือบุคคลที่เจริญวิปัสสนาต่อไปอีกจนกระทั่ง มรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 2 ที่เรียกว่าสกทาคามีมรรคจิต มรรคจิตในชั้นนี้ ไม่สามารถทำลายกิเลสตัวใหม่ให้หมดไปได้อย่างสิ้นเชิงเหมือนมรรคจิตชั้นอื่น ๆ เป็นแต่เพียงทำให้ โลภะโทสะ เเบาบางลงเท่านั้น โดยเฉพาะกามฉันทะ และปฏิฆะ ถึงแม้ว่าความยึดมั่นที่มีอยู่จะน้อยลงไปก็ตาม ทั้งนี้เพราะกามฉันทะและปฏิฆะนั้นมีกำลังแรงเกินกว่า จะถูกทำลายไปได้ง่าย ๆ

4. **สกทาคามีผลบุคคล** หรือสกทาคามีผลบุคคล คือผู้ที่ผ่านสกทาคามีมรรคมาแล้วคุณสมบัติสำคัญของสกทาคามีผลบุคคลก็คือ ถ้ายังไม่สามารถบรรลุมรรคที่สูงขึ้นไปได้ในชาตินี้ ก็จะกลับมาเกิดในกามภูมิอีกเพียงครั้งเดียวก็จะบรรลุมรรคที่สูงขึ้นไปได้ แล้วจะพ้นจากกามภูมิตลอดไป เพราะอริยบุคคลชั้นนี้เป็นขั้นสุดท้ายที่จะเกิดในกามภูมิได้อีก

คำว่ากามภูมินั้นได้แก่ สวรรค์ 6 ชั้น มนุษย์ภูมิ เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย นรก แต่สกทาคามีบุคคลนั้น พ้นจากอบายภูมิไปแล้วตั้งแต่เป็นโสดาบัน จึงเกิดได้เพียงในสวรรค์ และมนุษย์เท่านั้น

5. **อนาคามีมรรคบุคคล** คือบุคคลที่เจริญวิปัสสนาต่อไปอีกจนกระทั่ง มรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 3 ที่เรียกว่าอนาคามีมรรคจิต ทำลายกิเลสได้เด็ดขาดเพิ่มขึ้นอีก 2 ตัวคือ กามฉันทะ และปฏิฆะ

6. **อนาคามีผลบุคคล** คือผู้ที่ผ่านอนาคามีบรรพมาแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญของอนาคามีผลบุคคลคือ ถึงแม้จะไม่บรรพเป็นพระอรหันต์ ก็จะไม่กลับมาเกิดในภพภูมิอีกเลย แต่จะไปเกิดในภูมิที่พ้นจากเรื่องของการเกิดรูปภูมิ หรืออรุณภูมิเท่านั้น ในรูปภูมิ 16 ชั้น นั้น จะมีอยู่ 5 ชั้นที่เป็นที่เกิดของอนาคามีผลบุคคลโดยเฉพาะ ซึ่งรวมเรียกว่า สุทธาวาสภูมิ ดังนั้น ในสุทธาวาสภูมิทั้ง 5 ชั้นนี้ จึงมีเฉพาะอนาคามีผลบุคคล อรหัตตมรรคบุคคล และพระอรหันต์ (ที่บรรพเป็นพระอรหันต์ในภพนี้แล้วยังมีชีวิตอยู่) เท่านั้น สุทธาวาสภูมิ 5 ชั้นประกอบด้วย อวิหาภูมิ อตีปภาภูมิ สุทัสสาภูมิ สุทัสสีภูมิ และ อภินิฏฐาภูมิ

7. **อรหัตตมรรคบุคคล** คือบุคคลที่เจริญวิปัสสนาต่อไปอีกจนกระทั่ง มรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 4 ที่เรียกว่า อรหัตตมรรคจิต ทำลายกิเลสที่เหลือทุกตัวได้อย่างหมดสิ้น จนไม่มีกิเลสใด ๆ เหลืออีกเลย สังโยชน์ที่มรรคจิตขั้นนี้ทำลายไป ได้แก่ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา

8. **อรหัตตผลบุคคล** หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าพระอรหันต์ คือผู้ที่ปราศจากกิเลสอย่างสิ้นเชิงแล้ว เพราะกิเลสครั้งสุดท้ายถูกทำลายไปในขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตที่ผ่านมาแล้ว เป็นผู้ที่พ้นจากทุกข์ทางใจทั้งปวง เพราะไม่มีตัณหาในสิ่งใดเลย แต่ยังคงทนทนกับทุกข์ทางกายต่อไป จนกว่าจะปรินิพพาน เพราะตรพบได้อีกยังมีร่างกายอยู่ก็ไม่มีอาจพ้นจากทุกข์ทางกายไปได้

นิพพานนั้นมี 2 ชนิด คือ

1. **สอุปาทิเสสนิพพาน หรือนิพพานเป็น** หมายถึงนิพพานที่ยังมีส่วนเหลือ คือกิเลสทั้งหลายดับไปหมดแล้ว พ้นจากทุกข์ทางใจทั้งปวงแล้ว แต่ยังมีร่างกายอยู่ ทำให้ต้องทนทุกข์ทางกายต่อไปอีก ได้แก่ พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่นั่นเอง

2. **อนุปาทิเสสนิพพาน หรือนิพพานตาย** หมายถึงนิพพานโดยไม่มีส่วนเหลือ คือพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ทั้งทางกาย และทางใจอย่างสิ้นเชิง ได้แก่ พระอรหันต์ที่ตายแล้วนั่นเอง ซึ่งเรียกได้อีกอย่างว่า **ปรินิพพาน** (ปร = โดยรอบ, ปรินิพพาน = นิพพานโดยรอบทุกส่วน คือทั้งร่างกายและจิตใจ คือนิพพานจากทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง)

พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบ ชีวิตในวัฏสงสารว่า ปุถุชนทั้งหลายเปรียบเสมือนผู้คนที่หุด ๆ โผล่ ๆ อยู่กลางน้ำลึก ต้องทนทุกข์ทรมาน สลักน้ำอยู่อย่างไม่รู้อนาคต ต้องเสี่ยงภัยจากปลาร้ายทั้งหลาย โสดาบันเปรียบเสมือนกับผู้ที่พุงตัวพ้นจากผิวน้ำขึ้นมาได้ จนสามารถมองเห็นฝั่ง (แห่งพระนิพพาน) แล้วเตรียมตัวว่ายน้ำเข้าหาฝั่งนั้น สกทาคามีบุคคลเปรียบเสมือนกับผู้ที่กำลังว่ายน้ำเข้าหาฝั่ง อนาคามีบุคคลเปรียบเสมือนผู้ที่เข้าใกล้ชายฝั่งมาก คือถึงจุดที่น้ำตื้นพอที่จะหยั่งเท้าถึงพื้นดินได้แล้วเดินลุยน้ำเข้าหาฝั่ง จึงพ้นจากการสลักน้ำแล้ว พระอรหันต์เปรียบเสมือนผู้ที่เดินขึ้นฝั่งได้เรียบร้อยแล้ว พ้นจากอันตรายทั้งปวงแล้ว รอวันปรินิพพานอยู่ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2538, หน้า 180-183)

พระอรียบุคคลชั้นพระอรหันต์ ถือว่า มีสันติภาพสูงสุดในทางพระพุทธปรัชญาไม่ติดข้องอยู่ในกิเลสใด ๆ และสันติภาพในฝ่ายบวกหมายถึง ความสุขสงบ สันติภาพในฝ่ายลบ หมายถึงความสิ้นกิเลส สันติภาพ ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า บุคคลเป็นผู้อาศัยอานิสสและอาศัยสันติที่กำเริบ ที่อาศัยกันเกิดขึ้น มีความว่า สันติมี 3 ประการ คือ สันติโดยส่วนเดียว สันติโดยองค์นั้น ๆ และสันติโดยสมมุติ

1. **สันติโดยส่วนเดียว** อมตนิพพาน คือ ความระงับสันไปของสังขารทั้งปวง ความสะละคืนอุภิทั้งปวง ความสิ้นต้นเหตุ ความสำรอก ความดับ ความออกจากต้นเหตุ เรียกว่า สันติโดยส่วนเดียว

2. สันติโดยองค์นั้น ๆ บุคคลผู้บรรลุปฐมฌาน มีนิเวรณฺสงบไป ผู้บรรลุทุติยฌานมีวิตก และ วิจารณฺสงบไป ผู้บรรลุตติยฌานมีปีติสงบไป ผู้บรรลุจตุตถฌาน มีสุขและทุกขฺสงบไป ผู้บรรลุ อากาสา- นัญฌายตนฌาน มีรูปสัญญา ปฏิขสัญญา นานัตตสัญญา สงบไป ผู้บรรลุวิญญาณัญฌายตนฌาน มีอากาสา- นัญฌายตนสัญญา สงบไป ผู้บรรลุอากิญจัญญายตนฌาน มีวิญญาณัญฌายตนสัญญาสงบไป ผู้บรรลุ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน มีอากิญจัญญายตนสัญญา สงบไป เรียกว่า สันติโดยองค์นั้น ๆ

3. สันติโดยสมมุติ ทิฎฐิ 62 เป็นทิฎฐิ สงบไป เรียกว่า สันติโดยสมมุติ (ขุ.ม. เล่ม., 29, ข้อ 301, หน้า 160-162)

สรุปได้ว่า ระดับขั้นของสันติภาพในระดับโลกุตระ หมายถึง ระดับขั้นในการละกิเลสของ บุคคล อันจะทำให้เกิดความสงบของจิตใจ หรือเกิดสันติภาพตามระดับขั้นที่ตนสามารถฝึกฝนได้จนถึง ขั้นหลุดพ้นจากกิเลสต้นเหตุเข้าสู่ภาวะนิพพาน เข้าสู่ความเป็นสันติภาพอันแท้จริงหรือสันติภาพอันสูงสุด มี 8 ประเภท คือ โสดาปัตติมรรคบุคคล โสดาปัตติผลบุคคล สกทาคามีมรรคบุคคล สกทาคามีผลบุคคล อนาคามีมรรคบุคคล อนาคามีผลบุคคล อรหัตตมรรคบุคคล และอรหัตตผลบุคคล

2.5 ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา

พระพุทธศาสนา ได้อุบัติขึ้นมาในช่วงที่มนุษย์ถูกกดขี่หรือสภาพ มีการถือชั้นวรรณะ เป็นการจำกัดสิทธิ และหน้าที่ของมนุษย์ ยังผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะ สังคมชนชั้นของอินเดียในสมัยนั้น ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอริยกะ ซึ่งเป็นผู้กดขี่อำนาจ แต่เพียงฝ่ายเดียว จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้อุบัติขึ้นในโลก ทรงปฏิเสศการถือชั้นวรรณะทั้ง 4 คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร ด้วยการยึดถือหลัก “อาวโโล” เป็นประการสำคัญ (ประสิทธิ์ จันทราน, 2539, หน้า 3)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อสันติภาพว่า เป็นสิ่ง ที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญที่จะปลดปล่อยมนุษย์ ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทรงต่อสู้กับแนวทางที่ เอาเปรียบซึ่งกันและกันของมนุษย์ มาสู่ความเสมอภาคกันและมีเสรีภาพในการดำรงชีวิตที่เสมอภาคเท่า เทียมกัน พระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางและหลักการที่จะนำพามนุษย์ให้บรรลุเป้าหมายที่สงบสุขมีสันติอย่าง แท้จริง โดยให้ทุกคนในสังคมนั้น ๆ ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวทางที่จะช่วยพวยงความอยู่รอดปลอดภัย ให้เกิดแก่ตนเองและสังคมเป็นอันดับแรก เอื้อให้สมาชิกทุกคนได้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นและมีจิตใจมุ่งไปสู่ความ บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยโอกาสที่เท่าเทียมกันทุกคน

พระพุทธศาสนาไม่ได้มีแนวคิดที่ต้องการให้สังคมกำลัง หรือมียุทธโธปกรณ์ที่เหนือกว่าผู้อื่น แล้วแสดงพลังอำนาจทุก ๆ วิถีทางที่จะได้เหนือคู่ต่อสู้อื่นจะทำให้สามารถแย่งชิงผลประโยชน์ในสัดส่วน ที่มากกว่าคนอื่นเพราะเหตุแห่งการที่มีกำลังอำนาจมากกว่าคนอื่น แต่พระพุทธองค์กลับมีแนวคิดตรงข้าม กับการแสวงหาอำนาจที่มากกว่าผู้อื่น แต่มุ่งเน้นในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังเช่น ที่พระพุทธองค์ทรง ตรัสว่า “มนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะเหตุว่า มนุษย์ทุกคนล้วนแต่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2528, หน้า 89) ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์มีประสงค์ที่จะให้เกิดความสุขสงบ เกิดสันติ แก่สรรพสัตว์ทั่วทุกชีวิต มิใช่หมายเอาเพียง เฉพาะมนุษย์อย่างเดียวเท่านั้นที่อยู่ในโลกนี้ แต่หมายถึงชีวิตสัตว์น้อใหญ่ทั้งหลายด้วยที่ควรจะมีสันติภาพ

เช่นเดียวกัน เพราะมนุษย์อาจไปเกิดเป็นสัตว์ หรือสัตว์อาจกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ได้เช่นเดียวกัน ตามหลักของกรรมในกำเนิด 4 (ม.ม., เล่ม 12, ข้อ 168, หน้า 101) คือ

1. อัมพชะ สัตว์เกิดในไข่ที่ออกมาเป็นตัวได้แก่ เบ็ด ไก่ นก เต่า จระเข้ งู ฯลฯ
2. ชลาพุชะ สัตว์เกิดในครรภ์ คลอดออกมาเป็นตัว ได้แก่ มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ชนิดที่เลี้ยงลูกด้วยนม มีช้าง ม้า โค กระบือ ฯลฯ และมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ มารดามีระดู (ประจำเดือน), มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน, และมีสัตว์มาเกิด

3. สังเสทชะ สัตว์เกิดในโคลของขึ้นและเน่าบูด เช่น หนอน พยาธิ ฯลฯ
4. โอปาติชะ สัตว์เกิดผุดขึ้น โดขึ้นในทันทีทันใด ได้แก่ เทวดา พรหม สัตว์นรก ฯลฯ

จะพบว่า การมองทุกสรรพชีวิตของพุทธปรัชญา มีความกว้างขวางและลุ่มลึก มิใช่มีความต้องการสันติภาพแต่เพียงมนุษย์ฝ่ายเดียวเท่านั้น แม้แต่สัตว์อื่นที่มิใช่สัตว์มนุษย์ก็ยังคงการอิสรภาพต้องการสันติภาพเช่นเดียวกัน เพราะทุกสรรพสัตว์ล้วนแต่ต้องการความสุข เกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะมนุษย์ด้วยแล้วต้องมีความตระหนักในเรื่องสันติภาพนี้ให้มากยิ่งขึ้น เพราะภพชาติของมนุษย์เป็นภพชาติที่เอื้อต่อการเข้าถึงธรรมได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาก็เพื่อรับใช้และเอื้อประโยชน์แก่มนุษยชาติตามทัศนะของชาวพุทธ การพยายามทำให้คนอีกกลับใจหันมานับถือศาสนาพุทธไม่ใช่เป็นการกิจอันสำคัญอะไร และไม่สามารถเทียบเท่าได้กับการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับมนุษยชาติ ดังเช่นที่พระพุทธองค์ทรงอุทิศพระองค์เป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชนได้เห็นถึงความเป็นผู้มีใจความพอพระทัย และความอดทน ในการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชาวโลกอย่างเสียสละ พระพุทธองค์ก็ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสำคัญ แม้เราอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ เราก็ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น

หัวใจของพระพุทธศาสนาคือสันติภาพภายในตัวของมนุษย์ ถ้าเรามีสันติหรือความสงบในหัวใจ เราจะสามารถต่อสู้กับปัญหาภายนอกได้ ด้วยความสุ่มรอบคอบและด้วยปัญญา เราจะเป็นคนที่ยิ้มสู้ปัญหา พระพุทธศาสนาสอนให้เรารักกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีความอดทน ไม่เบียดเบียนกัน และคำสอนที่สำคัญที่ทำให้เรามีสันติภาพภายในคือ หลักของอิทัปปิจจยตาที่สอนว่า “สรรพสิ่งอิงอาศัยกันและกันตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง” (ขุ.ม., เล่ม 29, ข้อ 865, หน้า 418)

นอกจากนั้นยังมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่น หลักสาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วย เมตตา นั่นคือ การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน หรือหลักธรรมอื่น ๆ เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักทศพิธราชธรรม หลักจักรวรรดิวัตร 12 ราชสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น (เสฐียร พันธงสี, 2546, หน้า 52)

จากทัศนะดังกล่าวของพุทธปรัชญานั้น ทำให้เห็นมุมมองของพุทธปรัชญาที่มีต่อเรื่องของความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญาว่า พุทธปรัชญาได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องดังกล่าวนี้ ซึ่งสามารถสรุปได้ 2 ประการ คือ เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง และเพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม (พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนโท), 2540, หน้า 69) ดังนี้

1. เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง

ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญาในแง่เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง จะพบเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงตรัสอยู่เสมอ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มต่าง ๆ ดังเช่น หลักคำสอนในเรื่อง อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อไม่ให้ตนเองมีความประมาท เพื่อให้ตนเองแก้ปัญหาด้วยปัญญาและเหตุผล เพื่อให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง และเพื่อให้ตนเองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยมีเป้าหมายของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นที่สุด จนกระทั่งถึงสันติภาพขั้นสุดท้าย คือ พระนิพพานซึ่งเป็นสันติภาพสูงสุด ที่หลุดพ้นไปจากภรรคาครอบงำของกิเลสได้ และจะเห็นได้จากว่า ความสงบสุขแก่ตนเองนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวที่ต้องกระทำด้วยตนเองเท่านั้น ไม่มีผู้อื่นช่วยเหลือดูแลหรือทำให้แก่ตนเองได้ในทุกเรื่อง แม้พระพุทธองค์ก็ไมอาจที่จะทำให้ผู้ใดบรรลุธรรมได้ ถ้าผู้นั้นไม่ลงมือกระทำเพื่อให้พ้นทุกข์ด้วยตนเอง ดังเช่น ในอรรถกถา ทุกกถนิกายธรรมบทที่ว่า

“อตตา ทิ อตตโน นาโถ” “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน, บุคคลอื่นใครเล่า พึ่งเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคล มีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้สิ่งที่บุคคลได้โดยยาก” (ขุ.ธ.อ., เล่ม 42, ข้อ 112, หน้า 208)

และโดยธรรมชาติทั่วไปของสรรพสัตว์ก็ต้องกระทำเพื่อตนเองก่อนเป็นที่ตั้ง เมื่อตนเองยังเป็นที่พึ่งของตนเองไม่ได้แล้ว ก็สามารถที่จะเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ด้วยเช่นเดียวกัน ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้พระพุทธองค์เป็นผู้ทรงล่วงรู้ถึงวิสัยของสรรพสัตว์ได้อย่างแจ่มแจ้งจริงอยู่แล้ว แม้แต่การแสวงหาความสงบสุขหรือสันติภาพก็เช่นเดียวกัน พระองค์ก็ต้องการให้กระทำให้เกิดความสำเร็จแก่ตนเองขึ้นให้ได้เสียก่อนเป็นลำดับแรก เสมือนผู้ที่ต้องคร่ำคร่าเสียดายอยู่ที่อก มีอาการบาดเจ็บสาหัส ก็จำเป็นต้องรักษาบาดแผลของตนเองให้หายดีเสียก่อน จึงจะสามารถไปกระทำในสิ่งอื่น ๆ ต่อไปได้

ดังนั้น การปฏิบัติธรรมในสถานที่ใดก็ตาม ทั้งของฆราวาสและนักบวชในพระพุทธศาสนา ล้วนแต่เป็นไปเพื่อความสงบสุขแก่ตนเองก่อน ซึ่งสอดคล้องกับพุทธประสงค์ของพระพุทธองค์และเป็นความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง เป็นประการแรก เพราะเมื่อตนเองเป็นผู้ที่มีความสงบเสียแล้ว อำนาจของกิเลสก็ย่อมไม่อาจที่ก่อโทษให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นได้ สังคมโดยรวมจึงเกิดสันติภาพ เกิดความสงบสุขขึ้นมาได้อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนพุทธบริษัทให้ชาวพุทธได้แผ่เมตตา คือความรัก ความปรารถนาดี ไม่ตรีจิตมิตรภาพไปยังเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ทุกจำพวกโดยไม่จำกัด สอนไม่ให้เบียดเบียนสัตว์ทุกชนิด ถึงกับห้ามไว้เป็นศีลข้อแรกในศีล 5 พระพุทธองค์ทรงสอนให้คนรักคนอื่น สัตว์อื่น เหมือนมารดาธิกบุตรน้อยคนเดียวของตน ทรงสอนไม่ให้เบียดเบียนสัตว์อื่นหรือโต้ตอบด้วยความรุนแรง แม้ด้วยความคิด ดังที่ทรงตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติดำทราวม จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับ 2 ข้าง เลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแม้ในพวกโจรนั้น ก็ไม่เชื่อว่าทำตามคำสอนของเรา เพราะเหตุที่ตกลงไม่ได้” (จันทร โภจิตร์, 2495, หน้า 57)

สรุปได้ว่า ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง หมายถึง ธรรมชาติโดยทั่วไปของมนุษย์หรือสรรพสัตว์ ย่อมระลึกถึงตนเองก่อนเป็นประการแรก เมื่อตนเองยังไม่อาจที่ ทำให้ตนเองให้เกิดความสงบสุขได้แล้ว สังคมอื่น ๆ ก็ย่อมไม่อาจที่จะเกิดความสงบร่มเย็น หรือไม่อาจที่จะเกิดสันติภาพได้เลยเช่นเดียวกัน

2. เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม

ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม มีความหมายที่กว้างออกไปจากเพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง แต่กระนั้นก็ยังมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันอยู่ เพราะว่า บุคคล หรือตนเองนั้น เมื่อรวมกันแล้วก็อาจจะเป็นสังคมนขนาดใหญ่ในระดับสังคมระลอกก็ได้ พุทธปรัชญาได้เล็งเห็นถึงความเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์กันนี้อย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้จากหลักสอนสำคัญหลาย ๆ เรื่อง ที่ตรัสถึงเรื่องของตนเองและผู้อื่นควบคู่กันไปด้วยเสมอ ดังเช่น ความว่า

“การบริโภคปัจจัยการส่องแสงโคจร และมีอริยาบถ ละมุนละไม ก่อให้เกิดความเสื่อมใส เหมือนปากไม้ร้าย เปลี่ยนแปลงตามความคิดอันเป็นประโยชน์ของตนและผู้อื่น” (ขุ.เปต., เล่ม 26, ข้อ 395, หน้า 346)

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 3 ประการนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่นทั้งสองฝ่าย ธรรม 3 ประการนี้เป็นไฉน คือ กายสุจริต 1 วจีสุจริต 1 มโนสุจริต 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 3 ประการนี้แล ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่นทั้งสองฝ่าย” (อง.เอก., เล่ม 20, ข้อ 455, หน้า 109)

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย ย่อมมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงอันเป็นประโยชน์ของตน และประโยชน์ของผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด” (แก้ว ฆิตตะขบ, 2547, หน้า 166)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น จะพบว่า ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม เป็นเหตุผลที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพุทธปรัชญา มองธรรมทั้งหลายว่า มีความเกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกันเกิด ไม่มีธรรมใดที่เกิดขึ้นได้เองโดยอิสระและไม่อาศัยธรรมอื่น ดังเช่นได้กล่าวมาแล้วว่า บุคคล หรือตนเอง เมื่อรวมกันจำนวนมาก ๆ แล้วอาจกลายเป็นสังคมนขนาดใหญ่ได้ แม้การเบียดเบียน ตนเองก็อาจมีผลกระทบต่อผู้อื่นได้ เป็นต้น

ดังนั้น ในทัศนะของพุทธปรัชญา จึงมองเห็นความสำคัญของผู้อื่นหรือสังคม มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่าตนเองเช่นเดียวกัน เพราะในกรรมมีมูลกลับที่บุคคลมีความสงบสุข แต่ผู้อื่นหรือสังคมที่มีคนจำนวนมาก ๆ เตือดร้อนและวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา ตนเองหรือบุคคลส่วนน้อยนั้นก็ย่อมเดือดร้อนวุ่นวายตามไปด้วยเช่นเดียวกัน ไม่สามารถที่จะมีสงบสันติสุขไปได้ เพราะการละวาง เพิกถอนจากอำนาจของกิเลสให้หลุดพ้นไปโดยสิ้นเชิงนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์น้อยคนนักที่จะทำได้ในชาติเดียว เว้นแต่ผู้ที่ได้เคยสั่งสมบารมีฝึกฝนตนเองมาก่อนจนถึงชาติปัจจุบันแล้วเท่านั้น เช่น สังคมอยู่ในช่วงยุคตกต่ำ ข้าวยากหมากแพง เศรษฐกิจฝืดเคือง พระภิกษุสามเณร นักบวชในพระพุทธศาสนาที่ต้องได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะการดำรงชีพของนักบวชต้องได้รับการอนุเคราะห์ที่ปัจจัย 4 จากสังคม หรือคนที่อยู่ในสังคม เป็นต้น

จะพบว่า สันติภาพเป็นสิ่งที่พระพุทธรองค์ให้ความสำคัญที่จะปลดปล่อยมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับของสังคมที่มีขนาดใหญ่ ฉะนั้น ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพ เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม นั้น เป็นเป้าหมายหนึ่งที่อยู่ในหลักคำสอนของพุทธปรัชญา ดังเช่น ที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสว่า

“ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน ของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดา และมนุษย์”

นอกจากนั้นยังมีพระพุทธวจนะอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งลดระดับลงมาว่า “บุรุษอาชาไนยเกิดขึ้นมาในโลกนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่มหาชน” หมายความว่า มนุษย์ที่ประเสริฐและมีความสามารถไม่ใช่เกิดขึ้นมาเพื่อตัวเอง แต่เกิดมาเพื่อมหาชนซึ่งรวมทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายคำว่า บุรุษอาชาไนยนี้ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะพระพุทธเจ้าอย่างเดียว แต่หมายถึงใครก็ตามที่เป็นผู้มีสติปัญญาระดับสูงบุคคลนั้นก็ถูกเรียกว่า อาชาไนย เป็นผู้ที่เกิดมาเพื่อประโยชน์แก่มหาชน ไม่ใช่เกิดมาเพื่อตนเอง และมีพระพุทธวจนะที่ตรัสถึงประโยชน์ไว้ว่า

“เมื่อเห็นประโยชน์ตนก็ทำประโยชน์ตนให้ถึงพร้อม ด้วยความไม่ประมาท, เมื่อเห็นประโยชน์ผู้อื่นก็ทำประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท, เมื่อเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งตนและผู้อื่นก็พึงทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท” (แสง จันทรงาม, 2521, หน้า 25)

จากพระพุทธวจนะดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาเพื่อประกอบความเข้าใจในหัวข้อนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญาว่า มีความต้องการที่จะให้สันติภาพบังเกิดแก่คนทุกหมู่เหล่า มิใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้หนึ่งผู้ใด หรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะแต่เพื่อความจำเป็นสำหรับโลกนี้ที่จะต้องมีส่วนดีภาพไว้เพื่อความสงบสุขร่มเย็นอันแท้จริงของคนทุกคน และเพื่อที่คนในสังคมทุกระดับจะต้องช่วยกันปลดปล่อยร่วมกันสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นทั่วทั้งโลก

สรุปได้ว่า ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม หมายถึง ความสงบสุขโดยองค์รวมของคนในสังคมส่วนใหญ่ที่จำเป็นจะต้องมีไว้ทุกสังคม เพราะมีความสัมพันธ์กับความสงบสุขของปัจเจกชนอื่น ๆ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเดือดร้อนและวุ่นวายมากยิ่งขึ้นทั้งระบบของสังคมมนุษย์

2.6 โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา

ครั้งสมัยพุทธกาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะได้ตรัสรู้ธรรม หรือระหว่างที่พระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น ปัญหาในการเรียกร้องสันติภาพก็ยังคงมีต่อเนื่องยาวนานกว่าสองพันปี ตราบจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งในชมพูทวีปเอง หรือประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล ในปัจจุบัน ตลอดจนประเทศใกล้เคียงหรืออาจกล่าวได้ว่า ทั่วทั้งโลกในปัจจุบันนี้ที่มีการเรียกร้องสันติภาพกันทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนาสอนให้ชาวพุทธแม่เมตตา คือความรัก ความปรารถนาดี ไม่ตรีจิตมิตรภาพไปยังเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ทุกจำพวกโดยไม่จำกัด และยังสอนไม่ให้เปรียบเทียบคนหรือสัตว์ทุกชนิด แม้แต่ทางความคิด ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวว่า พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นสันตินิยม เพราะคำสอนเพื่อสันติภาพและความเมตตาต่อกันอย่างไม่จำกัดประเภท หรือชาติชั้น วรณะะ นี้เอง ประวัติศาสตร์อันยาวนานของพุทธธรรม จึงปราศจากสงครามในนามของพุทธองค์ หรือในนามชาวพุทธอื่น ๆ

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางสังคมอินเดียที่มีความหลากหลายด้านความเชื่อ ศาสนา ลัทธิต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้นก่อนพระพุทธศาสนา และที่เกิดขึ้นไล่เลี่ยกัน ตลอดจนลัทธิที่เกิดขึ้นมากมายอีกมากมาย แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียเหมือนกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้น แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่คือพุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิม

ของชาวอินเดียไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อพุทธศาสนาเคยได้เจริญรุ่งเรืองในอินเดียมาก่อน ย่อมจะทำให้สังคมอินเดียได้รับอิทธิพลด้านความคิด ความเชื่อ จากพระพุทธศาสนาไม่น้อยเช่นกัน

เนื่องจากสันติภาพในความหมายของพุทธปรัชญา หมายถึง สันติ หรือพระนิพพาน แต่ในทางสังคมโลกหรือในความเป็นจริงก็มีใช้หมายความว่า ทุกคนจะเข้าถึงพระนิพพานได้หมด แม้ในสมัยเมื่อครั้งพระพุทธกาลก็เช่นเดียวกัน คนที่เกิดร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า หรือแม้แต่ได้ฟังธรรมจากพระโอรสของพระองค์เองโดยตรงก็ยังไม่ได้บรรลุธรรมก็ยังมีมากมาย ดังนั้น การเรียกร้องสันติภาพในสมัยครั้งพุทธกาลก็ยังคงมีอย่างต่อเนื่อง เช่น ความขัดแย้งในทางการเมืองการปกครอง จนบางครั้งก่อให้เกิดสงคราม เกิดการกดขี่ข่มเหงเอาไรต์เอาเปรียบกันในการเมืองการปกครองจากการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ ซึ่งพระองค์เองก็เห็นว่าสิ่งเหล่านี้ ไม่ใช่ความถูกต้องเป็นธรรมในหมู่มนุษย์ แต่ได้ใช้หลักการทางศาสนาเข้าคลี่คลาย ดังเช่น ข้อความที่กล่าวไว้ว่า

“ชาติตระกูล สถานะ คือ ความเป็นสมณะ พราหมณ์ มหาชาติรัย เพราะเมื่อบุคคลใดทำ ความชั่ว ในทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นทุจริต บุคคลที่มีสถานะเหล่านั้น ก็เรียกว่า เป็นผู้ที่ทำความชั่ว หรือเป็นผู้ที่ประพฤตชั่ว และสิ่งที่เป็นสถานะ คือ ความเป็นสมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง หรือเพราะความเป็น มหาชาติรัย เหล่านั้น จะทำให้หนีพ้นไปจากความชั่วได้ก็หาไม่” (พระมหาบุญเกียรติ ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), 2544, หน้า 45)

แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งที่พุทธปรัชญาต้องการมุ่งเน้นที่จะให้แก่ไขความขัดแย้งโดยเด็ดขาด ก็คือ ความขัดแย้งกับกิเลสที่มีอยู่ตนเอง เพราะกิเลสเป็นเครื่องทำให้เกิดความเศร้าหมอง ชุมมัว ซึ่งกิเลส มีอยู่ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ แยกออกเป็นกิเลส 3 อย่าง คือ กิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง และ กิเลสอย่างละเอียด กิเลสเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิด ตัณหา อุปาทาน และอวิชชา ตามธรรมดาภิเลสนั้นมีคุณน้อย มีโทษมาก และมีควมร้ายแรง มนุษย์หากไม่ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับก็จะไม่สามารถรู้เท่าทันกิเลสได้ และยังก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเอง และผู้อื่น ไม่สามารถบรรลุมรรคผล และกิเลสเป็นตัวการสำคัญที่คอยขวางกั้นไม่ให้มนุษย์บรรลุถึงความดีหรือความจริงอันสูงสุด

ดังนั้น โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา จึงหมายถึงโลกของมนุษย์ที่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลส มากกว่าที่จะมุ่งหมายถึงสันติภาพในรูปแบบของชาวโลก เช่น วิกฤตการณ์ทางสังคมโดยทั่วไป วิกฤตการณ์ทางการเมือง วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ หรือวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อใดที่มนุษย์เรายังคงหนาแน่นไปด้วยอำนาจของกิเลสต่าง ๆ แล้ว วิกฤตการณ์ต่าง ๆ อีกมากมาย ก็ย่อมสามารถที่จะเกิดขึ้นในโลกนี้ได้ทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่พระองค์ได้ทรงตรัสเอาไว้ใน ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

ชีวิตคนเรานั้นสั้นนัก วันคืนล่วงไป ๆ จากวันเป็นเดือน จากเดือนเป็นปี กาลเวลาได้กลืนกินอายุของเราให้เหลือน้อยลงไปทุกที บุคคลใดดำรงชีวิตอยู่ด้วยความประมาท ไม่สั่งสมบุญ ไม่ให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา แม้ยังมีชีวิตอยู่ มีร่างกายที่แข็งแรง ก็ได้ชื่อว่าเหมือนคนที่ตายแล้ว เพราะเขากำลังเดินสวนทางกับกระแสแห่งความดี กาลเวลาที่ผ่านไปจึงกลืนกินทั้งชีวิต และคุณธรรมของบุคคลนั้น ชีวิตก็จะไม่ต่างอะไรกับสวะลอยน้ำที่ล่องลอยไป หากจุดหมายปลายทางไม่ได้ ส่วนชีวิตของผู้ที่ประพฤติธรรมจนได้เข้าถึงพระรัตนตรัย ชื่อว่าเป็นชีวิตที่ประเสริฐ

“อุปมาเสมือน ราชเทียววานแก่คนผู้ตื่นอยู่ โยชนียวานแก่คนผู้เมื่อยล้า สงสารวานแก่คนพาล ผู้ไม่รู้แจ้งพระสัทธรรม ถ้าว่าบุคคลเมื่อเที่ยวไปไม่ฟังประสบสหายประเสริฐกว่าตน หรือสหายผู้เช่นด้วย ตนไซ้ บุคคลนั้นพึงทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มัน เพราะว่าคุณเครื่องความเป็นสหาย ย่อมไม่มีในคนพาล คนพาลย่อมเดือดร้อนว่า บุตรของเรามีอยู่ ทรัพย์ของเรามีอยู่ ดั่งนี้ตนนั้นแลย่อมไม่มีแก่ตน บุตรทั้งหลาย แต่ที่ไหน ทรัพย์แต่ที่ไหน ผู้ใดเป็นพาลย่อมสำคัญความที่ตนเป็นพาลได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้นั้นยังเป็นบัณฑิต ได้บ้าง ส่วนผู้ใดเป็นพาลมีความสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ผู้นั้นแลแรกกล่าวว่าเป็นพาล ถ้าคนพาลเข้าไป นั่งใกล้บัณฑิตแต่ตลอดชีวิต เขาย่อมไม่รู้แจ้งธรรมเหมือนทัฬหีไม่รู้จักรสแกง ฉะนั้น ถ้าว่าวิญญูชนเข้า ไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ครู่หนึ่ง ท่านย่อมรู้ธรรมได้ฉับพลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกงฉะนั้น คนพาลมีปัญญาหรม มีตมเหมือนข้าศึกเที่ยวทำบาปกรรมอันมีผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมเดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ได้ บุคคลมีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ย่อมเสพผลของกรรมใดกรรมนั้นทำแล้วไม่ได้ บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นแลทำแล้วเป็นดี บุคคลอันบิติสมนัสเข้าถึง แล้วด้วยกำลังแห่งบิติ ด้วยกำลังแห่งสมนัสย่อมเสพผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วเป็นดี คนพาลย่อม สำคัญบาปประดุจน้ำหวาน ตลอดกาลที่บาปยังไม่ให้ผลแต่บาปให้ผลเมื่อใด คนพาลย่อมเข้าถึงทุกขเมื่อมัน คนพาลถึงบริโภคโภชนะด้วยปลายชฎาทุกเดือน ๆ เขาย่อมไม่ถึงเสียที่ 16 ซึ่งจำแนกออกไปแล้ว 16 ทน ของพระอรียบุคคลทั้งผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว ก็บาปกรรมบุคคลทำแล้วยังไม่แปรไป เหมือน น้ำนมในวันนี้อย่างไม่แปรไปฉะนั้น บาปกรรมนั้นย่อมตามเนาคนพาล เหมือนไฟอันเผาป่ากบิตแล้ว ฉะนั้น ความรู้นั้นย่อมเกิดแก่คนพาลเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์อย่างเดียว ความรู้ ยังปัญญาชื่อว่ามหาของเขาให้ จิบหายตกไป ย่อมฆ่าส่วนแห่งธรรมชาวของคนพาลเสียภิกษุผู้เป็นพาล พึงปรารถนาความสรรเสริญ อันไม่มีอยู่ ความห้อมล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาส และการบูชาในสกุลของชนเหล่าอื่น ความตำรีย่อมบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุเหล่านั้น คุฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งสองฝ่าย จึงสำคัญกรรมที่บุคคลทำแล้วว่า เพราะอาศัยเราผู้เดียว คุฤหัสถ์และบรรพชิตเหล่านั้นจึงเป็นไปในอำนาจของเราผู้เดียว ในบรรดาภิกษุทั้งหลาย และกิจใหญ่ทั้งหลาย กิจอะไร ๆ อิจจา (ความริษยา) มานะ (ความถือตัว) ย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้ารู้อย่างแล้ว ซึ่งปฏิบัติ 2 อย่างนี้ว่า ปฏิบัติทานเข้าอาศัยลาภเป็นอย่างหนึ่ง ปฏิบัติหาเครื่องให้ถึงนิพพานเป็นอย่างหนึ่ง ดั่งนี้แล้ว ไม่พึงเพเลิดเพลินสักการะ พึงพอกพูนวิเวกเนื่อง ๆ ฯลฯ” (ขุ.ธ., เล่ม 25, ข้อ 14, หน้า 16)

จากข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เมื่อใดที่มนุษย์ถูกรอบง่าด้วยอำนาจของกิเลสแล้ว ย่อม เสมือนคนอยากที่จะเข้าใจสิ่งใด ๆ ได้อย่างถูกต้อง แม้ว่าสิ่งนั้นจะได้ประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำก็ตาม ในพุทธพจน์มักใช้เรียกผู้ที่ถูกกิเลสครอบงำว่า “คนพาล” หมายถึงบุคคลที่มีกาย วาจาและใจ เป็นพุทริต คือคิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่ว ซึ่งตรงกันข้ามกับบัณฑิตที่มีกาย วาจา และใจ เป็นสุจริต คือ คิดดี พูดดี และ ทำดี หรือโดยนัยแห่งความหมายนั้น หมายถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นผู้รู้จัก แยกแยะชั่วและดีได้

โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา จึงเป็นปัญหาที่มีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหา ภายใน แต่ปัญหาของพฤติกรรมทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ที่เมื่อมารวมตัวกันอยู่เป็นสังคมขนาดใหญ่ จึงมีปัญหาคือการที่จะปฏิบัติตนในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน คนพาล ก็ย่อมข่มเหงรังแกผู้อื่นบ้าง สร้างความ เดือดร้อนให้แก่สังคมบ้างจนถึงขนาดฆ่าฟัน แย่งชิง ฉกฉวย หรือจกรานผู้อื่นด้วยกำลัง เป็นต้น

ดังนั้น โลกที่ปราศจากสันติภาพ จึงเกิดขึ้นจากบุคคลที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า “พาล” และปัญหาในเรื่องศีลธรรมที่จะทำให้คนเป็นบัณฑิต หรือเป็นคนพาลนี้ เป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่และร้ายแรงมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย แม้แต่ครั้งในอดีตที่เกิดยุคภัยสงครามโลกก็ตาม การเข่นฆ่า การประทุพถุติผิดศีลธรรมในรูปแบบต่าง ๆ หรือความเจริญรุ่งเรืองจนเป็นที่กล่าวขาน ก็ล้วนแต่เกิดจากบุคคลหรือผู้นำที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของคนพาลกับบัณฑิตทั้งสิ้น โดยเฉพาะในประเด็นของคนพาล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสันติภาพทั้งโดยตรงและทางอ้อม ซึ่งถือว่ามีจุดเริ่มต้นหรือมีจุดกำเนิดมาจากอำนาจของกิเลสเช่นเดียวกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้คือ

1. ธรรมชาติของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ

มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่นำเกรงขามมากที่สุด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถจะก่อคุณและก่อโทษให้แก่ธรรมชาติรอบข้างอื่น ๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์ “ในโลกของเราไม่มีอะไรจะสำคัญเท่าคน ในตัวคนจะไม่มีอะไรสำคัญเท่าจิต แม้ในจิตก็ไม่มีอะไรสำคัญเท่าอารมณ์ เพราะมวลอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัส) และธรรมารมณ์ แต่ละอย่างสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพจิตให้ดีและเสียได้” (สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), 2517, หน้า 9)

จากข้อความดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า บทบาทของมนุษย์นั้นมีความหมายและความสำคัญเป็นอย่างมาก อาจเนื่องด้วยว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาด สามารถเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของตนเองได้อย่างดีเยี่ยมกว่าสัตว์ชนิดอื่น ตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่ได้มีการกล่าวไว้ในหลักของสี่ปรีวรค อังคุตตรนิกาย ได้แบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 พวก เรียกว่า “บัณฑิต” คือผู้มีปัญญา พวกหนึ่ง และบุคคลที่ประทุพถุติต่อชีวิตด้วยความโง่เขลาเพราะไม่รู้ในพระสัทธรรม เรียกว่า “คนพาล” อีกพวกหนึ่ง (ขุ.เถร., เล่ม 26, ข้อ 453, หน้า 402)

จะเห็นได้ว่า คนพาล คือ คนที่มีความคิดที่ไม่ละอายต่อบาป ไม่เกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว คนโง่ คนที่ไม่รู้จักประโยชน์ โนโลกนี้ และโลกหน้า ปราศจากปัญญา เป็นอยู่ด้วยสักแต่ว่ามีลมหายใจ ดังนั้น คนพาลจึงเป็นอันตรายทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น หรือสังคมโลก และถ้าสังคมใดมีคนพาลมากกว่าคนดีหรือบัณฑิตแล้ว สันติภาพในสังคมนั้นย่อมไม่อาจที่เกิดขึ้นได้เลย และคนในสังคมส่วนใหญ่ ไม่ได้มีความยินดีในความเป็นคนพาล เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ หรือคือสิ่งที่นำเหตุของความทุกข์ทั้งหลายนั้นเอง เช่น การสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนในสังคม จึงเรียกว่า พวกคนอันธพาลบ้าง คนเกเรบ้าง คนพาลบ้าง เป็นต้น คนพาล จึงเป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายที่ใช้แทนสิ่งต่าง ๆ ในทางที่ไม่ดี เช่น ความเป็นความทุกข์, ความตกต่ำและเศร้าหมองของชีวิต, ความชั่วร้าย, อันตรายที่น่ากลัว, สิ่งที่ไม่มีความปลอดภัยแก่ชีวิตและสังคม, ภัยพิบัติและความยากลำบากต่าง ๆ หรือใช้แทนคนที่แสดงออกในทางความรู้สึกนึกคิดที่ไม่ดี ทำไม่ดี และพูดไม่ดี คนพาลนั่นก็คือ คนที่ไม่มีศีลและไม่มีธรรม ตามหลักของพุทธปรัชญา อันได้แก่

1. ไม่มีข้อปฏิบัติที่ควรละเว้นในทางใจ อันได้แก่ ความอดทน และความข่มใจในการต่อสู้กับสิ่งที่ผิดต่อศีลธรรมอันดี ที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของชีวิต กล่าวโดยย่อคือ เป็นผู้ที่ไม่ฝึกจิตใจให้เข้มแข็งต่อความชั่ว เรียกว่า ผู้ที่มีใจเสีย คือ พื้นฐานทางจิตใจมีเสียมมากกว่าดี
2. ไม่มีข้อปฏิบัติในการกระทำที่เป็นธรรมดี หรือกุศลธรรม เนื่องจากมีพื้นฐานทางจิตใจที่เสีย จึงทำให้การแสดงออกทาง วาจา และทางกายเสียตามไปด้วย

ลักษณะที่บ่งบอกให้รู้ถึงความเป็นคนพาลได้นั้น มีกล่าวไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายเล่ม ทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับคนพาลโดยตรง ในยุคสมัยของพระองค์ หรือในอดีตชาติต่าง ๆ ของบุคคลทั่วไปนั้น ได้มีการกล่าวถึงลักษณะของคนพาลไว้มากมาย ซึ่งจะเรียกว่า ผู้มีลักษณะเป็นพาลชน คือ การกระทำ ที่เรียกว่า อธรรม หรือธรรมฝ่ายที่ไม่ดี จะบ่งบอกให้รู้ถึงลักษณะของผู้ที่กระทำกรรมนั้น ได้ว่าเป็นธรรมฝ่ายดีหรือธรรมฝ่ายชั่ว ดังเช่น

คนพาล ตามพระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปเณตสก์ พาลบัณฑิตสูตร บัญญัติเกี่ยวกับลักษณะคนพาล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสตั้งไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลักษณะเครื่องหมายเครื่องอย่างว่า เป็นพาลของคนพาลนี้ มี 3 อย่าง 3 อย่างเป็นโฉน...ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้มักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว มักทำการทำที่ชั่ว ถ้าคนพาลจักไม่เป็นผู้คิดความคิดที่ชั่ว พูดคำพูดที่ชั่วและทำการทำที่ชั่ว...เพราะคนพาลมักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่วและมักทำการทำที่ชั่ว ฉะนั้น พวกบัณฑิตจึงรู้ได้ว่า นี่เป็นคนพาล เป็นอสังคบุรุษ (ม.อ., เล่ม 14, ข้อ 468, หน้า 240)

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นว่า พระพุทธองค์กำหนดเอาการกระทำเป็นเครื่องบ่งบอกถึงลักษณะของคนพาล ซึ่ง “ลักษณะ” ของคนพาล นั้น เป็นสิ่งที่บอกให้ทราบถึงคุณสมบัติของคนพาลได้ว่าเป็นผู้ประพฤติกกรรม 3 ประการ คือ คิดชั่ว พูดชั่ว และ ทำชั่ว คำว่า “ชั่ว” นั้น หมายถึง เลว, ร้าย”

อาจกล่าวได้ว่า “ดี” นั่นคือ “สุจริตกาย วาจา และใจ” ส่วน “ชั่ว” นั่นคือ “ทุจริต” กายทุจริต วาจาทุจริต และใจทุจริต จึงหมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ชั่ว ไม่ชอบด้วยธรรม คือมีลักษณะของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

สรุปได้ว่า ธรรมชาติของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ คนที่ประกอบด้วยทุจริต 3 คือ มีความประพฤติที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ชั่ว ไม่ชอบด้วยธรรม จึงถือว่าคนพาล เป็นผู้ที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพได้ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม

2. ลักษณะของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ

1. กำหนดลักษณะของคนพาลทางการกระทำ (กายกรรม) มี 3 ประการ คือ

1. ทารุณคนหรือสัตว์ให้ได้รับทุกข์ ทั้งกายและจิตใจด้วยอุบายต่าง ๆ
2. ลัก ปล้น ชิงทรัพย์ คดโกงทรัพย์สินคนอื่น ด้วยอุบายต่าง ๆ
3. ประพฤติผิดในกาม คือล่วงละเมิดคนรัก คู่ครองคนอื่น

2. กำหนดลักษณะทางคำพูด (วจีกรรม) มี 4 ประการ คือ

1. ชอบพูดโกหก คำเท็จ ไม่จริงจังในการเจรจา
2. ชอบพูดใส่ร้ายป้ายสี ส่อเสียดผู้อื่น
3. ชอบพูดคำหยาบคายไม่สุภาพ
4. ชอบพูดจาไร้สาระหาแก่นสารไม่ได้ พูดไม่มีประโยชน์

3. กำหนดลักษณะทางความคิด (มโนกรรม) มี 3 ประการ คือ

1. คิดอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนโดยไม่ชอบ ตามหลักของสัมมาทิฏฐิ
2. คิดพยาบาท อาฆาตคนอื่น จนกระทั่งนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย และทรัพย์สิน จนถึง

มีความคิดพยาบาท อาฆาตคนอื่น จนกระทั่งนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย และทรัพย์สิน

3. คิดเห็นผิดจากหลักของพระพุทธธรรม คือเป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในมิจฉาทิฎฐิ ไม่เชื่อ บุญบาป ไม่เชื่อเรื่องกรรมติดกรรมชั่ว เป็นต้น

ลักษณะของคนพาลอีกลักษณะหนึ่งที่ได้มีการกล่าวถึงไว้ในหนังสือมงคล 38 พิศดาร โดยพระธรรมมหาวิราษณี (2519, หน้า 6) และได้อธิบายถึงลักษณะของคนพาลเอาไว้ว่า

“ลักษณะของคนพาลอีกความหมายหนึ่ง คือ คนที่ตัดเสียซึ่งประโยชน์ 2 คือ ประโยชน์ชาตินี้ 1 ประโยชน์ชาติหน้า 1 ตัดเสียซึ่งประโยชน์ชาตินี้คือ เกียจคร้าน ไม่รักษาศรัทธา เลี้ยงชีวิตด้วยความประมาท และคบคนพาล ส่วนการตัดเสียซึ่งประโยชน์ชาติหน้า คือการไม่มีศรัทธาในพุทธศาสนา การไม่มีศีล, การไม่มีสุตะ การฟังธรรมเทศนา, การไม่มีจาคะบริจาคทานมีข้าว มีน้ำ, การไม่มีปัญญาพิจารณาสังขารให้รอบรู้ตามความเป็นจริงที่มี เช่น ครูทั้ง 6 ได้แก่ อชิตเกสภกัมพล และสญชัยเวสฏฐปุตร และนอกจากครูทั้ง 6 แล้ว ก็ยังมีพระเทวทัตอีก เป็นต้น”

จากข้อความดังกล่าว จะพบว่า ลักษณะของคนพาลอีกแบบหนึ่งที่กล่าวถึงนั้น ก็รวมถึงลักษณะทั้ง 3 ประการ ตามที่มีในพระสูตรต้นตปิฎก มีขณิกาย อุปริปัญญาสก์ พาลบัณฑิตสูตร ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น คือ ลักษณะของการทำชั่ว พุชชั และคิดชั่ว โดยการแยกลักษณะให้ชัดเจนขึ้นอีกโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การตัดเสียซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน และการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในอนาคต ดังนี้

ลักษณะของการทำชั่ว พุชชั และคิดชั่ว โดยการแยกลักษณะให้ชัดเจนขึ้นอีกโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การตัดเสียซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน และการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในอนาคต ดังนี้

ตัดเสียซึ่งประโยชน์ในชาตินี้ 4 ประการ ได้แก่

1. การที่เป็นคนเกียจคร้านไม่ทำกิจการงานและหาวิชาความรู้ที่จะนำมาซึ่งลาภผล
2. การไม่รักษาศรัทธาของตนด้วยอุบายแห่งปัญญา
3. เลี้ยงชีวิตด้วยความประมาทศรัทธา
4. คบคนพาลสินดานบาปเป็นมิตร

การตัดเสียซึ่งประโยชน์ชาติหน้า 5 ประการ ได้แก่

1. การไม่มีศรัทธาความเชื่อในคุณพระรัตนตรัย
2. การไม่มีศีล 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรักษากายวาจาใจ
3. การไม่มีสุตะการฟังธรรมเทศนา
4. การไม่มีจาคะ บริจาคทานข้าว น้ำ
5. การไม่มีปัญญาพิจารณาสังขารให้รอบรู้

สรุปได้ว่า ลักษณะของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ คนที่มีลักษณะ การทำชั่ว พุชชั และคิดชั่ว หรือมีกาย วาจาและใจที่เป็นทุจริต ประพฤติล่วงในกุศลกรรมบถ 10 คือ ทารุณคน หรือสัตว์ให้ได้รับทุกข์ ทั้งกายและจิตใจด้วยอุบายต่าง ๆ เป็นการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน และการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในอนาคต เช่น เลี้ยงชีวิตด้วยความประมาทศรัทธา หรือการไม่มีศีล 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรักษากายวาจาใจ เป็นต้น

3. พฤติกรรมของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ

การประพฤติที่เป็นคนพาลตามที่มีกล่าวไว้ตามหลักฐานทางพุทธศาสนานั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ความประพฤติก็คือ “การกระทำ” เมื่อมีการกระทำเกิดขึ้นแล้วจึงเรียกว่า เป็นลักษณะอย่างนั้น อย่างนี้เกิดขึ้นตามมา เพราะโดยอาการ และความหมายแห่งภาษา “การประพฤติ” นั้น หมายถึง การทำตน, การปฏิบัติตน (วัชรพงศ์ โกมุทธรรมวิบูลย์, 2545, หน้า 151)

และแนวคิดในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์นี้ มุ่งไปที่การศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งสามารถศึกษาได้ 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ สาเหตุภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เรียกว่า ปรโตโฆสะ และกัลยาณมิตร (สื่อและบุคคลที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก) ประเด็นที่สองคือ สาเหตุในตัวของมนุษย์เอง เช่น ทศนคติ และการรับรู้ต่าง ๆ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง

สำหรับคนพาลมี โยนิโสมนสิการ (อง.ทูก., เล่ม 20, ข้อ 458, หน้า 110) คือ การพิจารณาแบบไม่แยบคายในใจ เหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้พฤติกรรมของคนพาลกับบัณฑิต แตกต่างกัน ซึ่งพฤติกรรมที่ทำให้เราเป็นคนพาลหรือบัณฑิตนั้น มี 4 ประการ ที่ควรยกมาประกอบการพิจารณา ดังนี้

พระวัชรินทร์ ปณฺณาวุโร (อิมประเสริฐ) (2546, หน้า 37-38) ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นคนพาลว่า มีดังนี้ คือ

พฤติกรรมที่ทำให้คนเราเป็นคนพาล แบ่งออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

1. พฤติกรรมที่เน้นจิตลักษณะ (Trait Model) หมายถึง การเน้นลักษณะภายในตัวของบุคคลที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรม ได้แก่ การศึกษาบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยลักษณะทางจิตเจตย้อย ๆ ซึ่งมีหลากหลายลักษณะที่อยู่ภายในตัวบุคคล

2. พฤติกรรมที่เน้นการวิเคราะห์พลวัตทางจิต (Psychodynamic Model) เป็นการมุ่งเน้นศึกษาโครงสร้างภายในจิตของบุคคลอันเป็นสาเหตุของพฤติกรรม ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมกับตัวของบุคคล

3. พฤติกรรมที่เน้นสถานการณ์นิยม (Situational Model) การศึกษาแบบเน้นจัดเป็นการศึกษา ลักษณะภายนอกซึ่งต่างจากการศึกษาพฤติกรรมที่ผ่าน ๆ มา โดยการศึกษาพฤติกรรมที่ผ่านมานั้นเป็นการศึกษาลักษณะภายในของมนุษย์ สำหรับการศึกษานี้เน้นสถานการณ์นิยมนี้ มีหลักการว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพกาลที่เกิดขึ้น ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ เป็นความจริง อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่มุ่งเน้นไปทางใดทางหนึ่งนั้น ยังไม่ครอบคลุมพอจึงมีการวิเคราะห์ในรูปแบบต่อมา ซึ่งการวิเคราะห์ในรูปแบบดังกล่าวได้รับความนิยมนมากในปัจจุบัน

4. พฤติกรรมผสมแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Intersectional Model) เป็นการศึกษาทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือ เป็นการศึกษาทั้งโครงสร้างจิตบวกกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยคำนึงถึงตัวแปรดังต่อไปนี้ ได้แก่ ลักษณะทางจิตของผู้กระทำ ลักษณะของสถานการณ์ และสาเหตุร่วมระหว่างลักษณะทางจิตโรรวมกับสถานการณ์ การวิเคราะห์ศึกษาในรูปแบบนี้ครอบคลุมกว่าการวิเคราะห์ศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ จึงทำให้การศึกษานี้เป็นที่นิยมใช้ทั่วกัน

เมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมทั้ง 4 อย่างดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นว่าเป็นการศึกษาสภาพพฤติกรรมดั้งเดิมขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ในตัวบุคคลอยู่ และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภายนอกที่ทำให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ ตามมา ซึ่งตามหลักของพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าได้อธิบายสิ่งเหล่านี้ว่า

ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ คือ สภาพแวดล้อมของบุคคล, มิตร และระดับปัญญาในการรู้จักพิจารณาภายในของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความแตกต่างกันซึ่งสาเหตุการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้นั้น มีสิ่งที่คอยส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ คือ “จริต”

จริต คือ พฤติกรรมที่เคยได้รับอบรมสั่งสอนมา ได้แก่ การแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา หรือมีบุคลิกภาพอย่างใดอย่างหนึ่งที่แสดงออกมาโดยปกติสม่ำเสมอเป็นลักษณะที่กระทำอยู่เป็นประจำ และต่อเนื่อง ทั้งสังเกตที่จริตเป็นเบื้องต้น บางครั้งเรานิยมเรียกว่า พฤติกรรมหรือพฤติกรรม ของบุคคล คืออาการกระทำที่เคยชินเป็นปกติวิสัย ความประพฤติที่เคยชินจนเป็นนิสัย เหล่านี้เกิดจากจริตทั้งสิ้น จึงเป็นเหตุให้คนมีลักษณะพฤติกรรมหลาย ๆ อย่างที่แตกต่างกันออกไป คือ ทางรักสวยรักงาม กามคุณ, โกรธง่าย เสียใจง่าย อารมณ์ร้อน, ลุ่มหลง ยินดี โดยขาดการพิจารณา, ปักใจมั่นใญ่สูง เชื่อมาก, ไตรตรองรอบคอบ สุขุมด้วยปัญญา, คนุนคิด วิดกกังวล วนวายสับสนอยู่ตลอดเวลา

โดยปกติแล้วมนุษย์หรือสัตว์ทั่วไป จะมีพฤติกรรมในการคบหาสมาคม ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้มีหลักที่เหมือนกัน คือ การคบหากับบุคคลประเภทเดียวกัน โดยมีตัวอย่างให้เห็นมากมาย เช่น คนพาลก็มักจะพบกับคนพาล หลักการดังกล่าวนี้ไม่ใช่สำหรับมนุษย์เท่านั้น สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ก็เช่นกัน มักจะคบหาสมาคมกับสิ่งมีชีวิตอื่นที่คล้ายหรือมีลักษณะเดียวกันกับตัวเอง ทั้งในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ก็จะเป็นอยู่เช่นนี้

ในทางตรงข้ามกันคนที่ดีก็จะเลือกคบแต่คนที่ดีเหมือนกัน เช่น คนที่มีศีล มีจริยวัตรดีบะก็จะคบแต่พวกที่มีศีลมีจริยวัตรดีเหมือนกัน หรือคนที่มีจิตมั่นคงก็จะคบหากับคนที่มีจิตมั่นคง คนทุศีลก็จะคบกับคนทุศีล คนมีศีล 5 ก็จะคบกับคนที่ศีล 5 ผู้มีกุศลกรรมบถ 10 ก็จะคบกับผู้มีกุศลกรรมบถ 10 ผู้ประกอบด้วยมรรค 8 ก็จะคบด้วยผู้ประพฤติมรรค 8 เป็นต้น

พฤติกรรมอย่างใดบ้างที่เรียกว่าคนพาลเมื่อเราได้รู้แล้วว่าอาการกระทำที่เป็นปกติอยู่เสมอ เราเรียกว่า พฤติกรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในโลกนี้ จัดเป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือ พฤติกรรมของคนดี เรียกว่า บัณฑิต และพฤติกรรมของคนชั่ว เรียกว่า คนพาลที่ได้แสดงออกมาในทางกาย วาจา และทางพฤติกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การแสดงออกในทางกาย หรือทางวาจาที่เป็นอัปมงคล เช่น พวกโจรที่ประกอบอาชีพในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยการ ลักทรัพย์บ้าง วิ่งราวทรัพย์บ้าง ชิงทรัพย์บ้าง ปล้นทรัพย์บ้าง และชอบข่มขู่ทำตัวเป็นผู้มีอิทธิบ้าง ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เรียกว่าเป็นพฤติกรรมของคนพาลทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นคนพาล ที่มีอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงหยิบยกไว้เพื่อแสดงแก่สาวกในครั้งเมื่อสมัยพุทธกาล เช่น ตัวอย่างของบุคคลที่มีในครั้งพุทธกาล คือพระเทวทัต ในสรีรวาณิชชาดกบ้าง ต้นเหตุที่พระเทวทัตผูกอาฆาตพระศาสดาบ้าง หรือพฤติกรรมของครุฑทั้ง 6 ที่อยู่ในสมัยนั้นบ้าง ที่มีพฤติกรรมแสดงออกถึงความเป็นคนพาลในรูปแบบต่าง ๆ กันของสำนักครุฑทั้ง 6 อันประกอบด้วยบุคคลที่สำคัญ ๆ และต่างมีชื่อเสียงในยุคนั้นคือ ปุณณกัสปะ มักขลิโคศล นิครนณาปุฎฐ สยชัยเวสิฐฐปุฎฐ ปุททกัจจายนะ อชิตเกสสัมพล เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.5.9), 2546, หน้า 261-262)

นอกจากนี้ยังมีใน ขุททกนิกาย อปทานสูตร ที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระองค์เองที่ได้เคยประพฤติดนเป็นคนพาลไว้ เช่น

ครั้งหนึ่งในชาติที่พระองค์เป็นนักร้อง ชื่อ ปุณาลีกกล่าวดูไล้ความพระพุทธเจ้าที่มีนามว่า สุรภิ ผู้มิได้ประทุษร้ายอะไรพระองค์เลย ผลกรรมนั้นทำให้เวียนว่ายในนรก ได้รับทุกขเวทนาตลอดกาลนาน และในพระชาติสุดท้ายจึงถูกนางสุนทรีไล้ความ (ขุ.อป., เล่ม 32, ข้อ 392, หน้า 361)

เกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมที่เป็นคนพาลนี้ได้มีการกล่าวถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ได้เคยประพฤตินเป็นคนพาลในลักษณะต่าง ๆ ดังเช่น ในชาติหนึ่ง พระองค์ได้กล่าวดูไล้ความนั้นทะสวกของพระพุทธเจ้า ที่ทรงพระนามว่า สัพพาทิภู จึงต้องตกนรกอยู่เป็นเวลาช้านาน และในชาติสุดท้ายจึงถูกนางจัญญามาวิกาไล้ความในชาติสุดท้าย

พระองค์ทรงฆ่าน้องชายต่างมารดา เพราะเหตุแห่งทรัพย์จึงผล็องชอกเขาแล้วเอาศิวาหุม ในชาติสุดท้าย จึงถูกพระเวททัตเอาศิวาหุมสะกิดกระเด็นมากระทบพระบาทจนห้อยพระโลหิต

ในพระชาติหนึ่ง พระองค์เป็นเด็กเล่นอยู่ที่หนทางใหญ่แห่งหนึ่ง เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วจึงจุดไฟเผาตัดไว้ทุกทาง ในพระชาติสุดท้ายของพระองค์จึงถูกพระเวททัตชักขวนายขมังธูให้มาประทุษร้ายพระองค์

ในพระชาติหนึ่ง พระองค์เป็นนายควาญช้าง ได้ไล้ช้างให้จับมัดพระปัจเจกพระพุทธเจ้าที่กำลังบิณฑบาตในพระชาติสุดท้ายจึงถูกช้างนานาหิตรี จะประทุษร้ายพระองค์ทรงยกว่าเป็นพฤติกรรมของคนพาลทั้งสิ้น (ขุ.อป., เล่ม 32, ข้อ 8, หน้า 40)

จากตัวอย่างที่ได้ออกมาประกอบนี้แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมที่เป็นคนพาลนั้น มีลักษณะที่เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและแก่สังคมส่วนรวม ทำให้ได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ จากพฤติกรรมของตนเองนั้นอยู่ตลอดเวลา คือ เกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เรียกว่า "ทุจริต" จากกาย วาจา และใจ เสมอ ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้โลกเกิดความไม่สงบสุข หรือ โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา นั่นเอง

สรุปได้ว่า พฤติกรรมของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่พฤติกรรมที่มีสาเหตุจากภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เรียกว่า ปรโตโสสะ และกัลยาณมิตร เช่น สื่อและบุคคลที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก และพฤติกรรมที่มีสาเหตุมาจากในตัว ของมนุษย์เอง เช่น ทัศนคติ และการรับรู้ต่าง ๆ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยกบายซึ่งคนพาลจะมีแต่ในสิ่งที่ตรงกันข้าม หรือมีแต่ในทางที่เป็นลบ

4. พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ

การประพฤตินี้เป็นคนพาลของบุคคลอื่นโดยทั่วไป ซึ่งจะได้ออกมาเพื่อพิจารณาพอสังเขป จากพฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไป ที่อาจไม่ใช่คนพาลโดยแท้ แต่อาจเป็นเพราะถูกสั่งแกล้ง ถูกรังแก หรือถูกเอาเปรียบ จึงต้องตอบได้ด้วยพฤติกรรมที่เป็นคนพาล ดังเช่นพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พระรูปหนึ่งชื่อจกขุบาลทำความเพียรเพื่อบรรลุธรรม จนดาบอดทั้งสองข้างพร้อม ๆ กับสำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ก่อนพระจกขุบาลเป็นหมอบ ประกอบยาแกล้งทำให้คนดาบอดเพราะคนป่วยบิดพลิ้วไม่จ่ายค่ายา (ขุ.ธ. อ., เล่ม 40, ข้อ 18, หน้า 32)

มีชายคนหนึ่งชื่อจนทะมีอาชีพหาหมูขาย คราวหนึ่งป่วยหนักหลานสี่ขา ร้องครวญครางเสียงเหมือนหมู ดังนี้ เป็นต้น (ขุ.สุ., เล่ม 25, ข้อ 46, หน้า 57)

พระศาสดาทรงปรารถนาเหตุพระโมคคัลลานะขับไลโจรที่ขโมยของ มาพักที่บริเวณกุฏิของท่าน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดา อยู่ที่ต้นสะเดาในป่าช้า วันหนึ่งมีโจรผู้หนึ่งทำการโจรกรรม แล้วเข้าไปในป่าช้าและเก็บห่อของไว้ที่โคนต้นสะเดาแล้วนอนหลับไป รุกขเทวดาเห็นว่า ถ้าโจรถูกจับได้ที่นี้ ราชบุรุษจะดัดกั๊กไม้สะเดาทำลายเสียบโจรความเสียหายจะเกิด แก้วมกนตน จึงไลโจรผู้ประพฤตินเป็นคนพาลนั้นให้จากไป (ขุ.ชา., เล่ม 27, ข้อ 542, หน้า 135)

ครั้งหนึ่ง ในสมัยพุทธกาล เมื่อประชาชนที่ป่วยได้ไปขอให้หมอชิวโกมารักษาแต่หมอ มีงานที่ต้องรักษาภิกษุอาพาธไม่มีเวลารักษาประชาชน คนเหล่านั้น จึงออกบวช เมื่อได้รับการรักษาจน หายแล้วค่อยสึกออกมา หมอทราบในภายหลัง กราบทูลต่อพระศาสดาว่า ขอภิกษุทั้งหลายไม่พึงยังกุลบุตร ผู้เป็นโรคทั้ง 5 ชนิดนี้ให้บวช (อง.สตุตท., เล่ม 23, ข้อ 123, หน้า 184)

นอกจากนี้แล้วยังมีสาเหตุที่เป็นปัจจัยสำคัญ ที่นำไปสู่การแสดงพฤติกรรมของคนพาลได้ เช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ สาเหตุภายนอกตัวของมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและ วัฒนธรรม ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เป็นต้น เรียกว่า ปรโตโฆสะ และกัลยาณมิตร(สื่อและบุคคล ที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก) สาเหตุในตัวของมนุษย์เอง เช่น ทัศนคติ บุคลิกภาพ แรงจูงใจ และ การรับรู้ต่าง ๆ เรียกว่า โยนิสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยกบาย ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้จะเป็นปัจจัย ที่ทำให้เกิดสังมาทิฎฐิ (ความเห็นชอบ) หรือในทางตรงกันข้ามได้

จากการศึกษา การประพฤติกุณผู้ที่จะทำให้โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา พบว่า พฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นมีอยู่หลายพฤติกรรมด้วยกัน ที่ได้แสดงออกมาให้ได้พบเห็นในรูปแบบ ต่าง ๆ ในเชิงรูปธรรม คือ อากัปกริยาการกระทำที่แสดงออกนั้น สามารถรู้เห็นได้ด้วยตาในทันทีทันใด ซึ่งแตกต่างจากคำว่า "ลักษณะ" ที่เป็นนามธรรม ใช้เรียกแทนกิริยาอาการต่าง ๆ ที่แสดงออกนั้นว่าเป็น ลักษณะ และพฤติกรรมที่ทำให้จนเกิดความเคยชินจนปกติวิสัยนั้น จะกลายเป็นจิตต่าง ๆ ที่อาจมีความ เจือจาง หรือเข้มข้นหนักไปในทางใดทางหนึ่งตามจิตทั้ง 6 อย่างได้

ดังนั้น ในเรื่องของพฤติกรรมของคนที่จะทำให้โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธ ปรัชญา หรือที่เรียกว่าคนพาลนั้น เป็นไปในทางที่ชั่ว 3 ทาง คือ การแสดงออกทางกายทุจริต วาจาทุจริต และใจทุจริต ซึ่งมีสาเหตุมาจากเหตุใหญ่ ๆ 2 สาเหตุ อันได้แก่

1. พฤติกรรมของคนพาลที่เกิดจากสาเหตุภายนอก คือ สภาพแวดล้อมภายนอกและบุคคล ที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ และกัลยาณมิตร
2. พฤติกรรมของคนพาลที่เกิดจากสาเหตุภายใน คือ จิตใจของคนพาลเอง คือ เกิดจาก รากเหง้าของอกุศล ได้แก่ โภคะ โทสะ และโมหะ หรือ โลก โกรธ และหลง (พระครูประโชติโพธิธรรม (ไชยรัตน์), 2548, หน้า 35)

สรุปได้ว่า พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ พฤติกรรม ของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ยังไม่ใช่จัดเป็นคนพาลโดยแท้ หรือโดยมถลสันดาน แต่อาจมีพฤติกรรมบางอย่าง ที่ได้กระทำไปเพราะถูกข่มเหงรังแก ถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงต้องตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรงเยี่ยงคนพาล จนอาจทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข หรืออาจทำให้โลกปราศจากสันติภาพขึ้นได้

5. โขษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ

พุทธปรัชญาสอนให้เชื่อในกฎแห่งกรรมว่ามีจริง กล่าว คือ ผู้ใดกระทำการกรรมดี (กุศลกรรม) ได้แก่ ประพฤติสุจริต 3 คือ มีกาย วาจา และ ใจ ที่เป็นสุจริต คิดดี พูดดี และทำดี ประพฤติตามหลัก กุศลกรรมบถ 10 ย่อมได้รับผลตอบแทนในทางที่ดี มีความสุขร่มเย็น และมีความเจริญงอกงามในชีวิต ส่วนผู้ทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามดังกล่าวมาแล้ว คือ ประพฤติทุจริต 3 คือ มีกาย วาจา และ ใจ ที่เป็นทุจริต คิดไม่ดี พูดไม่ดี และทำไม่ดี ประพฤติผิดหลักกุศลกรรมบถ 10 คือเป็นไปในทางฝ้ายอกุศลกรรม ย่อมได้รับผลตอบแทนในทางที่ไม่ดี มีความไม่สงบสุข เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้ไม่มีความเจริญงอกงามในชีวิตของตนเอง

ดังนั้น ผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ คือการสร้างความไม่สงบให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นไม่ว่า จะกระทำไปในลักษณะใดก็ตาม จึงต้องได้รับผลในทางที่ไม่ดีตอบแทนด้วยเช่นเดียวกัน เพราะกฎแห่งกรรม เป็น 1 ใน 5 ของ ธรรมนियาม ซึ่ง นิยาม แปลว่า กฎ ถือว่า เป็นกฎของธรรมชาติ หรือ กฎของ เหตุผลที่ไม่อาจจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ดังเช่น พระพุทธองค์ แม้จะได้ทรงตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็ตาม แต่ก็ยังกฎกรรมที่ได้เคยกระทำไว้เมื่อครั้งในอดีต เข้ามาเบียดเบียนให้ได้รับทุกขเวทนาอยู่เสมอ เช่น บุญกรรมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

“ครั้งหนึ่งเคยเกิดเป็นนายโคบาล ต้อนโคไปสูที่หากินใกล้กับที่พักของดาบส จนทำให้น้ำ ชุ่นมัว ดาบสนั้นเมื่อจะใช้น้ำดื่มกิน จึงได้รับความเดือดร้อน ด้วยผลแห่งกรรมนั้นในภพสุดท้ายนี้ พระองค์ กระชวยน้ำ จึงไม่ได้ดื่มตามต้องการ เพราะเคยให้พระอานนท์ไปตักน้ำที่แม่น้ำกุธานทีมาถวาย พระอานนท์ ไปแล้วไม่ตักน้ำนั้นมา บอกว่าน้ำชุ่น เพราะกองเกวียนเพิ่งย้าน้ำผ่านไป พระองค์ต้องตรัสสั่งให้ไปตักใหม่ เป็นครั้งที่สาม จึงได้นำน้ำกลับมาเพราะน้ำชุ่นนั้นได้กลับใสขึ้นมาใหม่” (ที.ม., เล่ม 10, ข้อ 119, หน้า 105)

และในที่อื่น ๆ ที่ผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนาได้ถอดความมาจากภาษาบาลี ดังเช่น

“ชาติหนึ่งสมัยที่ไม่มีพระพุทธเจ้า เคยทำร้ายบุตรนักรบฆ่าปล้ำ ด้วยผลแห่งกรรมนั้นจึงเจ็บ ที่หลังเรื่อยมา”

“ชาติหนึ่งเคยเป็นหมอ แกล้งให้ยาถ่ายแก่บุตรเศรษฐี เป็นยาถ่ายอย่างแรง ถึงแก่ชีวิต ผลแห่งกรรมนั้น ในชาติสุดท้ายนี้ จึงเป็นโรคปัสสาวะขุ่นทึบพาธลงพระโลหิต (ปัสสาวะขุ่นทึบ แผลว่า โรคลงแดง คือ ถ่ายอุจจาระออกมาเป็นเลือด, โรคบิด, ตกเลือด)”

“อีกชาติหนึ่งเป็นเด็กเล่นอยู่ในทางใหญ่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า จึงเผลอล้าง ๆ ขวางทางไว้ ผลกรรมนั้น ในภพสุดท้ายจึงถูกพระเวทิตัดส่งคนตามล่าและจุดไฟเผาล้อมทางไว้”

“อีกชาติหนึ่งเป็นพราหมณ์ผู้มีความรู้ มีผู้เคารพสักการะ สอนมนต์แก่คนพ 500 ได้ใส่ความ ภิกษุผู้มีปัญญา มีฤทธิ์มาก หว่านฤษีนี้เป็นผู้บริโภคนาม มานพทั้งหลายก็พลอยชื่นชม เมื่อไปภิกษาจาร ในสกุลก็เที่ยวกล่าวแก่นหาชนว่าฤษีนี้เป็นผู้บริโภคนาม ผลของกรรมนั้น ภิกษุ 500 เหล่านี้ทั้งหมดก็พลอย ถูกใส่ความด้วย เพราะเหตุแห่งนางสุนทริกาที่ถูกนักเลงฆ่าป้ายความผิดให้พระพุทธองค์ ภิกษุทั้งหลาย ที่อยู่เฝ้าในเขตวนาราม พลอยอุกเหวว่าร่วมกันฆ่าปิดปากนางสุนทริกา และถูกตำว่า กระทั่งพระราชอาจับ นักเลงและเดียรฉัตรที่ร่วมกันฆ่านางได้ เรื่องจึงสงบไป”

“อีกชาติหนึ่งไปกล่าวใส่ความพระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีนามว่าวันทะ จึงต้อง ท่องไปในนรกหลายหมื่นปี เมื่อเกิดเป็นมนุษย์อีกก็ถูกใส่ความมาก และด้วยกรรมที่เหลือ ชาติสุดท้ายนี้ จึงถูกนางจินจมาณฉิกา ใส่ความว่าพระองค์ทำให้นางตั้งครรภ์”

“ชาติหนึ่งเคยฆ่าพี่น้องชายต่างมารดาเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผลกลงในชอกเขา เอาหินทุ่มด้วยผลแห่งกรรมนั้นจึงถูกพระเทวทัตเอาหินทุ่มที่เขาตีขลุ่ย จนสะเก็ดหินกระเด็นถูกหัวแม่เท้า ห้อยพระโลหิตในชาติสุดท้าย”

“ชาติหนึ่งเป็นนายความช่าง ไล่ช่างไล่กวาดพระปึงเจกพุทธเจ้าผู้เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตผลแห่งกรรมนั้น ชาติสุดท้ายถูกช่างนาหาคีร์คูร้ายมาฆัน วิ่งเข้ามาเพื่อทำร้ายในกรุงราชคฤห์”

“อีกชาติหนึ่งเป็นพระราชา เป็นหัวหน้าทหารเดินเท้า ฆ่าบุรุษหลายคนด้วยหอก ผลแห่งกรรมนั้นต้องหมกหม้ออย่างหนักในนรก ด้วยผลที่เหลือแห่งกรรมนั้น ในชาติสุดท้าย สะเก็ดแผลที่เท้ากลับกำเจ็บ เพราะกรรมเก่ายังไม่หมด”

“ชาติหนึ่งเคยเป็นเด็กชาวประมง ในหมู่บ้านชาวประมง เห็นชาวประมงฆ่าปลาที่มีความชื่นชม ด้วยผลของกรรมนั้นจึงเกิดเจ็บที่ศีรษะ ในขณะที่วิรุฑกะฆ่าพวกคากะในกรุงกบิลพัสดุ์

“อีกชาติหนึ่งเคยเป็นปราชญ์พระสาวกในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ว่าท่านจงเคี้ยว จงกินข้าวเหนียวเถิด อยู่กินข้าวสาธิลย ผลแห่งกรรมนั้นในชาติสุดท้ายนี้ ต้องบริโภคข้าวเหนียวอยู่สามเดือน เมื่อพราหมณ์มีมนต์ไปอยู่เมืองเนรฐา แล้วลืมนวดยาอาหาร ได้อาศัยพ่อค้ามาถวายข้าวเหนียวแดงที่มีไว้ให้ม้ากิน”

“ชาติหนึ่งสมัยที่ไม่มีพระพุทธเจ้า เคยทำร้ายบุตรนักมายปล้ำ ด้วยผลแห่งกรรมนั้นจึงเจ็บที่หลังเรื้อย ชาติหนึ่งเคยเป็นหมอ แกล้งให้ยาถ่ายแก่บุตรเศรษฐี เป็นยาถ่ายอย่างแรง ถึงแก่ชีวิตผลแห่งกรรมนั้น ในชาติสุดท้ายนี้ จึงเป็นโรคปากขึ้นทิกะลงพระโลหิต”

“อีกชาติหนึ่งได้ชื่อว่า โขติปาละ เคยกล่าวกับพระสุตตพระนามกัสสปว่า การตรัสรู้เป็นของได้โดยยาก ท่านจะได้จากคงไม่มีโพธิ์ที่แทนกัน ด้วยผลแห่งกรรมนั้น ในชาติสุดท้ายนี้ต้องบำเพ็ญทุกกรกิริยาเป็นอันมาก เพราะความหลงผิด สิ้นเวลาถึงหกปี ต่อจากนั้นจึงได้บรรลุการตรัสรู้” (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺวณฺโณ), 2537, หน้า 162-165)

คนที่ทำลายสันติภาพของตนเองหรือของผู้อื่น เช่นคนพาล เมื่อขณะมีชีวิตอยู่ก็ได้รับทุกข์ เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วก็ได้รับทุกข์ตกเข้าไปในทุกคติ หรือแม้แต่นบุคคลที่เข้าไปคบหาก็คงได้รับความเดือดร้อนทั้งกายและใจติดตามไปด้วย จึงเปรียบเทียบได้ว่า “เหมือนกับใบพญาคาที่ห่อปลาเน่า ต้องเหม็นติดกลิ่นปลาเน่านั้นไปด้วย แม้ว่าใบพญาคาจะไม่ได้เน่าตามปลา แต่กลิ่นของความเน่านั้นก็เกิดขึ้นกับใบพญาคาได้ เพราะคนที่เกลือกกลั้วด้วยนั้นเป็นคนพาล จึงต้องพลอยเสื่อมเสียชื่อเสียงไปด้วย เหมือนกับใบพญาคาที่มีกลิ่นเน่าเหม็น ซึ่งหนทางที่ไปของคนพาลยังมีผลที่เป็นโทษ คือ ทุกข์” (สถิตวงศ์สวารค์, 2541, หน้า 93)

สิ่งที่คนพาลได้ประพฤติดังไปแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความไม่สงบหรือไม่ก่อเกิดสันติภาพทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นหรือต่อสังคมส่วนรวม มีผลที่มีโทษเป็นทุกข์ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต (วาริฎาภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, 2541, หน้า 92) การกระทำที่เป็นอกุศล เช่น การฆ่าคน การลักทรัพย์ และการประพฤติดีในทาง เหล่านี้ เรียกว่า กรรมดำ (หรือกรรมชั่ว) ผลจากการกระทำกรรมดำ ย่อมให้ผลคือ ความเป็นทุกข์ อันได้แก่ ความเดือดร้อนกาย และใจ เป็นต้น (อง.จตุกก, เล่ม 21, ข้อ 233, หน้า 219)

เมื่อพิจารณาโทษของคนพาลที่จะได้รับจากข้อความข้างต้น ตามที่ได้ยกตัวอย่างมาประกอบแล้วนั้น สามารถพิจารณาจัดแบ่งโอกาสที่คนพาลจะได้รับเป็น 2 โอกาส ด้วยกัน คือ

1. โทษในปัจจุบัน

2. โทษในอนาคต

5.1 โทษในปัจจุบัน

โทษในปัจจุบันที่คนพาลจะได้รับนั้นมีปรากฏใน มัชฌิมนิกาย อุบัติปณาสก พาลบัณฑิตสูตร ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายคนพาลนั้นแลย่อมเสวยทุกข์โหมนัส 3 อย่าง ในปัจจุบัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายถ้าคนพาลนั้นอยู่ในที่ประชุมก็ดีในตรอกก็ดี ริมหางสามแพร่งก็ดี คนในที่นั้น ๆ จะพูดถ้อยคำที่พอเหมาะพอควรแก่เขา ถ้าคนพาลมักเป็นผู้ทำ

ปาณาติบาต มักทำอกุศลกรรม มักทำในกาละสุมิจาจาร...คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า เรื่องเหล่านี้มีอยู่ในเรา เรารู้จักปรากฏในเรื่องเหล่านั้นด้วย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โหมนัสข้อที่หนึ่งดังนี้ ในปัจจุบัน” (ม.อ., เล่ม 14, ข้อ 469, หน้า 240)

“ภิกษุทั้งหลาย คนพาลเห็นพระราชาทรงหลาย จับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้วส่งลงกรรมกรณวิธีต่าง ๆ คนพาลก็คิดว่าเรื่องเหล่านั้นก็ มีอยู่ในเรา และเรารู้จักปรากฏในเรื่องเหล่านั้นด้วย ถ้าแม้ราชาทรงหลายรู้จักเราก็จับเรา ส่งลงกรรมกรณวิธีต่าง ๆ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โหมนัสข้อที่สอง” (ม.อ., เล่ม 14, ข้อ 470, หน้า 242).

...และสาม แม้ตั้งในปัจจุบัน (ม.อ. เล่ม 14, ข้อ 471, หน้า 242)

จากพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้นตามที่ได้ยกโทษของคนพาล มาเพื่อเป็นตัวอย่างนั้น จะทำให้เห็นได้ว่า คนพาลนั้นได้รับโทษในปัจจุบัน ได้แก่

1. เกิดความหวาดกลัวและระแวงในโทษที่ตนเองเคยก่อไว้อยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลา เมื่อมีผู้กล่าวถึงความชั่วนั้น

2. เกิดความหวาดกลัวและระแวงในโทษที่ตนเองเคยก่อไว้อยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลา เมื่อเห็นโทษที่ผู้อื่นได้รับจากการทำความชั่วนั้น

3. เกิดความหวาดกลัวและระแวงในโทษที่ตนเองเคยก่อไว้อยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลา เมื่อใครครวญถึงชีวิตเมื่อจะละจากโลกนี้ไปแล้วขณะนั้นหรือจนระลึกถึงความชั่วนั้น

5.2 โทษในอนาคต

โทษในอนาคตมีปรากฏใน มัชฌิมนิกาย อุบัติปณาสก พาลบัณฑิตสูตร ความว่า “เหล่านายนิรยบาลจะจับคนพาลนั้นซึ่งผิดแล้วเอาสิ่งถากจับเอาเท้าขึ้นข้างบนเอาหัวลงข้างล่างเอาเข็มรดแล้ว ให้วิ่งกลับไปกลับมานบนแผ่นดิน...เป็นเช่นนี้ยังไม่ตาย จนกว่าบาปกรรมจะสิ้นสุด”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเหล่านายนิรยบาลจะโยนคนพาลนั้นเข้าไปในมหารก... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเรื่องนรกมาแต่โดยอนนคปริยายและเพียงเท่านี้จักกล่าวให้ถึงกระนั้น นรกเป็นทุกข์ไม่ใช่ทำได้ง่าย” (ม.อ., เล่ม 14, ข้อ 475, หน้า 244)

คนพาลนั้น เมื่อชดใช้กรรมในมหารกแล้ว ก็อาจไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เช่น สัตว์ที่กินหญ้าเป็นอาหาร เช่น ม้า โค ลา เป็นไก่ สุกร สุนัขบ้าน สุนัขป่า มอด แมลง ไล่เดือน ปลา เต่า จะเข้ หรืออาจเกิดเป็นของสกปรกโสโครก เช่น เกิดในศพเนา...เป็นต้น (ม.อ., เล่ม 14, ข้อ 529, หน้า 266)

นอกจากเมื่อได้รับผลของวิบากกรรม อันเนื่องมาจากที่ได้ประพฤติดนเป็นคนพาลแล้ว โอกาสของการที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกนั้นก็ยากมาก เป็นเวลาที่ยาวนานมาก จนไม่สามารถ

ที่จะกำหนด หรือประเมินได้แน่ชัดว่า นานมากเพียงไร หรือถ้ามีโอกาสได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ก็จะได้เสวยความทุกข์ยากนั้นอยู่อีก เพราะว่าในโลกของมนุษย์เองก็ยังมีธรรมชาติของความจริงอยู่อย่างหนึ่ง คือ ความพร่อง ความไม่สมบูรณ์เท่าเทียมกัน เช่น ชาติตระกูล ทรัพย์ ความพรุ่งพร้อมสมบูรณ์อื่น ๆ ที่จะทำให้ชีวิตมีความสุขหรือทุกข์ได้ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้

เปรียบเหมือนบุรุษที่ยืนหันมีบังตาเดียวลงไปใต้มหาสมุทร หุ่่นนั้นถูกลมพัดมีเต้าตาบอดใต้มหาสมุทรนั้น ทุกร้อยปีจึงจะผุดขึ้นครั้งหนึ่ง เมื่อสวมคอเต้าได้ จึงจะมีโอกาสเกิด แม้โอกาสที่ได้เกิดมาแล้วในโลกมนุษย์ ก็ได้เกิดในสกุลต่ำได้รับความทุกข์ยาก มีผิวพรรณทราม ยากไร้ มีข้าวอาหารน้อย หรือ เป็นคนมีโรคมากเป็นง่อยเปลี้ยพิการ ตายบอด หูหนวก ทุกข์ทรมาน ด้วยกายที่ไม่สมบูรณ์บ้าง... เป็นต้น (ม.อ., เล่ม 14, ข้อ 525, หน้า 264)

เมื่อพิจารณาจากพุทธพจน์ข้างต้นแล้วจะเห็นว่า ผลวิบากกรรมที่คนพาลจะได้รับนั้นมากมาย แม้พระพุทธรองค์เองก็ยังคงกล่าวว่า เป็นทุกข์ทรมานที่น่าหวาดกลัว และเป็นเวลาอันเนิ่นนานมากกว่าที่จะพ้นจากทุกข์ทรมานจากวิบากกรรมเหล่านั้นไปได้ จึงจะค่อย ๆ เบบางลง และเมื่อกรรมที่อยู่ในรกเหล่านั้นเบบางลงบ้างแล้ว เศษแห่งวิบากกรรมก็จะพัดพาให้เกิดยังภพภูมิที่มีความตกต่ำไม่มีความเจริญ เช่น สัตว์ดิรัจฉานในตระกูลต่าง ๆ มีช้าง ม้า วัว ควาย หมูแพะ แกะ สุนัข หรือสัตว์เลื้อยคลานชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนั้นโอกาสที่จะได้เกิดมาเป็นคนอีกครั้ง เป็นเรื่องที่เป็นไปด้วยความยากลำบากแสนเข็ญ พระองค์อุปมาว่า เหมื่อนการโยนหินลงใต้มหาสมุทรที่กำลังมีลมพัดไปมา และในท้องมหาสมุทรนั้นมีเต้าตาบอดอาศัยอยู่ ทุกหนึ่งร้อยปีจึงจะผุดขึ้นมาเพียงครั้งเดียว ถ้าหากว่าผุดขึ้นมาแล้ว เจอหุ่่นบังนั้น คล้องคอจึงจะมีโอกาสได้ไปเกิดเป็นคน ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก หรือต้องใช้เวลายาวนานมากเลยทีเดียว ซึ่งสามารถที่จะสรุปโทษที่คนพาลจะได้รับในอนาคตได้เป็น 3 ประการ ดังนี้คือ

1. ถูกลงโทษในรก คือ การถูกทรมานทำให้เกิดความทุกข์ขเวทนาในลักษณะต่าง ๆ
2. อาจไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือในภพภูมิที่ตกต่ำ
3. โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นคนนั้นยากมาก หรือเป็นเวลายาวนาน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า โทษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ เป็นโทษติดตามตัวเองอยู่ตลอด เพราะเหตุแห่งกรรมชั่วนั้น ย่อมให้ผลในทางที่ชั่วดุจเงาตามตัว ทั้งในปัจจุบันขณะที่ยังมีชีวิต ก็จะมีแต่ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน มีทั้งทางกาย และทางใจ คือ ทุกข์ยากบ้าง ถูกอำนาจของกฎหมายบ้านเมืองรังควานบ้าง ต้องคดีความบ้าง มีเวรภัยจากการฆ่าสัตว์ ทำให้เจ็บป่วย เกิดโรคร้าย เบียดเบียนบ้าง และหลังจากที่ละสังขารจากโลกนี้ไปแล้ว โทษนั้นก็ยังคงติดตามส่งผลและชักนำไปไปสู่เหตุที่ชั่วช้า ตกต่ำ ทุกข์ยาก เป็นต้น

แม้ในปัจจุบันนี้เองก็ตาม ปัญหาทางสังคมก็มีเกิดขึ้นมากมาย ทั้งความประพฤดิและพฤติกรรมของเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ มีแนวโน้มไปในทางเสื่อมทรามของศีลธรรม เช่น ปัญหาทางเพศ ปัญหาความหมกมุ่นในวัตถุต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น จนขาดการเห็นความสำคัญในหลักของสังขธรรม และศีลธรรมอันดีงาม และแนวโน้มในอนาคตเองก็ตาม ยังมีท่าทีว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นภาพสะท้อนออกมาให้เห็นในทางสังคม

หากมองย้อนไปถึงคำถามข้างต้น จะเห็นว่าปัญหาภายในของคนเรานั้นเริ่มมาจากความคิด เป็นจุดที่เริ่มต้นแล้วนำไปสู่ความประพฤติทางกายและเกิดผลตามมา ในหลักทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทิฏฐิ หรือ ความเห็น ถ้าเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ความเห็นที่ชอบ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ถ้าเห็นในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเป็นจริง เรียกว่า มิฉฉาทิฏฐิ และสิ่งที่จะคอยควบคุมความประพฤติภายนอก คือ ในทางกาย ได้แก่ ศีลในระดับต่าง ๆ มี ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 เป็นต้น

ความถูกผิด ดีชั่ว ในคน หรือ ในมนุษย์นี้ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ถ้าหากว่ามองคุณลักษณะหรือ ความหมายที่คลาดเคลื่อนไปจากคนที่เรียกว่า “บัณฑิต” หรือคนชั่วที่เรียกว่า “คนพาล” หากไม่ทำ ความเข้าใจให้แจ่มชัดแล้ว ปัญหาของการดำเนินชีวิตที่อยู่ร่วมกันของคนในสังคม ย่อมต้องพบอุปสรรค ปัญหาที่ยุ่ยากมากมายทางศีลธรรมและด้านอื่น ๆ ติดตามมา เพราะขั้นพื้นฐานที่คนจะก้าวเข้าสู่ความ เป็นคนที่สมบูรณ์ได้นั้น ต้องรู้และสามารถแยกแยะได้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี ฉะนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าว ข้างต้นจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักลักษณะของคนพาล และบัณฑิต ให้ถูกต้องตามหลัก ของพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า โทษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ โทษในปัจจุบัน คือ เกิด ความหวาดกลัวและระแวงในโทษอยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลา เมื่อมีผู้กล่าวถึงโทษนั้น เมื่อเห็นโทษที่ ผู้อื่นได้รับจากการกระทำความชั่วนั้น เมื่อใคร่ครวญถึงชีวิตเมื่อจะละจากโลกนี้ไปแล้วขณะนั่งหรือนอน ระลึกถึงความชั่วนั้น และโทษในอนาคต คือ ถูกลงโทษในนรก มีการถูกรรณมาทำให้เกิดความทุกข์ เวทนาในลักษณะต่าง ๆ อาจไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือในภพภูมิที่ตกต่ำ และโอกาสที่จะได้กลับมา เกิดเป็นคนนั้นยากมาก หรือเป็นเวลาที่ยาวนาน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป มีรายละเอียด ดังนี้

สันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา หมายถึง ความสงบ หรือความมีสันติ ซึ่งมี หลายระดับด้วยกันตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง ตั้งแต่ปุถุชน ที่มีศีล 5 จนถึงพระอรหันต์ เป็นผู้ที่เข้าถึงพระนิพพาน สันติภาพภายนอก เป็นการควบคุมพฤติกรรมของกายด้วยศีล จากข้อจดเว้น ด้วยศีลในระดับต่าง ๆ เช่น 5 ศีล 8 และ ศีล 10 ส่วนสันติภาพภายใน คือ การฝึกฝนตนเองเพื่อให้หลุดพ้น จากอำนาจของกิเลสทั้งหลายด้วยหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา จนสามารถทำลายล้าง กิเลสลงได้โดยสิ้นเชิงแล้ว

สันติภาพในระดับโลกิยะ เป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน ที่ต้อง ปฏิบัติตนต่อสมาชิกในฐานะต่าง ๆ ที่ตนเป็นอยู่ เช่น บิดา มารดา สามเณร ภรรยา บุตร และความสัมพันธ์ ต่อกันในสังคม ด้วยศีลธรรมอันดีงาม สันติภาพในระดับโลกุตระ เป็นสันติภาพอันสูงสุดตามหลักคำสอน ของพุทธปรัชญา คือ พระนิพพาน จากผู้ที่สามารถฝึกตนเองจนเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้แล้ว ซึ่งมี 8 ประเภท คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผลบุคคล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อานาคามีมรรค อานาคามีผล อรหัตตมรรค และอรหัตตผลบุคคล

ในด้านความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง และเพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคมโดยรวม และโลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพราะธรรมชาติของคนพาลที่ประกอบด้วยทุจริต 3 คือ มีความประพฤติที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ชั่ว ไม่ชอบด้วยธรรม จึงถือว่าเป็นผู้ที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพได้ทั้งต่อตนเองและต่อ ผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม เพราะมีลักษณะคิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่ว หรือมีการประพฤติล่วงในกฎธรรมบาล

10 คือ มีการเลี้ยงชีวิตด้วยความประมาท การไม่มีศีล 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรักษากายวาจาใจ เป็นต้น พฤติกรรมของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ มีสาเหตุจากภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เรียกว่า ปรโตโมสะ และกัลยาณมิตร เช่น สื่อและบุคคลที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก และพฤติกรรมที่มีสาเหตุมาจากในตัวของมนุษย์เอง เช่น ทัศนคติ และการรับรู้ต่าง ๆ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยกแยะ

พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ พฤติกรรมของบุคคลอื่น โดยทั่วไปที่ยังไม่ใช่จัดเป็นคนพาลโดยแท้ หรือโดยกมลสันดาน แต่อาจมีพฤติกรรมบางอย่างที่ได้กระทำไป เพราะถูกข่มเหงรังแก ถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรงเยี่ยงคนพาล ซึ่งโทษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ มีโทษในปัจจุบัน คือ เกิดความหวาดกลัวและระแวงในโทษอยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลา เมื่อมีผู้กล่าวถึงโทษนั้น เมื่อเห็นโทษที่ผู้อื่นได้รับจากการกระทำความชั่วนั้น เมื่อใคร่ครวญถึงชีวิตเมื่อจะละจากโลกนี้ไปแล้วขณะนั่งหรือนอนระลึกถึงความชั่วนั้น และโทษในอนาคต คือ ถูกลงโทษในนรก มีการถูกทรมานทำให้เกิดความทุกข์เวทนาในลักษณะต่าง ๆ อาจไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือในภพภูมิที่ตกต่ำ และโอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นคนนั้นยากมาก หรือเป็นเวลาที่ยาวนาน

บทที่ 3

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะท่านเป็นบุคคลที่ทั่วโลกรู้จักและให้การยอมรับถึงแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพของท่าน จากองค์การยูเนสโกที่ประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกประจำปี 2549-2550 ดังนั้น สันติภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนทั่วโลกต้องการ จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาถึงประโยชน์ของแนวคิดนี้ ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอถึงแง่มุมและประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุมองสันติภาพว่าเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากทุกชีวิตทุกระดับชั้นล้วนต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยความเป็นสันติภาพ และมองว่าสันติภาพมีอยู่ 3 ระดับ คือ 1. สันติภาพระดับบุคคล 2. สันติภาพระดับสังคม และ 3. สันติภาพระดับโลก

สันติภาพทั้ง 3 ระดับนี้ ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุมองว่า จะเป็นการมองตามทัศนะของบุคคลประเภทใด คือ สภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกิเลสอาสวะ ก็จะมีทัศนะเป็นไปตามบัญญัติของโลก หรือเป็นต้นตอที่พุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกิยะ” ซึ่งเป็นสันติภาพในแง่ของภาษาคน แต่ถ้าเป็นทัศนะในสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะ ก็เรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกุตตระ” ซึ่งเป็นสันติภาพในแง่ของภาษาธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 1)

เพราะฉะนั้น ในแง่ความหมายของสันติภาพที่เป็นไปตามบัญญัติของโลก คือสันติภาพในระดับโลกิยะ หรือสันติภาพในแง่ของภาษาคน ตามความเห็นของพุทธทาสภิกขุ ส่วนในพุทธปรัชญาหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ สันติภาพในระดับโลกุตตระ” ซึ่งเป็นสันติภาพในแง่ของภาษาธรรม ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สอดคล้องกับทัศนะของพุทธปรัชญา ที่กล่าวว่า ประเภทของการดำเนินชีวิตของคนเรามี 2 ประเภท คือ การดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน (มีข้อประพฤติปฏิบัติอยู่ในระดับโลกิยะธรรม) และการดำเนินชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนา (มีข้อประพฤติปฏิบัติอยู่ในระดับโลกุตตระธรรม) ซึ่งทั้งสองประเภทนี้ มีเป้าหมายและอุดมคติในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ดังนั้น มุมมองหรือทัศนะที่มองเรื่องเดียวกัน จึงอาจมีนัยหรือความหมายที่ลึกซึ้ง แตกต่างกันไปบ้าง ดังเช่นความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ที่ได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

พุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายของพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพ โดยการนำหลักศีลธรรม และหลักปฏิบัติจสมุปาบาทหรืออทิปปัจจยตาในพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นกฎที่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่งมาใช้เป็นมุมมองและให้การอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องสันติภาพที่มีต่อสังคมของท่านอย่างเป็นเหตุเป็นผล รวมถึงการให้คำอธิบายความหมายเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุไว้ ดังนี้

สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการเกิดของปฏิจสมุปาบาท หรือตามหลักของอทิปปัจจยตาในพุทธปรัชญาเถรวาท คือมีลักษณะการเกิดเป็นสายเหมือนกัน

และเมื่อถามว่าเกิดมาจากอะไร เป็นชั้น ๆ มาตามลำดับ สันติภาพของโลกก็มาจากสันติภาพของสังคม สันติภาพของสังคมก็มาจากสันติภาพของบุคคล สันติภาพของบุคคลก็มาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ แล้วยังมีส่วนประกอบแวดล้อมภายนอกอื่น ๆ จากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกที่ทำให้เกิดความถูกต้องในทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ ฉะนั้น รากฐานทั้งหมดจึงอยู่ที่จิตของมนุษย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 105-106)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า การมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยหลักปัจเจกสมบูรณ์บาท หรืออิทัปปัจจยตา ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้อธิบายความหมายของคำว่า “สันติภาพ” เป็นการมองขยายความไปถึงต้นตอของเหตุว่า เมื่อมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะมีเหตุที่ทำให้เกิด กล่าวคือสันติภาพหรือความสงบของโลกจะเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะสังคมมีความสุข สังคมจะสงบได้ก็เพราะบุคคลมีความสุข ความสงบของบุคคลจะเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะได้ปฏิบัติในทางกาย ทางวัตถุ และทางจิตใจ รวมทั้งต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมีจริยธรรม และศีลธรรมที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งสันติภาพ หรือความสงบสุขอันแท้จริงนั้นมีรากฐานหรือที่มาจากจิตใจของมนุษย์นั่นเอง

นอกจากนี้แล้ว สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ที่ได้มุ่งอธิบายที่จะให้เห็นถึงความหมายอันแท้จริงตามที่ทัศนะของท่านอีกประการหนึ่งก็คือ จากหลักแห่งสันติภาพโลกในผลงานที่ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาวโลก ในฐานะที่เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ดังเช่น จุดมุ่งหมายคือความสงบอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา และถือว่า ไม่มีสุขใด จะเสมอได้ด้วยความสงบ โดยมีเนื้อหามุ่งถึงความสงบจากกิเลส และสิ่งที่จะทำให้จิตใจเศร้าหมอง เพราะเมื่อจิตใจไม่สงบ สังคมทุกระดับก็จะไม่สงบไม่มีสันติภาพตามไปด้วยเช่นเดียวกัน ท่านพุทธทาส จึงได้กล่าวว่

สันติภาพขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ โลกนี้ขึ้นอยู่กับมนุษย์ เพราะมนุษย์ประกอบกันขึ้นเป็นโลก มนุษย์เป็นอย่างไรโลกก็เป็นอย่างนั้น มนุษย์ดีโลกดี มนุษย์บ้าโลกก็บ้า และมนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับจิตใจ จิตใจเป็นตัวสำคัญจึงต้องมีสิ่งที่คอยปรับปรุงและควบคุมจิตใจให้ดีให้ถูกต้อง นั่นคือการปรับปรุงโลกทั้งหมด นับเป็นสิ่งที่ควรสนใจยิ่งกว่าสิ่งใด

เราจะมีชีวิตมีทรัพย์สินสมบัติไปทำไม ถ้าไม่มีสันติภาพ เราควรจะตายเสียดีกว่า จิตใจมนุษย์ต้องศีลธรรมควบคุมและใช้ธรรมะในการปรับปรุง สันติภาพจึงจะเกิดได้ ถ้าไม่เช่นนั้นศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ โลกของเรากำลังเกิดพหุบูชา เศรษฐกิจและการเมืองโดยไม่เหลียวแลศีลธรรม โดยลืมไปว่า ถ้ามนุษย์ขาดศีลธรรมแล้วเศรษฐกิจและการเมืองนั้นแหละคือเครื่องทำลายโลก ยิ่งมีความสามารถในเรื่องเหล่านี้มากเท่าไร ยิ่งทำลายโลกเร็วขึ้นเท่านั้น และทำลายรากฐานส่วนลึกของจิตใจมนุษย์จนหมดความเป็นมนุษย์นั่นเอง แต่หนทางแห่งสันติภาพที่เป็นไปได้ สามารถนำมาปฏิบัติและให้ผลได้ที่มีอยู่นั้นก็คือหลักของอริยสัจ 4 (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5)

จากข้อความดังกล่าว จะพบว่า สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มุ่งเน้นที่จิตใจเป็นสิ่งที่สำคัญ สันติภาพ คือจิตใจที่สงบ มีความเห็นชอบตามหลักของศีลธรรมอันดีงาม หากจิตใจ

ที่ขาดหลักศีลธรรมไว้คอยกำกับดูแลควบคุมแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ทำก็อาจจะกลายเป็นเครื่องมือที่มีไว้เพื่อสำหรับทำลายสันติภาพ หรือก่อให้เกิดความไม่สงบสุขได้นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า จากการมองปรากฏต่าง ๆ ตามหลักปรัชญาสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พุทธทาสภิกขุได้อธิบายความหมายของคำว่า “สันติภาพ” แล้ว พุทธทาสภิกขุ ยังได้ขยายความสันติภาพครอบคลุมไปถึงด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัตถุ และจิตใจ ดังนั้น เพื่อให้ทราบนิยามความหมายของสันติภาพตามแนวคิดของท่านอย่างชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวถึงในหัวข้อถัดต่อจากนี้ไป

สรุปได้ว่า ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแล วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา มี 2 ระดับ คือ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว

1. ความหมายของสันติภาพด้านสังคม

คำว่า “สังคม” ตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ นั้น หมายถึง การที่ชาวโลกมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม จากกลุ่มเล็กรวมกันกลายเป็นกลุ่มใหญ่ จากกลุ่มใหญ่รวมกันกลายเป็นประเทศหรือกลุ่มประเทศรวมกันกลายเป็นสังคมโลก จากความหมายนี้ สังคมโลก จึงเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุดของมนุษย์และมีองค์ประกอบหลายประการด้วยกัน มนุษย์คือองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของสังคมที่พยายามเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม ด้วยวิธีการทางเศรษฐกิจบ้าง ทางการเมืองบ้าง ทางการทหารบ้าง ในขณะที่ตัวมนุษย์เองมักจะไม่ได้แก้ไขพัฒนาตนเองให้มีสันติภาพ ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้วิจารณ์ไว้ว่า

คนในโลกมีความคิดกันว่า เขาจะแก้ปัญหของโลกได้ด้วยการแก้ทางเศรษฐกิจบ้าง ทางการเมืองบ้าง ทางการทหารบ้าง หรือแม้แต่ที่สุดด้วยทางการโฆษณาชวนเชื่อ แต่ถ้าทุกคนมองดูด้วยจิตใจที่เป็นธรรม ก็จะพบว่า ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ และแม้ในอนาคตกาลอันนานไกลข้างหน้า แม้กระนั้นก็ยังไม่มีใครเฉลียวใจ ในสิ่งที่ตนหวังว่าจะเอาเป็นที่พึ่ง เพราะมันเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าในการสร้างสันติภาพ โดยประการทั้งปวงเสียตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว ดังนั้น สังคมโลกจึงตกอยู่ในฐานะหลอกลวงตัวเอง โดยไม่รู้สึกรู้ว่าตัวกำลังหลอกลวงตัวเอง ยังไปหลงยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่สร้างวิกฤตการณ์การของโลกอยู่เรื่อยไป ยิ่งกลายเป็นการทำให้อันตรายของโลกนี้เป็นปัญหาที่ใหญ่หลวง และแก้ไขได้ยากยิ่งขึ้นทุกที (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176) ฉะนั้น การที่สังคมมีองค์ประกอบหลายประการ จึงทำให้ความหมายของสันติภาพในด้านสังคมตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุมีความหมายครอบคลุมไปถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมด้วย

สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพด้านสังคม หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มิตรภาพ ศีลธรรม และธรรมะแล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด

2. ความหมายของสันติภาพด้านการเมือง

สันติภาพในด้านการเมืองนั้น พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงมุมมองของการเมืองเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพไว้ว่า การเมืองจะมองสันติภาพว่าไม่มีสงคราม มีเสรีภาพ ไม่รุกรานกันก็แล้วก็ไม่มีสงคราม เป็นสันติภาพ แต่การเมืองสันติภาพการเมืองแบบนี้ พุทธทาสภิกขุกลับไม่เห็นด้วย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“มิใช่ว่าการทำสงครามเท่านั้น จะเป็นความโกลาหลส่วนวาย ส่วนระยะที่ไม่มีสงคราม จัดเป็นความสงบ ดังนั้นก็หาไม่ได้ ้วยโดยความจริงแล้ว เวลาที่ว่างสงคราม ก็คือระยะพักตัวของสงคราม เช่นเดียวกับ

ระยะกักไข่หรือฟักฟองของสัตว์ที่มีฟอง เช่น ไก่ เป็นต้น ฉะนั้นฉันนั้น ครั้นถึงเวลาก็ปรากฏผลเป็นสงครามขึ้นมา (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176, 2546, หน้า 189-190)

สำหรับ “การเมือง” ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ มีความหมายว่า ระเบียบ ปฏิบัติช่วยกันจัดบ้านเมืองหรือสังคมหรือโลก ให้หมดปัญหาวิกฤตการณ์ (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 13) ซึ่งการเมืองในความหมายนี้เป็นการเมืองที่สร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลกด้วยสติปัญญา ทำให้บ้านเมืองมีความผาสุก โดยไม่ต้องใช้ความรุนแรงหรืออาชญาใด ๆ ทั้งสิ้น หากการเมืองเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับที่กล่าวมานี้ พุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นการเมืองของภูตผีปีศาจ ดังที่ท่านได้กล่าวเอาไว้ว่า

“การเมือง คือ การทำหน้าที่เพื่อให้โลกนี้เป็นอยู่อย่างผาสุก โดยไม่ต้องใช้อาชญา การเมืองที่จะต้องใช้อาชญานั้น เป็นการเมืองที่ยิ่งกว่าสกปรก มันเป็นการเมืองที่หลอกลวง เป็นการเมืองของภูตผีปีศาจมากกว่าการเมืองที่แท้จริงต้องเป็นการสร้างสันติภาพโดยไม่ต้องใช้อาชญา หมายถึง ใช้สติปัญญาทำความเข้าใจซึ่งกันและกันในหมู่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 13, 2547, หน้า 42) ระบบการเมืองที่ดีตามแนวคิดของท่านคือ “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรมะโดยมีพื้นฐานที่สำคัญคือความรู้สึกรู้ใจที่เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติว่า “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน”

สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพด้านการเมือง หมายถึง ความสงบสุขหรือความผาสุก อันเกิดจากระบบการเมืองที่มีธรรมะที่ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่เน้นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นระบบที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งปวง เนื่องจากมีธรรมะเป็นพื้นฐาน

3. ความหมายของสันติภาพด้านเศรษฐกิจ

สันติภาพในด้านเศรษฐกิจ พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าจะมองดูกันในแง่ของนักเศรษฐิกก็หมายถึงความร่ำรวย ถ้าร่ำรวยสนใจแล้วก็คือสันติภาพ สันติภาพก็กลายเป็นความร่ำรวย” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 13, 2547, หน้า 184-185) แต่ท่านก็เห็นว่านั่นไม่ใช่สันติภาพที่แท้จริง เพราะความร่ำรวยอันเป็นผลจากการจัดระบบเศรษฐกิจได้ดีก็ยิ่งก่อให้เกิดวิกฤตการณ์มากมายได้ แสดงให้เห็นว่าไม่มีระบบเศรษฐกิจใดที่จะสร้างความมั่นใจให้เราได้ว่าจะนำมาบุษยชาติไปสู่สันติภาพ ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้อุปมาไว้ว่า

“แม้จะจัดระบบเศรษฐกิจให้มีผลรวมกับว่า ผันตกลมาเป็นทองคำทุก ๆ เม็ด ก็ไม่ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้ ลองคิดดูว่า ระบบเศรษฐกิจระบบไหน จะจัดให้มีค่าเท่ากับว่า ผันตกลมาเป็นทองคำทุก ๆ เม็ด ก็ไม่มีสันติภาพได้ มันยังจะเป็นขบวนการแห่งวิกฤตการณ์อันเลวร้าย เต็มไปด้วยอาชญากรรมยิ่งขึ้น คือการแย่งชิงทองคำกันนั้นแหละจะมากขึ้น ในขณะที่จะแย่งชิงกัน หรือในขณะที่ใครเก็บไว้มาก ก็พร้อมที่จะถูกฉ้อ ถูกปล้น ถูกทำลายชีวิต แล้วก็จะเกิดปัญหาอีกต่าง ๆ นานา สารพัดอย่างอันเกี่ยวกับการที่มีทองคำเต็มไปหมด จะไม่มีสันติภาพได้ ถ้าไม่มีศีลธรรม ถ้ามีศีลธรรมก็อยู่กันตามธรรมชาติและไม่มีสันติภาพได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 13, 2547, หน้า 187)

ระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สามารถสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นได้ตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ นั้น ท่านไม่ได้มองระบบเศรษฐกิจเพียงแค่เรื่องของการอยู่ดีกินดีหรือเรื่องของปากท้องเท่านั้น แต่ระบบเศรษฐกิจที่ดีจะต้องประกอบด้วยศีลธรรมและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจปราศจากกิเลสซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ท่านได้อธิบายไว้ว่า

ระบบเศรษฐกิจที่ดี คือการจัดการทำเพื่อให้เกิดการสะดวก กินอยู่สบาย เป็นปกติ ไม่ใช่เพื่อใช้เป็นโอกาสสำหรับกอบโกยความร่ำรวย เหมือนที่ทำกันอยู่เดี๋ยวนี้ เศรษฐกิจที่ทำไป ด้วยอำนาจของกิเลส มันก็เป็นเศรษฐกิจของภูตผีปีศาจ เศรษฐกิจที่ทำไปด้วยความบริสุทธิ์และสติปัญญา ก็เป็นเศรษฐกิจของบุคคลที่ควรจะเรียกว่ามนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง

ตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ หากมองโดยภาพรวมระบบเศรษฐกิจทุกระบบไม่ว่าจะเป็นระบบใดก็ตามจะต้องมีธรรมาเข้าเกี่ยวข้องด้วย ระบบเศรษฐกิจใดที่มีธรรมา ระบบเศรษฐกิจนั้นก็จะเป็นระบบธรรมะที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งทางการการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งและอย่างไม่เบียดเบียนกันและกัน ทำให้มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคนร่ำรวยหรือคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เพราะไม่ใช่จัดเพื่อชนกรรมาชีพ ไม่ใช่จัดเพื่อนายทุน แต่จัดเพื่อทุกคนจะอยู่ร่วมกันโดยสันติ คือจัดในฐานะที่ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน

สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีศีลธรรม และมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยการจัดระบบเศรษฐกิจที่มีอยู่ให้เป็นระบบธรรมะที่สามารถทำให้คนร่ำรวยและคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

4. ความหมายของสันติภาพด้านวัตถุ

คำว่า “วัตถุ” ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง โลกหรือทรัพย์สินทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก เช่น ต้นไม้ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น วัตถุทางธรรมชาติเหล่านี้ ท่านมองว่าสิ่งธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข หากมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้น เวลาที่ท่านพุทธทาสภิกขุพูดถึงความหมายของสันติภาพในด้านวัตถุ ท่านจะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่ามนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างผู้รักษาส่งเสริมหรือผู้ทำลายกอบโกยส่วนเกิน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “มองกว้างออกไปจนถึงภาวะความสงบแม้ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต วัตถุที่ไม่มีชีวิตทั้งหลายมันจะอยู่ในภาวะปกติได้เหมือนกัน ถ้ามนุษย์ไม่ไปทำลายมัน” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 5, 2529, หน้า 175-176, 2539, หน้า 32, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 13, 2547, หน้า 187)

สถานการณ์ที่ไม่ปกติทางธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างเกินพอดี ดังกล่าว พุทธทาสภิกขุจึงมีแนวคิดว่า หากปล่อยให้วัตถุทางธรรมชาติอยู่ตามสภาพปกติของโลกธรรมชาติล้วน ๆ ธรรมชาติก็จะมีสันติภาพโดยตัวเอง โดยที่มนุษย์ไม่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องยุ่งเกี่ยวแต่ประการใด ดังที่ท่านได้อธิบายไว้ว่า

ถ้าเราจะมองกันทั้งโลก ก็จะเป็นที่ที่จะต้องมียสันติภาพทั้งโลก และเป็นสิ่งที่เนื่องกันอยู่ทั้งโลกคือเราจะต้องดูโลกนี้ในแง่ของธรรมชาติล้วน ๆ เมื่อมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องเป็นธรรมชาติล้วน ๆ ที่นี้ถ้าจะมองในแง่ของการเมือง คือมันก็ต้องมีสันติภาพ และมีสันติภาพตามแบบของธรรมชาติล้วน ๆ ที่นี้ถ้าจะมองในแง่ของการเมือง คือมันก็ต้องมีสันติภาพ และมีสันติภาพตามแบบของธรรมชาติเหล่านั้นนั้นจนเปลี่ยนแปลงไป ถ้าว่าถูกต้อง การที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เข้าไปจัดเข้าไปทำกับธรรมชาติเหล่านั้นนั้นจนเปลี่ยนแปลงไป ถ้าว่าถูกต้อง ก็ควรจะมียสันติภาพยิ่งขึ้นไป แต่เดี๋ยวนี้จะไม่เป็นอย่างนั้น กลับตรงกันข้าม ยิ่งมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องเท่าไร

ธรรมชาติที่สูงงูเสียปกติภาวะเดิมมากเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 4, 2529, หน้า 175-176, 2539, หน้า 32, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 13, 2547, หน้า 187)

สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพด้านวัตถุ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งหลายที่อยู่ในสภาวะปกติไม่ถูกทำลายและดำเนินไปตามหน้าที่ของมัน

5. ความหมายของสันติภาพด้านจิตใจ

ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่ามนุษย์เป็นได้ทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายสันติภาพของสังคมโลก เนื่องจาก ชีวิตของมนุษย์นอกจากองค์ประกอบทางร่างกายซึ่งเป็นรูปธรรมแล้ว ยังมีองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งนั่นก็คือจิตใจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นนามธรรม คำว่า "จิตใจ" ของท่านพุทธทาสภิกขุนี้รวมทั้งถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมอื่น ๆ ที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปด้วย ได้แก่ วิญญาณและสติปัญญา และท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตใจมนุษย์ซึ่งมีส่วนทำให้โลกนี้มีหรือไม่มีสันติภาพไว้ว่า

โลกขึ้นอยู่กับมนุษย์ โลกจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่มนุษย์ มนุษย์เองก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ จิตใจเป็นอย่างไรมนุษย์ก็เป็นเช่นนั้น จิตใจดี มนุษย์ก็ดี จิตใจบ้า มนุษย์ก็บ้า มนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับจิตใจอีกทีหนึ่ง ดังนั้น จิตใจมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญ เป็นต้นของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง สันติภาพหรือวิกฤตการณ์จึงขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์

แม้ว่าปัจจุบันนี้ ผู้คนในสังคมบางส่วนได้เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตใจก็ตาม แต่ภาพรวมของคนทั่วไปในสังคมโดยยังคงมุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุและการแสวงหาวัตถุมาตอบสนองความต้องการของตนเองในด้านต่าง ๆ

นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาวัตถุอย่างเดียวไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาของสังคมโลกได้ การแก้ปัญหาของสังคมโลกจะต้องหันมาพัฒนาจิตใจ ดังคำกล่าวของท่านว่า "เรื่องวัตถุนี้จะช่วยแก้ปัญหาไม่ได้ จึงต้องพัฒนาเรื่องจิตใจควบคู่ไปด้วย ฉะนั้น ลัทธิการเมืองทั้งหลาย ต้องมุ่งไปที่เรื่องทางจิตใจถึงจะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ และโลกก็จะมีแต่สันติภาพ" (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 4, 2529, หน้า 175-176, 2539 หน้า 32, 2546, หน้า 189-190, 2547, หน้า 87, 2547, หน้า 187)

การที่ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอให้หันกลับมาให้ความสำคัญด้านจิตใจนั้น เนื่องจากท่านเห็นว่าวัตถุจะพัฒนาจนเจริญก้าวหน้าไปมากมายอย่างไรก็ตามก็เป็นเรื่องไร้ค่า หากว่าโลกนี้ยังไม่มีสันติภาพ และการพัฒนาปรับปรุงจิตใจเป็นการพัฒนาปรับปรุงโลก เพราะจิตใจที่ดีของมนุษย์คือรากฐานของสันติภาพ

สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพด้านจิตใจ หมายถึง ความสงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิตทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนายกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดไม่มีกิเลสอาสวะใด ๆ อยู่ในจิตใจนั่นก็คือนิพพาน ซึ่งจิตเป็นสันติภาพอันแท้จริงของบุคคล

3.2 บ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

แนวคิดเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ แม้จะเป็นเชิงนามธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้ แต่ก็มีผลงานมากมายของท่านที่ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมให้ได้ศึกษาค้นคว้าและนำไปใช้ทั้งที่เป็นงานปาฐกถา งานบรรยาย และงานเขียน ซึ่งมีหลายเรื่องด้วยกันที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพตามแนวคิดของท่านโดยตรง เพราะแนวคิดพุทธทาสภิกขุ มีความเกี่ยวข้องกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ

วัตถุ (สิ่งแวดล้อม) และจิตใจ ซึ่งสันติภาพตามทัศนะของท่านมิใช่เพียงหมายถึงความสงบสุขตามตัวอักษรเพียงอย่างเดียว แต่กลับมีความหมายที่ครอบคลุมถึงธรรมะอื่น ๆ ที่เป็นลักษณะสำคัญที่ขาดไม่ได้ของสันติภาพคือ การมีมนุษยธรรมที่สมบูรณ์ การมีมิตรภาพสูงสุด การมีธรรมะ และการมีศีลธรรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าท่านจะอธิบายโดยหมายถึงสันติภาพในภายนอก แต่ก็โยงไปสู่สันติภาพภายในคือจิตใจ ส่วนความหมายของสันติภาพภายในจิตใจนั้น ท่านได้อธิบายโดยความหมายที่เป็นไปตามสภาวะธรรมตามหลักปฏิจจสมุปบาทหรือที่บังจายตาโดยตรงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ซึ่งจะส่งผลก่อให้เกิดสันติภาพภายนอกต่อไป โดยท่านได้อาศัยเหตุปัจจัยสั่งสมหล่อหลอมจิตใจและสติปัญญาของท่านจากแนวคิดเรื่องสันติภาพของพุทธทาสภิกขุ 3 ด้าน ด้วยกัน คือ จากการศึกษา จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ และจากปณิธานชีวิต 3 ประการ ซึ่งถือว่าเป็นบ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ ดังนี้

1. ด้านการศึกษา

การศึกษาของพุทธทาสภิกขุแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ การศึกษาด้านภายนอกกับการศึกษาด้านภายใน ดังนี้

1. การศึกษาด้านภายนอก

การศึกษาด้านภายนอกของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง การศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมซึ่งไม่เกี่ยวกับการฝึกหัดอบรมภายในจิตใจ

สำหรับการศึกษาทางโลกคือการศึกษาที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่ง ในสมัยที่ท่านยังเป็นคฤหัสถ์ พุทธทาสภิกขุจบการศึกษาในระบบในสมัยนั้นชั้นสูงสุดเพียงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะบิดาถึงแก่กรรม ท่านจึงต้องยุติการศึกษามารับภาระหน้าที่ดูแลกิจการแทน (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 4, 2529, หน้า 175-176, 2539, หน้า 32, 2546, หน้า 189-190, 2546, หน้า 22-23, 2547, หน้า 87, 2547, หน้า 187)

ภายหลังเมื่อดำรงเพศเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านก็ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองอย่างกว้างขวางออกไปหลายด้าน นอกจากเหตุผลเพื่อสนองความอยากรู้หรือแก้ความสงสัยของตนเองแล้ว การศึกษาของพุทธทาสภิกขุยังมีเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. เพื่อเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การศึกษาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ท่านกล่าวไว้ว่า “มันก็ศึกษาเท่าที่จะทำได้ เล่นหรือจริงก็ไม่รู้ เท่าที่ชอบ เท่าที่พอใจ แล้วก็มีความหวังอยู่มากเหมือนกันว่า จะใช้วิชาวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 4, 2529, หน้า 175-176, 2539 หน้า 32, 2546, หน้า 189-190, 2546, หน้า 137, 2547, หน้า 87, 2547, หน้า 187)

2. เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น การศึกษาปรัชญาอินเดียและปรัชญาตะวันตก เพื่อให้รู้ว่าชาวอินเดียมีความรู้อย่างไรในยุคสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพ

3. เพื่อเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนา เช่น การศึกษาจิตวิทยาตะวันตก เพื่อป้องกันไม่ให้ปะปนกันจนและรู้จักแยกแยะออกจากกันได้

4. เพื่อความเข้าใจระหว่างศาสนาที่มีอยู่ คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ฯลฯ และก่อให้เกิดมิตรภาพที่ดีระหว่างท่านกับสหายธรรมต่างศาสนา เช่น บาทหลวงยอห์นอุลลิอานา ฯลฯ และก่อให้เกิดมิตรภาพที่ดีระหว่างท่านกับสหายธรรมต่างศาสนา เช่น บาทหลวงยอห์นอุลลิอานา ฯลฯ และชาวมุสลิม คือ หัจญี (ประยูร วานยกุล) และในพระพุทธศาสนาที่มีนิกายมากมาย ท่านก็ได้ ศึกษา

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาต่างนิกายออกไปด้วย คือ นิกายมหายาน โดยเฉพาะนิกายเซน จนมีผลงานแปลออกมา คือ สูตรเว่ยหล่าง และ คำสอนฮวงโป

เมื่อพุทธทาสภิกขุได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงได้รับการศึกษาทางธรรมในฝ่ายปริยัติเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469-2471 สอบได้นักธรรมตรี-โท-เอก มาตามลำดับ และปลายปี พ.ศ. 2473 ท่านก็สอบบาลีได้เปรียญธรรม 3 ประโยค ต่อมาท่านก็หันมาสนใจศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก เพื่อวัตถุประสงค์จะนำไปปฏิบัติ จนเป็นหนังสือที่เรียกว่า “ตามรอยพระอรหันต์” และศึกษาความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ด้วยการติดตามข่าวสาร ต่าง ๆ จากสื่อมวลชนคือวิทยุและหนังสือพิมพ์อยู่เป็นประจำ ทำให้การเสนอแนวคิดของท่าน เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีลักษณะร่วมสมัยและเข้าถึงความรู้สึคนึกคิดของผู้คนในสังคมที่ติดตามผลงานของท่าน

2. การศึกษาด้านภายใน

การศึกษาด้านภายใน หมายถึง การศึกษาด้วยการนำความรู้ที่ท่านได้มาจากการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังจากพระไตรปิฎกมาใช้ปฏิบัติในชีวิตอย่างทุ่มเทเพื่อขัดเกลาจิตใจตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา มีผู้ให้ข้อสังเกตถึงการปฏิบัติของท่านไว้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุได้รับอิทธิพลจากหนังสือมากกว่าครูอาจารย์ ท่านปฏิบัติธรรมโดยอาศัยการค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อานาปานสติภาวนาที่ท่านก็เรียนจากหนังสือเป็นหลัก ไม่ได้เรียนจากครูอาจารย์ท่านใดท่านหนึ่งโดยตรง

ดังนั้น การศึกษาด้านภายในนี้ จึงทำให้ภาพของความเป็นนักคิดพร้อมกับความเป็นนักปฏิบัติในเวลาเดียวกันของพุทธทาสภิกขุปรากฏชัดเจมมากยิ่งขึ้น การศึกษาด้านภายใน เราจะเห็นถึงความทุ่มเทของท่านพุทธทาสภิกขุได้จากการ ประกาศอิศวรรีตตนเป็นทาสของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “ข้าพเจ้า มอปร่างกายและชีวิตนี้ ถวายแก่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุด้วยว่าผมนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ชื่อว่า พุทธทาส” เป็นการใช้ชีวิตของตนเองเป็นเครื่องมือในการศึกษาแก่ขัดขัดเกลาจิตใจ โดยการดำรงชีวิตแบบพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ในสวนโมกขพลารามตามคติว่า “กินข้าวจานแมว อาบน้ำในคู เป็นอยู่อย่างทาส มุ่งมถความวาง เป็นอยู่อย่างตายแล้ว พบแก้วในมือ แจกของสองตะเกียง” และเป็นการเปิดโอกาสให้ท่านได้อาศัยการสังเกตการใช้เหตุผล และการทดสอบด้วยตัวของตนเองอย่างเต็มที่ ทั้งในทางภาคทฤษฎีและภาคการปฏิบัติ กับข้อเท็จจริงตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีระเบียบ มีลักษณะสม่ำเสมอ มีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ มีสาเหตุและมีผลเกิดขึ้นติดตลนมา ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์หรือวิธีการศึกษาเชิงประจักษ์ (Empirical)

สรุปได้ว่า ด้านการศึกษา เป็นป้อมเกิดแนวความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุมีความสนใจในการศึกษาทั้งด้านภายนอกและด้านภายใน ทำให้ท่านมีความรู้ที่กว้างขวางและมีมุมมองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่มีส่วนส่งผลให้สันติภาพตามแนวคิดของท่านที่แสดงออกมาผ่านผลงาน ต่าง ๆ มีความหลากหลายครอบคลุมทุก ๆ องค์ประกอบของสังคม

2. ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ

ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง ปรากฏการณ์ทางด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของพุทธทาสภิกขุ ช่วงระยะเวลา 87 ปีก่อนที่จะมรณภาพลงในวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 ณ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุได้รับรู้ถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ดังนี้

ปรากฏการณ์ทางสังคม ท่านพุทธทาสภิกขุเกิดและเติบโตในสังคมที่สงบสุข ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพประมงมาแต่โบราณ ฐานะพอมีพอใช้ ในเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งถือว่าได้เกิดมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางจิตใจ จึงทำให้ท่านได้ซึมซับแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยังดำรงเพศฆราวาสอยู่

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด จากเดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรมดำรงชีวิตอย่างพอมือพอกิน และมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นต้นกำเนิดภูมิปัญญาทางการเมืองและทางเศรษฐกิจแบบไทยที่ก่อตัวมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย กลับถูกแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจจากตะวันตกเข้ามา มีบทบาทแทนสังคมไทยจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ มีการเลิกระบบขุนนางแบบศักดินา แต่เน้นเรื่องความเสมอภาคของประชาชน สิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญ เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น

ต่อมาปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเป็นรูปธรรมตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2503-2513 คือ การเพิ่มจำนวนประชากร ในระยะ 10 ปีนี้ประชากรเพิ่มจาก 26 ล้านไปเป็น 36 ล้านคน หรือร้อยละ 38.4 และเท่ากับเพิ่มปีละหนึ่งล้านคน ทำให้เกิดชุมชน เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และการลุกฮือของประชาชน เมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

จากเหตุปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับจากสังคมเกษตรกรรม กลายเป็นสังคมแบบผสมระหว่างเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม ต่อมาขนาดของสังคมอุตสาหกรรมก็ขยายออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทำให้สังคมไทยทั่วประเทศ ไหลไปตามกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีที่ครอบงำสังคมไทยและสังคมโลกอยู่ในขณะที่ขนาดของสังคมเกษตรกรรมกลับหดหาย เหลือลดน้อยลง แม้จะปรากฏว่ามีสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยเจริญขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งคือธรรมในสังคมไทยกลับเสื่อมโทรมและจิตใจของมนุษย์ก็ตกต่ำลงและตกเป็นทาสของวัตถุ

ปรากฏการณ์ทางการเมือง แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การเมืองภายในประเทศกับ ภายนอกประเทศ

ปรากฏการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ ท่านพุทธทาสภิกขุเกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 และเจริญเติบโตขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ เป็นผู้มีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองแผ่นดิน ต่อมาท่านได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ดำรงสมณเพศเรื่อยมาจนเริ่มก่อตั้งสวนโมกขพลารามขึ้นในวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2475

จากนั้นอีกเดือนเศษในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง จากนั้นอีกเดือนเศษในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง ในทางการเมืองการปกครองครั้งยิ่งใหญ่และสำคัญของประเทศไทย จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้กฎหมาย ด้วยการยึดอำนาจการปกครอง

โดยคณะราษฎร โดยการนำของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎร และ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หัวหน้าฝ่ายพลเรือน

ชีวิตของพุทธทาสภิกขุ หลังจากได้รับรู้ถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง การปกครองมาจนถึงปีที่ท่านมรณภาพ คือ ปี พ.ศ. 2536 ปรากฏว่าเหตุการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย เกิดความผันผวนมาโดยตลอด มีการปฏิวัติ 7 ครั้ง รัฐประหาร 5 ครั้ง กบฏ 11 ครั้ง และใช้รัฐธรรมนูญถึง 14 ฉบับ เนื่องจากสังคมไทยได้เปิดรับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองซึ่งเป็นแนวคิดจากประเทศ ตะวันตกมาใช้เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย โดยที่ยังไม่เข้าใจสังคมของตนเองว่า มีความพร้อมความสามารถที่จะรับมาใช้ได้ในระดับใด

ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ แม้ว่าเศรษฐกิจไทยโดยทั่วไปจะเป็นเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม เป็นหลัก แต่ท่านพุทธทาสภิกขุเกิดและเติบโตขึ้นในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเศรษฐกิจของประเทศไทย กำลังตกต่ำ เนื่องมาจากการเปิดเสรีทางการค้าและระบบเศรษฐกิจของประเทศต้องหันไปพึ่งพิงการค้าขายกับต่างประเทศ ทำให้การค้าระหว่างประเทศต้องหยุดชะงัก

ต่อมาระหว่างเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2482-2488 สภาพเศรษฐกิจทั่วโลกรวมถึงประเทศไทยได้รับผลกระทบจากภัยสงครามอีกครั้ง เมื่อสงครามยุติลง สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองก็ยังคงอยู่ในภาวะบอบบางมาก ราคาสินค้ายังคงสูง เพราะเกิดการขาดแคลน อัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนดไม่มีเสถียรภาพ

การรับเอาปรัชญาทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมา ทำให้ประเทศไทยเริ่มประกาศใช้แผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเรื่อยมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน และยังคงถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ ในการแก้ปัญหาของเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง และมีปัญหาทางเศรษฐกิจให้ประเทศไทยให้ต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยพยายามพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ตามแผน แต่ระบบเศรษฐกิจที่มนุษย์ใช้อยู่ในนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง เศรษฐกิจทั้งในประเทศไทยเองและในสังคมโลกจึงมีลักษณะผันผวนขึ้น ๆ ลง ๆ ตามวัฏจักรทางเศรษฐกิจ ยังคงมีปัญหาความยากจนอดอยาก อีกทั้งช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนยากจนก็ห่างกันมากขึ้น พุทธทาสภิกขุจึงได้มองเห็นถึงสถานการณ์ความเป็นจริงดังกล่าว ท่านจึงเสนอระบบเศรษฐกิจแบบ "อัมมิกเศรษฐกิจ" หรือ "อัมมิกเศรษฐศาสตร์" ในการแสดงธรรมบรรยาย แก่บรรดานักเศรษฐศาสตร์และนักทฤษฎีทางสังคมด้วยการสร้างคุณธรรมกำกับ โดยไม่เบียดเบียนเอาตัวเอาเปรียบผู้อื่น

สรุปได้ว่า ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ คือ ทางด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ที่ประสบมา ด้วยตนเองในฐานะเป็นผู้ร่วมสมัยในเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้เป็นป้อนเกิดตามแนวความคิดเรื่องสันติภาพ ในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

3. ด้านปณิธานชีวิต

ปณิธานชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุมี 3 ประการ ได้แก่ 1. การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจ แห่งศาสนาของตน 2. ทำความเข้าใจและร่วมมือกันระหว่างศาสนา 3. ให้โลกหลุดพ้นจากอำนาจวัตถุ นิยมอันเลวร้าย ปณิธานทั้ง 3 ประการนี้ แม้จะเป็นแนวคิดเชิงอุดมคติ แต่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านพุทธทาสภิกขุอย่างยิ่ง เนื่องจากการตั้งปณิธาน 3 ประการ ไว้นั้น มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิด

สันติภาพในสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านออกมาในหลาย ๆ ครั้ง ดังที่ท่านกล่าวถึงปณิธาน 3 ประการ ที่ตั้งไว้เพื่อให้เกิดสันติภาพในสังคม

สันติภาพย่อมมีแน่นอนเมื่อมีเหตุปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

1. การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ

2. ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เมื่อทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ก็ยิ่งง่ายขึ้น เร็วขึ้น สะดวกขึ้น ในการที่จะทำให้โลกทั้งโลกที่นับถือศาสนาต่าง ๆ กัน ให้เข้าใจกัน ให้ร่วมมือกัน สันติภาพก็จะมีได้โดยง่าย เร็วขึ้น มากขึ้น

3. ออกมาเสียจากอำนาจของวัดญนิยม คนไม่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน เพราะไปหลงในวัดญนิยม ทำให้ความร่วมมือกันแม้ในระหว่างศาสนาไม่ได้ เพราะว่าไป หลงในวัดญนิยม ถ้าไม่หลงในวัดญนิยมแล้ว สันติภาพก็จะเกิดขึ้นโดยง่าย

สรุปได้ว่า ด้านปณิธานชีวิต อันเป็นบ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทของพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และออกมาเสียจากอำนาจของวัดญนิยม

3.3 จุดมุ่งหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุได้ก่อรูปแนวคิดเรื่องสันติภาพขึ้นมาแล้ว ท่านพยายามนำเสนอแนวคิดผ่านผลงานของท่านในหลายรูปแบบ เช่น งานปาฐกถา งานบรรยาย และงานเขียนต่าง ๆ ที่มีความตั้งใจจริงอย่างแรงกล้าที่จะมีส่วนทำให้สังคมโลกมีสันติภาพที่ถาวรและแท้จริง ๆ ซึ่งเกิดจากความรู้สึกรับผิดชอบต่อความเสื่อมและความเจริญของสังคมที่มีอยู่ในจิตใจของท่าน (รัฐฉาน อินทรกำแหง, 2538, หน้า 47) ดังเราจะเห็นได้จากปณิธานทั้ง 3 ประการ และผลงานอันมหาศาลของท่าน เพราะการมีจุดมุ่งหมายในเรื่องสันติภาพตามทัศนะของท่าน เพื่อให้เกิดผลแก่ผู้คนในสังคมโลก ดังนี้

1. การตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ

การเกิดขึ้นขององค์การระหว่างประเทศในระดับโลก คือ สหประชาชาติ เนื่องจากความปรารถนาให้โลกมีสันติภาพและดำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพ ตรงกันข้ามกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ โดยเนื้อแท้แล้วมิใช่ภาวะที่มนุษย์ปรารถนา แต่มนุษย์กลับมีส่วนทำให้สังคมโลกเกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ขึ้น ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ด้วยเหตุนี้ พุทธทาสภิกขุ จึงมองสังคมโลกโดยภาพรวมว่าปราศจากสันติภาพเนื่องจากมีวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนอยู่หลายด้านด้วยกันมากกว่าว่ามาสันติภาพ เช่น วิกฤตการณ์ด้านเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์ด้านการเมือง วิกฤตการณ์ด้านสังคม วิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำลังสร้างความลำบากและความวิตกกังวลให้แก่มนุษย์และสังคมโลกอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นอย่างมาก ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“โลกนี้เต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ ความยุ่งยากลำบากอันไม่ปราศจากความ ซึ่งตรงกันข้ามกับสันติภาพโลก ที่มีความกลัว เป็นอยู่ด้วยความกลัว เพราะมีสิ่งทำให้เกิดความกลัวหรือน่ากลัวมากขึ้น จึงเกิดความวิตกกังวล ความไว้วางใจไม่ได้ตามมาทุกอย่าง ยิ่งเห็นอะไรก้าวหน้าก็ยิ่งชวนให้วิตกกังวล” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 7)

การที่จะบรรเทาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ให้น้อยลงจนหมดสิ้นไปได้นั้น พุทธศาสนิกชน ได้เสนอแนวคิดที่ว่ามนุษย์และสังคมจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องสันติภาพมากยิ่งขึ้น โดยการหันมาพิจารณาปรึกษาหารือกันว่าควรจะทำอย่างไร เพื่อให้สังคมโลกเกิดสันติภาพที่ถาวรและแท้จริง สามารถหลุดพ้นไปจากวิกฤตการณ์อันไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ ได้ โดยมนุษย์โลกและคนในสังคมต้องตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ เนื่องจากสันติภาพมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิต ตลอดถึงโลก และจักรวาล

สรุปได้ว่า การตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ คือจุดมุ่งหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน ที่จะสามารถทำให้หลุดพ้นไปจากวิกฤตการณ์อันไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ ได้ เพราะสันติภาพมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิต ตลอดถึงโลก และจักรวาล

2. ความร่วมมือกันเพื่อสร้างสันติภาพ

พุทธศาสนิกชนเห็นว่าสันติภาพในสังคมโลกไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการกระทำของบุคคลเพียงคนเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากมนุษย์ทุกคนในโลก เพราะว่าโลกนี้ประกอบด้วยบุคคลหลาย ๆ คนที่อยู่ร่วมกัน ดังนั้น เราจึงต้องช่วยกันกระทำร่วมกัน ต้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน ความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายประการหนึ่งของการสอนเรื่องสันติภาพของท่านพุทธศาสนิกชนจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยการช่วยกันปรับปรุงจิตใจของมนุษย์แต่ละคนให้ได้ ให้ถูกต้อง ด้วยการเริ่มต้นจากจิตใจของปัจเจกบุคคลแต่ละคนก่อน สันติภาพแท้จริงจะมีได้ต่อเมื่อมันมีความถูกต้องในทางจิตใจจึงจะเป็นสันติภาพที่ถาวรได้ การปรับปรุงจิตใจของบุคคลแต่ละคนเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพมีเงื่อนไขที่สำคัญแก่บุคคลและสังคมคือ การทำลายความเห็นแก่ตัว เนื่องจากความเห็นแก่ตัวเป็นกำแพงที่ขวางกั้นมิให้มนุษย์เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน และมักจะก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงตามมา ความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพจึงเป็นจุดมุ่งหมายประการหนึ่งในการสอนเรื่องสันติภาพของพุทธศาสนิกชน

สรุปได้ว่า ความร่วมมือกันเพื่อสร้างสันติภาพ ที่ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน ก็คือ การทำลายความเห็นแก่ตัวเพื่อให้ทุกคนเกิดความรู้สึที่ดีต่อกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพ

3. การส่งเสริมศีลธรรม

พุทธศาสนิกชนเห็นว่า ศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องใด เพราะความสงบสุข หรือความทุกข์เดือดร้อนในสังคมแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีศีลธรรมหรือไม่ โดยเฉพาะสำหรับมนุษย์ในโลกปัจจุบันที่กำลังดำเนินชีวิตอย่างปราศจากศีลธรรมและปล่อยจิตใจให้ไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม อาจจะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นในสังคมได้ เพื่อความสงบสุขของมนุษย์และสังคม ศีลธรรมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจเพื่อให้เกิดผล คือ นำศีลธรรมกลับมาใช้การปฏิบัติในวิถีชีวิตของมนุษย์ต่อไป

คำว่า "ศีลธรรม" ตามแนวคิดของพุทธศาสนิกชนนี้ ท่านได้แยกออกเป็น 2 ศัพท์ ได้แก่ คำว่า "ศีล" แปลว่า "ปกติ" และคำว่า "ธัมมะ" ซึ่งมีคำแปลหรือความหมายมากมาย แต่ในกรณีนี้ท่านพุทธศาสนิกชนแปลว่า "สิ่ง" หรือ "เหตุ" หรือ "การกระทำด้วยเจตนาของมนุษย์" เมื่อรวมกันเข้ากับคำว่า "ศีล" เป็น "ศีลธัมม" ตามแบบภาษาบาลี ถ้าเขียนเป็นภาษาไทยอิงรูปภาษาสันสกฤตก็จะเป็น "ศีลธรรม" ซึ่งมีความหมายแยกออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ เหตุแห่งความสงบ ผลที่เป็นความสงบ และความสงบที่มีอยู่ตามธรรมชาติ (พุทธศาสนิกชน, 2538, 1-2) ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1. ศีลธรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุของความปกติ เพราะคำว่า “ศีล” คือ ปกติ ส่วนคำว่า “ธรรมะ” คือ เหตุหรือธรรมที่เป็นเหตุ ดังนั้น ธรรมที่เป็นเหตุของความปกติ จึงเรียกว่า “ศีลธรรม” หมายถึง การประพฤติหรือการกระทำที่เป็นเหตุให้เกิดความปกติ ได้แก่ การปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล ระเบียบ กฎเกณฑ์ และวินัย ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งหลาย

2. ศีลธรรม หมายถึง ฐานะที่มันเป็นผลของเหตุ เพราะคำว่า “ธรรม” ในความหมายที่สองนี้หมายถึง “สิ่ง” หรือภาวะ ศีลธรรมก็แปลว่า ภาวะแห่งความปกติ จึงกล่าวในฐานะที่เป็นผลของเหตุ

3. ศีลธรรม หมายถึง สิ่งที่มีสภาพอยู่ตามปกติ ได้แก่ ปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั้งปวง ซึ่งเป็นทั้งเหตุและผลเกี่ยวเนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด คำว่า “ธรรมะ” ในความหมายที่สามนี้ พุทธทาสภิกขุ หมายถึง ภาวะตามธรรมชาติของธรรมชาติทั่ว ๆ ไป

จุดมุ่งหมายในการส่งเสริมศีลธรรมในเรื่องสันติภาพของพุทธทาสภิกขุนี้ เพื่อให้มนุษยชาติสร้างเหตุที่จะทำให้สังคมโลกเกิดผล คือสันติภาพที่ถาวร ด้วยการที่มนุษย์มีศีลธรรมทางกาย วาจา คือ กาย วาจาปกติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ศีลธรรมทางจิตคือจิตปกติมีสมาธิ ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และศีลธรรมทางทฤษฎี คือ ความคิดเห็นที่ถูกต้อง โดยพุทธทาสภิกขุเสนอแนวคิดที่ว่า ควรเริ่มต้นตั้งแต่ระดับเยาวชนคนหนุ่มสาว เพราะเยาวชนคือผู้สร้างโลกของเราในอนาคต ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวเตือนไว้ว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกจะพินาศ

ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ คำว่า “ศีลธรรม” เป็นชื่ออย่างหนึ่งของธรรมะ คำว่า “ธรรมะ” นี้ มีความหมายมากมาย ซึ่งท่านได้อธิบายความหมายแยกออกไป 4 ประการ ด้วยกัน ดังนี้

1. คำว่า “ธรรมะ” หมายถึง ตัวธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งที่มีปรากฏการณ์และไม่มีปรากฏการณ์

2. คำว่า “ธรรมะ” หมายถึง กฎธรรมชาติ ในธรรมชาติมีกฎธรรมชาติควบคุมอยู่ หรือธรรมชาติทั้งหลายได้เกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎธรรมชาติคือตามกฎของมันเอง

3. คำว่า “ธรรมะ” หมายถึง หน้าที่ที่สิ่งมีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ

4. คำว่า “ธรรมะ” หมายถึง ผลที่จะได้รับการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ อาจจะเป็นผลทางโลกหรือทางธรรมก็ได้ ทางโลกียะหรือทางโลกุตระก็ได้

จะเห็นได้ว่า ศีลธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ ถ้าทุกคนมีศีลธรรม ก็จะมีแต่ความสงบสุข สังคมก็จะสงบสุข หรือแม้แต่ธรรมชาติก็จะมี ความสงบสุข และเกื้อกูลประโยชน์ที่ดีให้แก่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วยดีเป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การส่งเสริมศีลธรรม เป็นจุดมุ่งหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ก็เพราะว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งที่มีสภาพอยู่ตามปกติ คือไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติหรือความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพตามความต้องการอันแท้จริงได้

3.4 วิกฤตการณ์ในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายของวิกฤตการณ์เอาไว้ว่า วิกฤตการณ์คือ “ความวิปริตผิดไปจากปกติ” วิกฤตการณ์มีลักษณะ ไม่พักผ่อน บั่นป่วนวุ่นวาย เหลือประมาณ เต็มไปด้วยความปั่นป่วนอย่างนี้หรือไม่ ในโลกนี้ ในจักรวาลนี้ กระทั่งถึงเทวโลก มารโลก พรหมโลกด้วยก็ได้ เพราะคำว่า “วิกฤต” แปลว่า กระทำวิปริต กฤต ก็คือ กต หรือ กระทำ วิ ในที่นี้มี อรรถะเป็นวิปริต วิกฤต แปลว่า กระทำไปแล้วอย่างวิปริต คือมันผิดปกตินั่นเอง คำว่า กาล เขามักจะเขียน ล สะกด ถ้าเป็นวิกฤตกาล แปลว่า เวลาที่กำลังเป็นวิกฤต คือมีการกระทำที่ผิดปกติดังนั้นก็ได้อีก แต่พวกเราหลายคนเห็นกันว่า การณ์ คำนี้ควรจะเป็น ร สะกด ณ การันต์ มันจะได้กว้างกว่า คือ แปลว่า เหตุการณ์ หรือการกระทำก็ได้ (พิเศษ หับทิมทอง, 2553, หน้า 18)

เนื่องจากสังคมโลกสมัยใหม่กำลังเผชิญวิกฤตการณ์อยู่หลายด้านด้วยกัน เช่น วิกฤตการณ์ทางสังคม วิกฤตการณ์ทางการเมือง วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น การแสดงความคิดเห็นในเรื่องวิกฤตการณ์นี้ต่างก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจการค้นหาคำสาเหตุ และวิธีการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะเป็นการกระทำที่ผิดปกติของมนุษย์แต่ละบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้

สำหรับพุทธทาสภิกขุนี้ ท่านไม่ได้มองว่าวิกฤตการณ์คือความวิปริตผิดปกติหรือ ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นเฉพาะทางด้านวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในโลก หรือผลอันเกิดจากการกระทำที่ผิดปกติซึ่งปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมให้เรามองเห็นภายนอกเท่านั้น เพราะวิกฤตการณ์ที่มองไม่เห็นก็มี วิกฤตการณ์ที่มองเห็นก็มี วิกฤตการณ์ที่ลึกซึ้งมองไม่เห็นมันมีอยู่ทั่วไป วิกฤตการณ์ที่ลึกซึ้งมองไม่เห็นนั่นก็คือวิกฤตการณ์ภายในตัวของมนุษย์เอง ดังนั้น พุทธทาสภิกขุจึงแบ่งวิกฤตการณ์ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. วิกฤตการณ์ทางวัตถุหรือทางกาย
2. วิกฤตการณ์ทางจิต
3. วิกฤตการณ์ทางสติปัญญาหรือทางความคิดความเห็น

วิกฤตการณ์ทั้ง 3 ประเภทที่ท่านมองว่าวิกฤตการณ์ที่แก้ไขยาก เข้าใจยาก ร้ยากก็คือวิกฤตการณ์ทางสติปัญญา ดังคำอธิบายว่า วิกฤตการณ์อันลึกซึ้งก็คือวิกฤตการณ์ทางสติปัญญา ถ้าสติปัญญามันวิกฤตเสียแล้วก็วิกฤตตามกันไปหมด จิตก็วิกฤต กายก็วิกฤต วัตถุก็วิกฤต เลยวิกฤตทั้งโลก เพราะสติปัญญาของมนุษย์ วิกฤตอย่างเดียว (หตพล บ้องไพฑูริย์, 2549, หน้า 94)

อย่างไรก็ตาม เพื่อความสะดวกในการศึกษาแนวคิดของพุทธทาสภิกขุในประเด็นนี้ จึงได้สรุปวิกฤตการณ์ตามแนวคิดของท่านเหลือเพียง 2 ประเภท คือ วิกฤตการณ์ภายในกับวิกฤตการณ์ภายนอก ได้แก่ วิกฤตการณ์ทางวัตถุหรือทางกาย และวิกฤตการณ์ภายในคือจิตใจและสติปัญญาหรือทางความคิดเห็นที่ผิดปกติ และพุทธทาสภิกขุท่านให้ความสำคัญกับวิกฤตการณ์ด้านภายในมากกว่าด้านภายนอก เพราะท่านมองว่า หากภาวะภายในคือจิตใจและสติปัญญาของมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมเกิดวิกฤตผิดปกติเสียแล้ว การที่จะทำให้สังคมเป็นสังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลายหรือเป็นสังคมที่มีความเป็นระเบียบ ความมีสันติภาพก็สามารถเกิดขึ้นได้เลย สิ่งเลวร้ายที่สุดคือวิกฤตการณ์ที่มาจากความวิปริตของจิตของมนุษย์นั่นเอง เมื่อจิตได้รับการแวดล้อม อบรมฝึก จึงเป็นมัจฉาทิฎฐิ และจะทำแต่สิ่งความวิปริตจนเกิดวิกฤตการณ์ จึงขอให้ช่วยกันทุกอย่างทุกวิถีทาง เพื่อที่จะดำรงจิตของตนไว้ให้อุฏกตอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ต่างคนต่างดำรงจิตของตนไว้อย่างถูกต้องแล้วจึงจะไม่เกิดวิปริต วิกฤตการณ์

ภายในนี้ จึงทำให้ลักษณะของวิกฤตการณ์ตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 1. ลักษณะที่เป็นเหตุ คือ ความวิปริตผิดปกติภายในจิตใจและสติปัญญาของมนุษย์แต่ละบุคคล และ 2. ลักษณะที่เป็นผล คือ พฤติกรรมที่ปรากฏออกมาภายนอกกลายเป็นการกระทำของบุคคลแต่ละคนที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคม

เพราะวิกฤตการณ์คือความยุ่งยากลำบากระส่ำระสายเดือดร้อนหาความสุขไม่ได้ เกิดจากการวิปริตของคนในโลก เกิดมาจากที่อื่นไม่ได้ เกิดในโลกนี้ เนื่องมาจากความวิปริตของคนในโลก ความวิปริตของคนในโลกนี้พอที่จะแบ่งได้ออกเป็น 2 ชนิด หรือ 2 ระยะ หรือ 2 ระดับ คือระดับคนในโลกที่คุมกันเข้าเป็นสังคม เป็นการกระทำของสังคม คือคนมาก ๆ นี้ อย่างหนึ่ง แล้วเป็นวิกฤตการณ์เพราะวิปริตของคนแต่ละคน ๆ หรือบุคคลแต่ละคนนี้ก็อย่างหนึ่ง เรียกว่า วิกฤตการณ์นี้ มาจากสังคมโลกก็ได้ มาจากบุคคลแต่ละคน ๆ ก็ได้ แต่แล้วทั้งหมดนั้น ก็มาจากความวิปริตในทางจิตใจของคนอีกทีหนึ่ง

สำหรับวิกฤตการณ์ภายนอก คือ พฤติกรรมทางกาย วาจา ที่ผิดปกติ นอกจากวิกฤตการณ์ที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทางกายวาจาที่ผิดปกติแล้ว เรายังสามารถมองเห็นวิกฤตการณ์ได้อย่างเป็นรูปธรรมทั้งในระดับสังคมและในส่วนตัวต่าง ๆ ของสังคมโลกจากภาวะความวุ่นวาย ความสับสน ความเดือดร้อนหรือความไร้ระเบียบของสังคมที่ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นระยะ ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดและพฤติกรรมที่ผิดปกติของมนุษย์

ด้วยเหตุนี้ พุทธทาสภิกขุจึงนำแนวคิดเรื่องศีลธรรมมาเป็นเกณฑ์พิจารณาเพื่อจะชี้ให้เห็นว่าวิกฤตการณ์ทั้งหลายคือภาวะที่ไร้ศีลธรรม เนื่องจากวิกฤตการณ์คือภาวะที่ผิดปกติ ซึ่งตรงกันข้ามกับภาวะปกติคือศีลธรรม คือ คำว่า “สึละ” แปลว่า ปกติ ส่วนวิกฤตนั้นแปลว่า ผิดปกติ ฉะนั้นวิกฤตการณ์ก็ตรงกันข้ามจากคำว่า ภาวะแห่งศีลธรรมหรือภาวะแห่งปกติ เมื่อพูดว่าวิกฤตการณ์คือผิดปกติ พูดว่าศีลธรรมก็คือความปกติหรือภาวะแห่งความปกติ (ภิรมย์ บุญอุดม, 2552, หน้า 33)

ดังนั้น คำว่า “ศีลธรรม” ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุนี้ จึงหมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุของความปกติบ้าง, ฐานที่มั่นเป็นผลของเหตุบ้าง และเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั้งปวงบ้าง เป็นต้น

วิกฤตการณ์ทั้งหลายที่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุถือว่าเป็นภาวะไร้ศีลธรรมของสังคมโลกนั้น ท่านได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งคือ วิกฤตการณ์ในโลกการเมืองเป็นการตีความหมายรวมทั้งหมดที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย และส่วนที่สองคือ วิกฤตการณ์ในโลกธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัตว์และพืชพันธุ์ ต้นไม้ และภูเขา

วิกฤตการณ์ในโลกการเมืองนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ 7 เรื่อง ด้วยกัน สรุปได้ ดังนี้

1. สงครามคือวิกฤตการณ์ วิกฤตการณ์ทางสงครามมี 2 ชนิด ได้แก่ สงครามร้อน หรือสงครามบนดิน คือ การฆ่ากันด้วยอาวุธ และสงครามเย็นหรือสงครามใต้ดิน คือ สงครามที่ไม่ได้ฆ่ากันด้วยอาวุธ แต่ฆ่ากันด้วยสติปัญญา สงครามจึงเป็นวิกฤตการณ์และเป็นภาวะไร้ศีลธรรมปราศจากความสงบปกติในทุกความหมาย

2. ขาดอาหารเป็นวิกฤตการณ์ เพราะความหลงหรือมีจิตวิญญูของมนุษย์ที่ไม่รู้จักใช้แผ่นดินให้เป็นประโยชน์ในการผลิตอาหาร และมีการผูกขาด การกอบโกย การเอารัดเอาเปรียบของคนบางพวกตลอดถึงการใช้สติปัญญาไปในทางที่ผิด จึงเป็นปัจจัยให้เกิดวิกฤตการณ์ขาดอาหาร

3. ชาตวัตตฤติเป็นวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์ใช้วัตตฤติหรือทรัพย์สินต่าง ๆ คือ แร่ธาตุต่าง ๆ น้ำมันปิโตรเลียม เป็นต้น ไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ใช้ไปในเรื่องที่ไม่จำเป็น หรือใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายกลั่นแกล้งกันทางการเมืองให้ลำบากซึ่งเป็นเรื่องไร้ศีลธรรม วิกฤตการณ์จึงเกิดขึ้น

4. คนล้นโลกเป็นวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์ไม่มีการควบคุมตนเองตามแบบศีลธรรมคือความอดกลั้นระงับความกำหนัดภายในจิตใจ กลับไปใช้วิธีการอื่นที่ไม่ใช่การรักษาต้นเหตุอันแท้จริง ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาโดยการนำวัตตฤติมาแก้ปัญหาแทน

5. คนในโลกไม่ทำงานทำเป็นวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์บางคนบางพวกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและไร้ศีลธรรม กล่าวคือ คนที่มีสติปัญญามีอำนาจแต่ไม่มีความเมตตาสงสารต่อคนยากจนหรือคนด้อยสติปัญญา จึงนำเอาเครื่องจักรมาใช้แทนคนส่งผลทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและมีการกดขี่แรงงานของคนที่ต้องการมีงานทำ

6. โลกทางวัตตฤติปรกเป็นวิกฤตการณ์ โลกทางวัตตฤติคือ ดิน น้ำ และอากาศเกิดมลภาวะ เพราะมนุษย์ไม่มีการควบคุมการทิ้งของเสียและกำจัดของเสียให้ถูกต้อง

7. ระบบเศรษฐกิจของโลกเป็นวิกฤตการณ์ เนื่องจากในระบบการเมืองในโลกที่มนุษย์ถือเอาเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก เศรษฐกิจระบบไหนก็เป็นการเมืองระบบนั้น แต่ไม่ได้ถือเอาเรื่องศีลธรรมความเมตตากรุณาเป็นหลัก จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างระบบเศรษฐกิจและระหว่างชนชั้นคือคนรวยกับคนจน (ประสิทธิ์ พรหมวิชิต, 2549, หน้า 58)

วิกฤตการณ์ในโลกการเมืองนี้ พุทธศาสนิกชนท่านได้อธิบายเพื่อให้เห็นภาพว่ามนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับไร้ศีลธรรมอย่างไร และท่านยังคงเน้นความสำคัญไปที่ตัวมนุษย์โดยตรง เพราะเป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดำรงความเป็นปกติในสังคมไว้ให้ได้ ด้วยการเริ่มจากการรักษาความปกติทางกายทางวาจา ทางจิต และทางปฏิญญาคือความคิดความเห็น สติปัญญา และความเชื่อของตน

ส่วนวิกฤตการณ์ในโลกธรรมชาติ ท่านอธิบายถึงโลกธรรมชาติแท้ ๆ ที่เกิดวิกฤตการณ์ โดยยกขึ้นมากล่าวไว้เพียง 2 ด้านเท่านั้น คือ โลกธรรมชาติของเดรัจฉาน และโลกธรรมชาติของพฤกษชาติทั้งหลาย

พุทธศาสนิกชนท่านมองว่า โลกธรรมชาติ 2 ด้านนี้ ได้ถูกทำลายไปมากมาย เนื่องจากความไร้ศีลธรรมของมนุษย์ เช่น สัตว์หลายชนิดได้ถูกทำลายจนสูญพันธุ์ไปจากโลกธรรมชาติ โดยไม่มีการส่งเสริมให้มีอยู่ และโลกของต้นไม้หรือพฤกษชาติทั้งหลายก็ถูกระงับในลักษณะเช่นเดียวกัน โดยชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสัตว์และต้นไม้ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกขร่วมสุข เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน และการมีอยู่ของโลกธรรมชาติคือสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้จึงต้องรู้จักบุญคุณและบูชาคุณโลกธรรมชาตินั้นด้วยการประพฤติศีลธรรม

เราเห็นได้ว่า เมื่อมนุษย์ไร้ศีลธรรมภายในจิตใจก็จะประพฤติตนไปในทางที่ผิดปกติ เมื่อมนุษย์ประพฤติตนผิดปกติ ความขาดเอกภาพ ความเสียระเบียบ วิกฤตการณ์ทั้งหลายก็จะเกิดขึ้นในสังคม จากวิกฤตการณ์ในสังคมเล็กขยายออกไปสู่สังคมใหญ่จนถึงสังคมโลก และในที่สุดโลกก็จะถึงจุดจบ คือ พิษานาลงด้วยน้ำมือของมนุษย์ที่ไร้ศีลธรรม

3. ขาดวัตถุประสงค์เป็นวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์ใช้วัตถุประสงค์หรือทรัพยากรต่าง ๆ คือ แร่ธาตุต่าง ๆ น้ำมันปิโตรเลียม เป็นต้น ไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ใช้ไปในเรื่องที่ไม่จำเป็น หรือใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายกันเองกันทั้งทางการเมืองให้ลำบากซึ่งเป็นเรื่องไร้ศีลธรรม วิกฤตการณ์จึงเกิดขึ้น

4. คนล้นโลกเป็นวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์ไม่มีการควบคุมตนเองตามแบบศีลธรรมคือความอดกลั้นระงับความกำหนัดภายในจิตใจ กลับไปใช้วิธีการอื่นที่ไม่ใช่การรักษาต้นเหตุอันแท้จริง ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาโดยการนำวัตถุมาแก้ปัญหาแทน

5. คนในโลกไม่มีงานทำเป็นวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์บางคนบางพวกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและไร้ศีลธรรม กล่าวคือ คนที่มีสติปัญญามีอำนาจแต่ไม่มีความเมตตาสงสารต่อคนยากจนหรือคนด้อยสติปัญญา จึงนำเอาเครื่องจักรมาใช้แทนคนส่งผลทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและมีการกดขี่แรงงานของคนที่ต้องการมีงานทำ

6. โลกทางวัตถุสกรปรกเป็นวิกฤตการณ์ โลกทางวัตถุคือ ดิน น้ำ และอากาศเกิดมลภาวะ เพราะมนุษย์ไม่มีการควบคุมการทิ้งของเสียและกำจัดของเสียให้ถูกต้อง

7. ระบบเศรษฐกิจของโลกเป็นวิกฤตการณ์ เนื่องจากในระบบการเมืองในโลกที่มนุษย์ถือเอาเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก เศรษฐกิจจะระบบไหนก็เป็นการเมืองระบบนั้น แต่ไม่ได้ถือเอาเรื่องศีลธรรมความเมตตาคุณธรรมเป็นหลัก จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างระบบเศรษฐกิจและระหว่างชนชั้นคือคนรวยกับคนจน (ประสิทธิ์ พรหมวิชิต, 2549, หน้า 58)

วิกฤตการณ์ในโลกการเมืองนี้ พุทธทาสภิกขุท่านได้อธิบายเพื่อให้เห็นภาพว่ามนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับไร้ศีลธรรมอย่างไร และท่านยังคงเน้นความสำคัญไปที่ตัวมนุษย์โดยตรง เพราะเป็นผู้นำที่ข้องเกี่ยวกับการดำรงความเป็นปกติในสังคมไว้ให้ได้ ด้วยการเริ่มจากการรักษาความปกติทางกายทางวาจา ทางจิต และทางที่ภูฏีคือความคิดความเห็น สติปัญญา และความเชื่อของตน

ส่วนวิกฤตการณ์ในโลกธรรมชาติ ท่านอธิบายถึงโลกธรรมชาติแท้ ๆ ที่เกิดวิกฤตการณ์ โดยยกขึ้นมากล่าวไว้เพียง 2 ด้านเท่านั้น คือ โลกธรรมชาติของเดรัจฉาน และโลกธรรมชาติของพฤกษชาติทั้งหลาย

พุทธทาสภิกขุท่านมองว่า โลกธรรมชาติ 2 ด้านนี้ ได้ถูกทำลายไปมากมาย เนื่องจากความไร้ศีลธรรมของมนุษย์ เช่น สัตว์หลายชนิดได้ถูกทำลายจนสูญพันธุ์ไปจากโลกธรรมชาติ โดยไม่มีการส่งเสริมให้มีอยู่ และโลกของต้นไม้หรือพฤกษชาติทั้งหลายก็ถูกระงับในลักษณะเช่นเดียวกัน โดยชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสัตว์และต้นไม้ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน และการมีอยู่ของโลกธรรมชาติคือสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้จึงต้องรู้จักบุญคุณและบูชาคุณโลกธรรมชาตินั้นด้วยการประพฤติศีลธรรม

เราจะเห็นได้ว่า เมื่อมนุษย์ไร้ศีลธรรมภายในจิตใจก็จะประพฤติตนไปในทางที่ผิดปกติ เมื่อมนุษย์ประพฤติตนผิดปกติ ความขาดเอกภาพ ความเสียระเบียบ วิกฤตการณ์ทั้งหลายก็จะเกิดขึ้นในสังคม จากวิกฤตการณ์ในสังคมเล็กขยายออกไปสู่สังคมใหญ่จนถึงสังคมโลก และในที่สุดโลกก็จะถึงจุดจบ คือ พิनाคลงด้วยน้ำมือของมนุษย์ที่ไร้ศีลธรรม

สรุปได้ว่า วิกฤตการณ์ในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มี 2 ด้าน คือ วิกฤตการณ์ภายใน หมายถึง ความวิปริตผิดปกติของจิตใจและสติปัญญาหรือภาวะไร้ศีลธรรมของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ภายนอกในด้านต่าง ๆ ในสังคมโลก และวิกฤตการณ์ภายนอก หมายถึง พฤติกรรมทางกายวาจาของมนุษย์ที่ผิดปกติและวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เรามองเห็นและรับรู้ได้จากภาวะความเดือดร้อน ความวุ่นวาย ความวิปริต ความผิดปกติ และความเสียระเบียบในสังคมโลก

3.5 การส่งเสริมสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ

สันติภาพแม้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่มนุษย์และสังคมทุก ๆ ระดับต้องการจะให้เกิดขึ้น แต่ก็ยังไม่มีวิธีการใดที่จะทำให้มนุษย์และสังคมประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นมาได้อย่างแท้จริง ดังนั้น สันติภาพในแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุจึงเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับมนุษย์และสังคม ซึ่งท่านได้เสนอแนวทางการส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านไว้ 2 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ ส่วนปัจเจกบุคคลกับส่วนสังคม สรุปได้ดังนี้

1. แนวทางส่งเสริมปัจเจกบุคคล

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว แนวทางส่งเสริมปัจเจกบุคคล สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้บุคคลมีการศึกษาดีหรือถูกต้องสมบูรณ์ ไม่เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน คือ ต้องมีความรู้ทั้งด้านวิชาชีพและมีความรู้ด้านศีลธรรมหรือธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องหรือสมบูรณ์ด้วย

2. ส่งเสริมให้บุคคลมีสุขภาพอนามัยดีหรือถูกต้องทั้งทางกาย ทางจิต และทางสติปัญญา คือสุขภาพอนามัยดีทางกายคือร่างกายไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน พร้อมทั้งจะเป็นที่ตั้งของจิต สุขภาพอนามัยดีทางจิตคือจิตปรกติไม่เป็นคนวิกลจริต ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส พร้อมทั้งจะเป็นที่ตั้งของสติปัญญา และสุขภาพอนามัยดีทางสติปัญญาคือไม่มีความเห็นผิด เข้าใจผิด เชื่อผิด และไม่เป็นที่ทาสของกิเลส พร้อมทั้งจะแก้ปัญหายุ่งยากอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดี

3. ส่งเสริมให้บุคคลมีครอบครัวที่ดีหรือถูกต้อง หรือไม่มีปัญหาครอบครัว คือ มีความเป็นอยู่ที่ดีถูกต้องกันและกันตามหลักธรรมะเรื่องทศ 6 ได้แก่ ทิศเบื้องหน้า คือมารดาบิดา ทิศเบื้องหลัง คือบุตรและภรรยา ทิศเบื้องขวา คือครูอาจารย์ ทิศเบื้องซ้าย คือมิตรสหาย ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ และทิศเบื้องต่ำ คือคนใช้, ผู้ได้บังคับบัญชา

4. ส่งเสริมให้บุคคลมีระบบเศรษฐกิจที่ดี คือ เป็นบุคคลที่ไม่อยากจน ไม่เดือดร้อน มีระบบเศรษฐกิจที่เรียกว่ากินอยู่พอดีเท่าที่จำเป็นทำให้สำเร็จประโยชน์ในการเป็นอยู่ แล้วทำหน้าที่ได้มากมาย ถ้ามีเหลือก็นำไปเพื่อประโยชน์ของสังคมหรือสาธารณประโยชน์

5. ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักธรรมะดี จนรู้ว่าจะกระทำหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์ หน้าที่แบ่งเป็น 2 ชั้น ได้แก่ หน้าที่ชั้นที่หนึ่งพื้นฐานทั่วไปคือให้รอดชีวิตอยู่ได้ ต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ชีวิตรอดอยู่ได้ เป็นหน้าที่ระดับโลกิยะ และหน้าที่ชั้นที่สองคือให้รอดจากความทุกข์ ความบีบคั้นของโลก เป็นหน้าที่ระดับโลกุตตระ ดังนั้น แม้ว่าบุคคลจะมีหน้าที่อย่างโลกิยะ ให้รอดชีวิตอยู่ได้ในโลก แต่ต้องมีชีวิตอย่างโลกุตตระคือมีหน้าที่ไม่ให้เรื่องโลก ๆ ความเห็นแก่ตัวของกูมาครอบงำ ทำให้เป็นทุกข์ได้

6. ส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว คือ รักผู้อื่น เพราะนำหลักธรรมะสูงสุดมาใช้คือ ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เรามีปัญหาคือความทุกข์อย่างเดียวกัน แล้วเราจะเบียดเบียนกันจะเอาเปรียบกัน จะรังเกียจกันทำไม เราจึงรักผู้อื่น

7. ส่งเสริมให้บุคคลมีศีลธรรม คือ มีการคิด การพูด การกระทำที่เป็นไปเพื่อให้เกิดความปรกติ ความสงบสุขหรือสันติภาพ แต่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวายวิกฤตการณ์ใด ๆ ที่ตรงกันข้าม

8. ส่งเสริมให้บุคคลมีสัมมาทิฐิ คือ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ที่ถูกต้อง ย่อมจะก่อให้เกิดการคิด การพูด และการกระทำที่ถูกต้องตามไปด้วยสัมมาทิฐิ จึงเป็นความรู้ที่เป็นรากฐานของธรรม

9. ส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนมีชีวิตเย็น ชีวิตเย็นนี้มี 2 แบบ คือ ชีวิตเย็นอย่างผู้มีกิเลส แต่กิเลสไม่เกิดขึ้น เพราะสามารถควบคุมไว้ได้ เรียกว่า “ชีวิตเย็นแบบชาวโลก” และ “ชีวิตเย็นอย่างผู้ไม่มีกิเลส” คือแบบของพระอรหันต์ เพราะหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นอีก (พุทธทาสภิกขุ, 2538, หน้า 25)

สรุปได้ว่า การส่งเสริมสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ ในแนวทางส่งเสริมปัจเจกบุคคล ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคคลในระดับต่าง ๆ มีความเข้าใจต่อบริบทของชีวิตโดยอาศัยศีลธรรมที่ดีงาม คือประพฤติตนบนความเห็นที่ชอบถูกต้อง ดำเนินชีวิตในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้และเข้าใจในการคิด พูด และทำตามความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมของตน เช่น การรู้จักควบคุมกาย วาจา และใจ หรือการปฏิบัติตนตามหลักของศีลทั้ง 6 เป็นต้น

2. แนวทางส่งเสริมสังคม

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว แนวทางส่งเสริมสังคม สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ซึ่งพุทธทาสภิกขุเรียกว่า “อัมมิกังคณินิยม” กล่าวคือ ระบบที่คนร่ำรวยกับคนยากจนอยู่ร่วมกันได้ โดยการร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก และเป็นระบบเศรษฐกิจที่จัดการให้มนุษย์ได้รับประโยชน์สูงสุดทางจิตวิญญาณ คือบรรลุมรรคผลนิพพาน

2. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนร่ำรวยหรือคนยากจนก็ตาม ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ โดยมีหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจคือมีความรู้สึกว่าคุณคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งสิ้น

3. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการเมืองที่ถูกต้อง กล่าวคือ ระบบที่ทำให้อยู่กันอย่างผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำญา มีองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น รัฐบาล การบริหาร ตุลาการ พรรคการเมือง ฯลฯ จะต้องศีลธรรมคือความถูกต้องเป็นหลักในการปฏิบัติทั้งนักการเมืองและประชาชน

4. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการปกครองที่ถูกต้อง กล่าวคือ ระบบการปกครองทั้งหลายที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นระบบใดก็ตาม ต้องถือเอาธรรมะคือความถูกต้องเป็นใหญ่ มีความถูกต้องเป็นหลัก โดยที่ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองก็ต้องมีธรรมะ มีศีลธรรม คือ ไม่เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ธรรมะ

5. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบศีลธรรมและศาสนาที่ถูกต้อง ศีลธรรมที่ถูกต้องคือศีลธรรมที่เป็นไปตามหลักของสังขธรรม ศาสนาที่ถูกต้องจึงหมายถึง ศาสนาที่มนุษย์สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ถูกต้องคือสันติภาพแก่มนุษย์ได้อย่างแท้จริง

6. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการศึกษาที่ถูกต้อง ไม่เป็นการศึกษาชนิดสุนัขหางด้วน กล่าวคือ การศึกษาจะต้องสอนให้คนมีทั้งความรู้ความสามารถทั้งด้านวิชาการและการประกอบอาชีพได้อย่างถูกต้อง มีศีลธรรม เหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ สามารถพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจสูงคือทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ ที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ ทำหน้าที่ของตนในฐานะต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ เช่น เป็นบิดา มารดา สามี ภรรยา บุตรธิดา ศิษย์ อาจารย์ มิตรสหาย ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา สมณพราหมณ์ และศาสนิกชนที่ดี

7. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบนิเวศวิทยาที่ถูกต้อง ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงระบบการกำจัดมลภาวะ เท่านั้น แต่มีความหมายกว้างไปจนถึงวิทยาการสำหรับการเป็นอยู่ทุกแขนง ทุกทิศทาง ทุกระดับที่ถูกต้อง โดยการดำเนินการให้มีลักษณะพอดี และสามารถควบคุมให้มีความเรียบร้อย มีความสงบสันติสุขได้ เรียกว่า นิเวศวิทยาที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่ความมีสันติภาพ (พุทธทาสภิกขุ, 2529, หน้า 81)

สรุปได้ว่า แนวทางส่งเสริมสังคมของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ การส่งเสริมสังคมโดยรวมให้ ยึดหลักศีลธรรมเป็นใหญ่ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง ศาสนา และการปฏิบัติต่อ สิ่งแวดล้อม โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตาย ที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน

3.6 สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับศาสนา

สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับศาสนาเป็นหัวใจที่สำคัญตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และท่านเองก็ได้แสดงแนวคิดนี้ในฐานะที่ท่านเองเป็นนักการทางด้านศาสนาโดยเฉพาะแนวคิดทางด้านพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่างที่คนส่วนใหญ่เห็นว่า มีความลุ่มลึก นอกเหนือไปจาก ศิล อันเป็นหลักพื้นฐานเบื้องต้นแห่งความเป็นมนุษย์หรือหลักของมนุษยธรรมของทุกศาสนา แต่ว่าสันติภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทของพุทธทาสภิกขุ ยังมีหลักของ สมานี และปัญญา อันเป็นเรื่องที่แตกต่างออกไปจากทุกศาสนา และพระศาสนาของพระพุทธศาสนา คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ให้สัตย์ปฏิญาณว่า พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระองค์อันตรัสรู้ด้วยพระองค์ ซึ่งธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้น เป็นอริยสัจที่จะดำรงอยู่นั้นตลอดไปไม่มีวันเปลี่ยนแปลง และความจริงข้อนี้ก็ยังเป็นประจักษ์พยานให้เห็นอยู่เช่นทุกวันนี้ และไม่มีใครนำเหตุผลใดที่จะมากล่าวหักล้างได้ จึงได้เรียกว่าเป็นอริยสัจ คือความจริงที่อยู่เหนือกาลเวลา ไม่มีอำนาจใดหรือผู้มีอิทธิฤทธิ์ท่านใดที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังขธรรมเหล่านั้นให้กลายเป็นอย่างอื่นได้เลย แม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะไม่ได้มาตรัสรู้ แต่ความจริงเหล่านั้นก็จะยังปรากฏอยู่เช่นนั้นตลอดไป พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้ค้นพบ แล้วนำมาแสดงให้แก่ผู้ทีพอจะมีปัญญาตามได้เท่านั้น ดังเช่นพุทธพจน์ที่กล่าวไว้

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลายจะเกิดหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (ความจริง) นั้น ก็คงยังมีอยู่ ยังคงเป็น อัมมฤตตา อัมมนิยาม อิทัปปัจจยตา ตตตา อวิตถตา อนัญญตา” (สุนทร ฌ รัชชี่, 2543, หน้า 240)

คือ ความดำรงอยู่ตามธรรม, ความแน่นอนแห่งธรรม, ความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย, ความเป็นเช่นนั้น, ความเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่เป็นเช่นนั้น, ความไม่เป็นอย่างอื่น, อาการที่เกิดขึ้นตามปัจจัย เช่น ปฏิจจสมุปบาท คือเรื่องที่ว่าด้วยกฎของความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน หรือดังเช่น พุทธพจน์ที่กล่าวไว้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น (ธรรมธาตุ) คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมชาติ (ธรรมธัตติ) ความเป็นไปตามธรรมชาติ (ธรรมนิยาม) ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตตรัสรู้เข้าถึงธาตุนั้นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลาย

ทั้งปวงเป็นอนัตตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา (ส.น., เล่ม 16, ข้อ 65, หน้า 25-26)

จากข้อความดังกล่าว จะพบว่า พระพุทธองค์ได้ทรงยืนยันหลักการอันสำคัญของอริยสัจสี่ที่พระองค์ได้ตรัสรู้ นั่นว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นทุกข์ คือกฎของธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ที่ใครก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ และจะดำรงคงอยู่เช่นนั้นตลอดไป

สันติภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทของพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยตรง และมองสันติภาพว่าเป็นเรื่องสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งภายนอกและภายใน (กายกับใจ หรือรูป นาม) อย่างเป็นระบบ และทุกชีวิตล้วนต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยควมมีสันติภาพ ทั้งสันติภาพระดับบุคคล สันติภาพระดับสังคม และสันติภาพระดับโลก

สันติภาพทุกระดับนี้ จึงมีนัยที่ต่างกันคือ ความต้องการสันติภาพหรือความเข้าใจในเรื่องของสันติภาพจึงขึ้นกับคุณลักษณะของผู้ที่ต้องการสันติภาพว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับ คือ

1. สภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกิเลสอาสวะ ก็จะมีทัศนะเป็นไปตามบัญญัติของโลกหรือเป็นตามที่พุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกียะ” (ภาษาคน)
2. สภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะก็เรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกุตระ” (ภาษาธรรม)

เพราะฉะนั้น สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับศาสนา จึงมีรายละเอียดที่ควรจำนำมากล่าวถึงในหัวข้อนี้ ดังต่อไปนี้ คือ

1. สันติภาพในระดับโลกียะ

1.1 สันติภาพในระดับโลกียะของบุคคล

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่กล่าวโดยสรุปได้ว่า สันติภาพคือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา มี 2 ระดับ คือ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว ดังนั้น ในระดับของบุคคลที่ยังมีกิเลสเจือปนที่กล่าวถึงนี้ จึงมีทัศนะเกี่ยวกับสันติภาพอยู่ในระดับของศีลธรรมอันดีงามและความชอบธรรมอันเป็นเบื้องต้น ซึ่งได้แก่ หลักของมนุษยชน หรือหลักแห่งความแสดงออกถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในเบื้องต้น นั่นคือ เบญจศีล-เบญจธรรม ที่จะก่อให้เกิดความสงบแก่บุคคลได้ เพราะ “ศีล” เป็นความปกติ เป็นความสงบในเบื้องต้นแห่งความเป็นมนุษย์

1.2 สันติภาพในระดับโลกียะของสังคม

ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน คือสังคมของผู้ครองเรือน ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ประกอบด้วยบุคคล 2 เพศ มีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปที่สังคมยอมรับ และสังคมที่ถือว่าเป็นหน่วยเล็กที่สุด ได้แก่ สังคมในระดับครอบครัว ที่ต้องมีการปฏิบัติต่อกันด้วยหน้าที่ทางส่วนตัว และในหน้าที่ตามฐานะของตนที่มีอยู่ในครอบครัวตามหลักทศ 6 และสังคหวัตถุ 4 เช่น ในฐานะบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือบุตรธิดา เป็นต้น บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีวิธีการดำเนินชีวิตที่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ชีวิตในครอบครัวจึงจะมีสันติภาพหรือมีความสุขและความเจริญ คือ มีการรักษาธรรมสำหรับฆราวาสธรรม หรือธรรมของผู้ที่ครองเรือนเสียก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งได้แก่ ความซื่อสัตย์จริงใจ การรู้จักข่มใจตนเองและต่อความขั้วต่าง ๆ มีความอดทน และมีการเสียสละ สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของสันติภาพที่ดีในระดับสังคม และจะเกี่ยวพันศีลธรรมอื่น ๆ ให้เจริญงอกงามติดตามมาได้ เช่น การเป็น

บิดา มารดา สามิ ภรรยา หรือเป็นบุตรเป็นธิดาที่ดี ก็รู้จักบุญคุณบิดาและมารดา และตอบแทนท่าน รู้จักเป็นคนขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาทรัพย์โดยซื่อสัตย์และสุจริต และสร้างฐานะที่ดีเป็นปึกแผ่นแห่งวงศ์สกุล โดยมีศรัทธา มีศีล มีจาคะ และมีปัญญา

1.3 สันติภาพในระดับโลกิยะของโลก

ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน ในระดับสังคมโลกนี้ เป็นศีลธรรมในระดับสูงขึ้นไปอีก เพราะเหตุว่า สันติภาพในระดับโลกจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยผู้นำผู้ปกครองของแต่ละประเทศ ที่มีศีลธรรมสูงยิ่งขึ้นเหนือกว่าบุคคลธรรมดา เพราะหน้าที่การปกครองผู้คนจำนวนมาก ซึ่งมีมากมายหลากหลายปัญหาด้วยกัน จึงต้องแก่บุคคลที่มีคุณภาพที่ดีทั้งทางกายและทางสติปัญญา คือความรู้ความสามารถ ในอันที่จะนำผู้ใต้ปกครองให้มีความอยู่ดีกินดี มีความผาสุก ปราศจากเภทภัยอันตรายใด ๆ มีสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกันในอันที่จะทำมาหากินโดยชอบและสุจริต เพื่อสร้างความเจริญงอกงามให้แก่ตนเองหรือครอบครัว และไม่ให้นำพาประเทศชาติไปสู่ความเดือดร้อนความวุ่นวาย หรือความขัดแย้งใด ๆ อันจะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขได้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ คือ ความขัดแย้งรุนแรงในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่สงครามหรือความขัดแย้งกันได้ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วก็คือ การสร้างสันติภาพในระดับสังคมของโลกนั่นเอง ดังนั้น ผู้นำหรือผู้ปกครองจึงควรจะต้องมีจริยธรรม คุณธรรมสูงเข้มชนกว่าบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เพราะภาระความรับผิดชอบในหน้าที่ของผู้ผู้นำผู้ปกครองเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง เช่น ต้องมีศัพทพิทธาธรรม หรือ ธรรมะในการปกครองประเทศ 10 ประการ ราชสังคหะ หรือ ธรรมะที่ใช้ในการทำนุบำรุงประชาราษฎร์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสุข 4 ประการ จักรวรรดิวัตร ธรรมะในการคุ้มครองป้องกันอาณาประชาราษฎร์ 12 ประการ และธรรมะที่เป็นไปเพื่อความไม่ลำเอียง ออกติ 4 ประการ

สรุปได้ว่า สันติภาพในระดับโลกิยะ ได้แก่ ทศนะในเรื่องสันติภาพของของชาวโลก หรือของผู้ครองเรือนที่ยังมีกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ ความสงบสุขของบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ความสงบสุขของสังคมตามหลักทศ 6 สังคหวัตถุ 4 และความสงบสุขของโลกที่เกิดจากการที่ผู้นำผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในหลักของคุณธรรมความดีงามตามหน้าที่ของตน

2. สันติภาพในระดับโลกุตตระ

2.1 สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล

ความสงบของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะ ในระดับบุคคลนี้ เป็นสันติภาพที่อยู่ในระดับที่สูงยิ่งกว่าสันติภาพในระดับโลกิยะ หรือสันติภาพของชาวโลกคือผู้ครองเรือนที่ยังมีความยินดีอยู่ในชื่อเสียงเงินทอง ลาภ ยศ กามคุณ และเกียรติ จึงเรียกว่า สันติภาพในระดับโลกุตตระ ซึ่งมีข้อประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างออกไปจากชาวโลกหรือผู้ครองเรือนทั่วไป คือผู้ที่มุ่งถึงการหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย แม้มิได้เข้าถึงการหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะโดยสิ้นเชิงแล้ว (พระอรหันต์) แต่ก็เป็นผู้ที่ได้เข้าถึงกระแสแห่งนิพพานแล้ว นั่นก็คือ หมายถึง พระอริยบุคคล 4 จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอริยบุคคล และพระอรหันต์ เป็นต้น เพราะฉะนั้น คำว่า บุคคลในระดับโลกุตตระธรรมนี้ จึงหมายถึงเฉพาะพระอริยบุคคลดังกล่าวมาแล้วนี้ทั้งสิ้น มิได้หมายถึงนักบวชในพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณประเภทต่าง ๆ หรือนักบวชในพระพุทธศาสนาที่สังคมให้การยกย่อง มีสมณศักดิ์สูงสุด มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญ มีอาภุชราชมาก มีการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมสูงสุด แต่หมายถึงผู้มีคุณสมบัติ หรือคุณธรรมภายใน

ที่ท่านสามารถ ละกิเลสคือสังโยชน์ที่เป็นอุปสรรคต่อความสงบหรือสันติภาพ 3 ประการ ในเบื้องต้นได้แล้วเป็นต้นไป คือ

1. สักกายทิฏฐิ ได้แก่ ละความเห็นว่าเป็นตัวตน
2. วิจิกิจฉา ได้แก่ ละความลังเลสงสัยเคลือบแคลงต่าง ๆ เช่น สงสัยในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า
3. สีลัพตปรามาส ได้แก่ ละความถือมั่นศีลพรต คือ ความยึดถือผิดพลาดไปว่าจะ

บริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและพรต

ดังนั้น สันติภาพในระดับโลกุตระของบุคคล จึงถือได้ว่าเป็นสันติภาพของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปน ซึ่งสันติภาพในระดับนี้ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นสันติภาพอันแท้จริง ซึ่งไม่ก่อโทษภัยให้แก่ตนเอง เป็นสันติภาพอันสงบสุขที่ประมาณค่ามิได้ เพราะเป็นสันติภาพของผู้ที่ทรงไว้ซึ่งกำลังทางสติปัญญาที่แจ่มชัดไม่โลเลเลื่อน และไม่มัวหมองไปด้วยสิ่งที่เป็นอกุศลอันจะก่อโทษให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น

2.2 สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคัม

ความสงบของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสเจือปนในระดับสังคัม หากมองในแง่ของตัวบุคคลที่เป็นอริยชนที่พบกับวิมุตติความหลุดพ้นแล้ว ย่อมไม่มีปัญหาใด ๆ อย่างแน่นอน แม้จะอยู่ร่วมกันในสังคัมที่มีผู้คนจำนวนมากเพียงใดก็ตาม ย่อมมีสันติภาพมีแต่ความสงบสุข มีแต่ความร่มเย็น ไม่เดือดร้อนทั้งกายและใจ เพราะพระอริยบุคคลเป็นผู้มีสติตั้งมั่นไม่หวั่นไหวต่อความเป็นไปของโลก แม้จะมีกายใจอยู่ในโลกแต่ก็ไม่ติดโลก ไม่ยึดถือโลกด้วยความหลงตามอำนาจของกิเลส จึงทำตนเป็นประหนึ่งจุมพินแผ่นดิน แม้ใครจะเหยียบย่ำ หรือเช่นฆ่า ก็ยังมีความสงบเยือกเย็นทั้งกายและใจ ดังเช่น ครั้งหนึ่งเมื่อพระเจ้าศัตรุได้เข้าไปทูลถามปัญหาถึงเรื่องของประโยชน์ที่ได้รับในปัจจุบันจากการที่ได้เคยเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาว่า มีประโยชน์อะไรบ้าง (สามัญญผลสูตร) เมื่ออำมาตย์ได้พาพระเจ้าศัตรุเข้าไปถึงพระอาราม ซึ่งทราบว่า มีพระภิกษุอยู่ร่วมกันในขณะนั้นถึง 1,250 รูป แต่กลับไม่ได้ยินแม้กระทั่งเสียงอเสียงจาม เสียงกระแอม เสียงพิมพ์้าหรือเสียงพูดคุยกันเลย ก็เกิดหวั่นไหววิตกว่า ตนเองจะถูกสลดลงมาเพื่อเช่นฆ่าทำร้าย จึงถามอำมาตย์คือหมอชิวก โภกรมารัจจ์ ที่พามาในครั้งนั้นถึง 3 ครั้งว่า “ท่านไม่ได้สรวลหา ไม่ได้หลอกเรา ไม่ได้ล้อเรามาให้ศัตรุทำร้ายหรือ” (ที.สี., เล่ม 9, ข้อ 92, หน้า 45-49) เมื่อได้รับการยืนยันจนเป็นที่แน่พระทัยแล้ว พระองค์จึงได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เป็นต้น

หากพิจารณาความสงบของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสเจือปนที่มีความสัมพันธ์กันกับสังคัมแล้ว ก็จะสามารถพิจารณาจากบทบาทหรือหน้าที่ที่มีต่อสังคัม กล่าวคือ ผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสเจือปนย่อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนในสังคัมได้ โดยการประพฤติ ปฏิบัติ เป็นตัวอย่าง โดยการสั่งสอนชี้แนะให้สังคัมรู้จักสิ่งผิดชอบชั่วดี เพราะอริยบุคคลทั้งหลายก็ต้องอยู่ในสังคัมของโลกมนุษย์ ต้องอาศัยปัจจัย 4 จากคนในสังคัมเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แม้การไม่ยุ่งเกี่ยวกับทางโลกนั้น เป็นความหมายที่มีนัยแต่เพียงการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่สมควรแก่สารรูปแห่งความเป็นสมณะเท่านั้น เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องการเมือง การปกครอง ทางเศรษฐกิจ ทางทหาร หรืออื่น ๆ ตามธรรมเนียมที่ได้บัญญัติห้ามไว้โดยตรง ส่วนการอนุเคราะห์เกื้อกูลแก่สังคัมหรือบุคคล พระอริยบุคคลก็ต้องมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคัมเพื่อการตอบสนองตามสมควรแก่กรณีเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการให้ความรู้ให้การศึกษาในฐานะผู้สั่งสอนได้รู้ เข้าใจในจริยธรรม คุณธรรม สัจธรรม ตามหลักการของพุทธปรัชญาคือ ทาน ศีล ภาวานา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา

แก่บุคคล สังคมทุกคนชั้นทุกระดับด้วยหลักเมตตาธรรมเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือบุคคลทุกคนชั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ตามกำลังความสามารถของผู้ที่จะเข้าถึงได้ เช่น ชี้นะชอบธรรมสั่งสอนให้คนในสังคมรู้จักสันติภาพที่มีเหนือยิ่งกว่าสันติภาพที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ประโยชน์ข้างหน้า หรือประโยชน์สูงสุด อันจะเป็นเหตุให้นำไปสู่สันติภาพอันสูงสุดตามอุดมคติของพุทธปรัชญา คือ หลุดพ้นจากการยึดถือด้วยอำนาจของกิเลสอาสวะทั้งปวง คือ ความเจริญ ก้าวหน้าของจิตใจด้วยคุณธรรม มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มุ่งแสวงหาอริยทรัพย์ เพื่อความก้าวหน้า และเรียนรู้ศึกษาในกฎของธรรมชาติที่เป็นประโยชน์สูงสุด คือ (ปรมาตตธรรม) ได้แก่ กฎของไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม อริยสัจ 4 ชั้น 5 ปฏิจจนุปบาท ธรรมนิยาม เพื่อปลุกฝังให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง และประโยชน์จากการที่ได้เรียนรู้ความจริง ซึ่งสามารถนำไปเสริมสร้างปัญญาให้แจ่มชัดในความจริงของชีวิตยิ่งขึ้น จึงเป็นความสงบสุขหรือสันติภาพที่ผู้ใดไร้ซึ่งกิเลสเจือปน สามารถจะเป็นผู้นำให้แก่สังคมที่เชื่อถือหรือมีศรัทธาเลื่อมใสได้นำไปใช้เป็นเครื่องพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดียิ่งขึ้นได้ เพื่อยกระดับของจิตใจ และสติปัญญาที่สูงยิ่งขึ้นไปกว่าหลักของมนุษยธรรม หรือเบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานทั่วไปที่มนุษย์ควรมีอยู่แล้ว

2.3 สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก

ความสงบในระดับโลกุตระธรรมนี้ หากพิจารณาถึงสันติภาพของโลกในฐานะที่เป็นธรรมชาติ สันติภาพในระดับโลกุตระก็คือ ตัวธรรมชาติ (สัจธรรม) หรือกฎของธรรมชาติโดยทั่วไปนั่นเอง ซึ่งถือว่าเป็นการกล่าวโดยปรมาตต ไม่ได้อาตตวน บุคคล เขา เรา เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะความสงบหรือไม่สงบนั้น มนุษย์เองต่างหากที่เป็นผู้บัญญัติเอง โดยแท้จริงแล้วธรรมชาติหรือสัจธรรมก็ทำงานไปตามกระบวนการของธรรมชาติ ไม่ได้มีสุขมีทุกข์ กล่าวคือ เมื่อมีเหตุปัจจัยก็เกิดผลและเหตุตามมา ตั้งอยู่ได้ชั่วขณะหนึ่งแล้วก็แตกดับสูญสลายไปในที่สุด วนเวียนเป็นวัฏจักรอยู่เช่นนี้ตลอดไป จึงได้มีคำกล่าวไว้ในเชิงปรัชญาว่า “ความสงบหรือสันติภาพนั้นมีอยู่ทุกหนทุกแห่งทั่วไปในสากลจักรวาลนี้ แต่ความไม่สงบหรือความไม่สันติภาพนั้น มีอยู่ได้แต่ในใจเราเท่านั้น” แต่ธรรมดาโดยทั่วไปของปุถุชนย่อมมีความหวั่นไหวไปตามอำนาจของกระแสจิตจากการที่ได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ หรือการมีอยู่ในตัวตนของเราเอง จึงย่อมมีสุขมีทุกข์ ไม่อาจวางใจหรือรู้เท่าทันของความจริงที่มีอยู่ได้ดังเช่นพระอรหันต์

ดังนั้น ในประเด็นความสงบในระดับโลกุตระของโลกตามพุทธปรัชญาเถรวาทของพุทธทาสภิกขุ จึงมุ่งหมายถึงความสงบสันติของคนหมู่มากในโลก คือ ความสงบสุขของชาวโลกตามธรรมชาติที่มนุษย์เราได้อาศัยและมีอยู่ทั่วไปในโลกใบนี้ กล่าวคือ จากบุคคลรวมตัวกันหลาย ๆ คน กลายเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ ทวีป และโลก ซึ่งเป็นการกล่าวถึงภาพรวมในเรื่องสันติภาพของมนุษย์ที่ได้อาศัยโลกอยู่ และในความเป็นจริงคนทั้งโลกก็ไม่สามารถที่จะก้าวเข้าถึงความเป็นอริยบุคคลได้เหมือนกันหมดทั้งโลก ฉะนั้น ในหัวข้อนี้จึงกล่าวถึงความสงบสุขในระดับของโลกที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของพระอริยบุคคลที่สำคัญ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างสันติภาพอันยิ่งใหญ่ต่อชาวโลก คือ พระพุทธองค์ที่ทรงมีอัจฉริยภาพเป็นผู้ประกาศศาสนา เป็นผู้ประกาศศาสนธรรมแก่ชาวโลกให้รับรู้ถึงความจริงมาเป็นเวลาอันยาวนานแล้วเป็นเวลาถึง 2,600 ปี นับแต่ที่ได้ตรัสรู้ธรรมเมื่อมีพระชนมายุได้ 35 พรรษา และประกาศพระศาสนาอยู่มาจนถึง 45 ปี ดังนั้น บทบาทหน้าที่หรือพุทธจริยาของท่าน จึงมีความสำคัญต่อความสงบสุขหรือความสันติภาพในหมู่ของสังคมในระดับโลกเป็นอย่างมาก เพราะพุทธกิจของพระองค์ที่ทรงกรุณาสั่งสอนมนุษย์ทุกคนชั้นวรรณะโดยไม่จำกัดเพศ ฐานะ และชาติตระกูล เมื่อทรงพิจารณาว่าบุคคลเหล่าใดมีจิตควร

แก่การรับธรรมระดับใด ก็ทรงสั่งสอนธรรมระดับนั้นแก่บุคคลเหล่านั้น จวบจนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน โดยมีพุทธกิจที่สำคัญต่อชาวโลก ดังนี้คือ

1. เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต (โปรดสัตว์) โดยพระบาทเปล้า ตามลำดับแห่งตรอกระหว่างทางเสด็จก็ทรงช่วยเหลือมิได้เว้น เสด็จกลับมาเสวยพระกระยาหารก่อนเวลาเที่ยงวัน เสด็จออกรับผู้เข้าฟังธรรม ผู้ใดมีจริตแก่กรรมใด ทรงประทานธรรมตามควรแก่จริตของบุคคลนั้นด้วยการยังบุคคลทั้งหลายให้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก

2. เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ก่อนถึงเวลาแสดงธรรมทรงพักผ่อนอิริยาบถ เวลาสงบสงัดแห่งพระทัยอยู่โดยลำพังในพระคันธกุฎี พิจารณาแก้อริยาศัยแล้ว เสด็จออกแสดงธรรมแก่มหาชนที่มาเฝ้าเป็นประจำทุกวัน

3. เวลาค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุผู้มาเฝ้าจากถิ่นไกลบ้าง ใกล้บ้าง

4. เที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดาและทรงแสดงธรรมแก่ปัญหา แก่เหล่าเทวดาหรือเหล่าทิพยบุคคลผู้อันบุคคลธรรมดาไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า

5. จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุธรรม อันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่

พุทธกิจที่ปฏิบัตินี้ พระองค์ได้ปฏิบัติเป็นประจำวันตลอดพระชนม์ชีพ เป็นหน้าที่หรือพุทธกิจที่ต้องกระทำต่อชาวโลก เพื่อให้เกิดความสงบสุขหรือความมีสันติภาพในตนเองของชาวโลกด้วยจิตที่อนุเคราะห์และมีความเมตตาต่อผู้ที่มีความทุกข์ในสถานะเพื่อนร่วมโลกที่ต้องมีสภาพแห่งการเกิดแก่ เจ็บ และตาย เหมือนกันทั้งหมดทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่า ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงคุณค่าหรือประโยชน์ในบทต่อไป คือ

1. สันติภาพในระดับโลกียะ

1. สันติภาพในระดับโลกียะของบุคคล
2. สันติภาพในระดับโลกียะของสังคม
3. สันติภาพในระดับโลกียะของโลก

2. สันติภาพในระดับโลกุตระ

1. สันติภาพในระดับโลกุตระของบุคคล
2. สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคม
3. สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก

สรุปได้ว่า สันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่ ทัศนะในเรื่องสันติภาพของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ สันติภาพอันแท้จริง เพราะเป็นสันติภาพที่เกิดจากการฝึกฝนกาย วาจา และใจของตน ให้มีศีลธรรมความดีงามจนถึงที่สุด สามารถสร้างความสงบสุขให้แก่บุคคล สังคม และโลกได้ ตามบทบาทหรือฐานะแห่งตนที่มีอยู่

กล่าวโดยสรุปแล้ว พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ มีรายละเอียด ดังนี้
 สันติภาพในพุทธปรัชญาตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของ
 บุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา
 มี 2 ระดับ คือ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว

สันติภาพตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุยังครอบคลุมถึงความสงบของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ
 วัตถุ คือ สิ่งที่เกิดตามธรรมชาติทั้งหลาย ทางจิต และทางสติปัญญา จนถึงการไม่มีกิเลสอาสวะใด ๆ
 อยู่ในจิตใจนั้นก็คือนิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพอันแท้จริงของบุคคล บ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญา
 ตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุ มีทั้งด้านการศึกษา ที่ท่านพุทธทาสภิกขุมีความสนใจในการศึกษาทั้งด้าน
 ภายนอกและด้านภายใน ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ คือ ทางด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ที่ประสบมา
 ด้วยตนเองในฐานะเป็นผู้ร่วมสมัยในเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้านปณิธานชีวิต ที่ต้องการจะออกมเสียจากอำนาจ
 ของวัตถุนิยม โดยมีจุดมุ่งหมาย อยู่ที่ว่าตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ มีความร่วมมือกัน มีการ
 ส่งเสริมศีลธรรม และการมองวิกฤตการณ์ ทั้งในด้านภายในภายนอกอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง มีการส่งเสริม
 สันติภาพตามแนวทางของบุคคลในระดับต่าง ๆ ให้ความเข้าใจต่อบริบทของชีวิตโดยอาศัยศีลธรรมที่ดีงาม
 คือประพฤติตนบนความเห็นที่ชอบถูกต้อง ดำเนินชีวิตในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้
 และเข้าใจในการคิด พุท และทำตามความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมของตน เช่น การรู้จักควบคุมกาย วาจา
 และใจ หรือการปฏิบัติตนตามหลักของทิศทั้ง 6 รวมทั้งแนวทางส่งเสริมสังคมโดยรวมให้ยึดหลักศีลธรรม
 เป็นใหญ่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง ศาสนา และการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม
 โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตาย ที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน

นอกจากนี้ สันติภาพในพุทธปรัชญาตามที่คณะของพุทธทาสภิกขุกับศาสนา ซึ่งมีสันติภาพ
 ในระดับโลกิยะ ได้แก่ ทัศนะในเรื่องสันติภาพของของชาวโลก หรือผู้ครองเรือนที่ยังมีกิเลสอาสวะเจือ
 ปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ ความสงบสุขของบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมตามหลักของ
 เบญจศีล-เบญจธรรม อันดีงามตามหน้าที่ของตน และสันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่ สันติภาพของผู้
 ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ สันติภาพอันแท้จริง เพราะเป็นสันติภาพที่เกิด
 จากการฝึกฝนกาย วาจา และใจของตน ให้มีศีลธรรมความดีงามจนถึงที่สุด

บทที่ 4

วิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวคิดที่น่าสนใจของคนในสังคม เพราะความไม่สงบต่าง ๆ เกิดจากการที่คนในสังคมเอาเปรียบกันซึ่งกันและกันทั้งในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยโอกาสที่เอื้ออำนวยจากระบบการค้ำแบบทุนนิยม หรือการค้ำแบบเสรีเข้าไปแทรกแซงทุกภาคส่วนของระบบในสังคม ทำให้สังคมมุ่งเน้นความเจริญเฉพาะด้านวัตถุ แต่ขาดการพัฒนาหลักศีลธรรมที่ฝังงมไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงทำให้เกิดความเดือดร้อน รุนแรง เกิดความไม่สงบสุขในทุก ๆ ด้านของสังคม ดังนั้น แนวคิดนี้ จึงเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมส่วนรวม ที่จะพัฒนาให้คนทุกระดับชนชั้นในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ถึงคุณประโยชน์ของพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุตามลำดับ ดังต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะ

1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของบุคคล

จากการศึกษา พบว่า สันติภาพในระดับโลกิยะของบุคคลตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยความหมายแล้ว สันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคล ผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญามี 2 ระดับ คือ

1. ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน เรียกว่า “สันติภาพในความหมายของภาษาคน”
2. ความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว เรียกว่า “สันติภาพในความหมายของภาษาธรรม”

ความหมายในแง่ของภาษาคนนั้น หมายถึง การตีความในเรื่องสันติภาพของผู้ที่ยังมีกิเลสอาสวะเจือปนอยู่ ได้แก่ ผู้ที่เป็นฆราวาส หรือผู้ครองเรือน ที่ยังยินดีอยู่ในลาภ ยศ สรรเสริญ ชื่อเสียง เงินทอง กาม และเกียรติ เป็นต้น ส่วนความหมายในแง่ของภาษาธรรม หมายถึง การตีความในเรื่องสันติภาพของผู้ที่ไม่มีกิเลสอาสวะเจือปน ได้แก่ นักบวชในพระพุทธศาสนา คือพระอริยบุคคลตั้งแต่ผู้ละสังโยชน์ 3 ได้แล้วเป็นต้นไป มีพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี จนถึงผู้ที่หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสโดยสิ้นเชิง เป็นผู้ละสังโยชน์ 10 ได้แล้ว นั่นก็คือ พระอรหันต์ ได้แก่ ผู้ที่จะถึงพระนิพพาน

ดังนั้น เมื่อทราบในสาระที่สำคัญของนิยามที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุแล้ว ผู้วิจัยจะได้นำวิเคราะห์ถึงประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของบุคคลตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุดังต่อไปนี้คือ

สันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ท่านมองว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตที่ได้อาศัยอยู่ในโลกนี้ เพราะเมื่อใดที่บุคคลไม่มีสันติภาพ กาย วาจา และใจ ที่แสดงออกมาก็จะไม่เกื้อกูลให้ก่อเกิดสันติภาพได้ คือมีความไม่สงบสุขทั้งภายในจิตใจและพฤติกรรมที่โต้แสดงออกมา และจะส่งผลกระทบออกมาทั้งต่อตนเองผู้อื่นรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ได้อาศัยอยู่ด้วย ในแง่

ของบุคคลที่มีสภาวะอันเกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกิเลสอาสวะ พุทธทาสภิกขุจึงเห็นว่า ความสงบในระดับของบุคคลนี้ จึงต้องอาศัยสิ่งที่ยึดอยู่กับควบคุมดูแลจิตใจของตนเองไว้เพื่อให้เป็นไปตามปกติ หรือเรียกว่าศีลธรรมอันดีงามในเบื้องต้นที่บุคคลควรจะต้องมี ได้แก่ ศีล หรือหลักของมนุษยธรรม ซึ่งในพุทธปรัชญา หมายถึง เบญจศีล-เบญจธรรม อันจะเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความสงบแก่บุคคลได้ เพราะเมื่อมีศีลเป็นปกติหรือรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์แล้ว การระมัดระวังอินทรีย์ก็จะเกิดขึ้นโดยง่าย ทำให้มีสติสัมปชัญญะ จึงมีความสันโดษ มีความสงบสงัด จึงลดละนิรวณทั้ง 5 ประการ ลงเสียได้ จึงเป็นเหตุที่ทำให้ได้นำมาซึ่งความสงบแก่บุคคล ดังเช่น คำกล่าวสรุปดังต่อไปนี้

“สีเลน สุคติ ยนติ สีเลน โภคสมปทา สีเลน นิพพตี ยนติ คือบุคคลทั้งหลาย ย่อมไปสู่สุคติด้วยศีล ย่อมได้โภคทรัพย์ด้วยศีล ย่อมถึงพระนิพพานด้วยศีล” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2540, หน้า 43)

เพราะฉะนั้น การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการลักทรัพย์ การเว้นจากการประพฤตินิโคท ในกาณทั้งหลาย การเว้นจากการกล่าวคำสุสาวาท และการเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาท ซึ่งเรียกว่า ศีล 5 และความมีเมตตา กรุณา การประกอบอาชีพที่ชอบธรรม การสำรวมในกาณ การมีสัตย์ และการมีสติรอบคอบ ซึ่งเรียกว่า เบญจธรรม จึงเป็นความหมายของสันติภาพอีกนัยหนึ่ง ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เพราะโดยความหมายของคำว่า “ศีล” หมายถึงความเป็นปกติ คือปกติที่จะไม่เบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่น ปกติในการที่จะต้องมึคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์ คือ มีเมตตา กรุณา มีอาชีพที่สุจริตชอบธรรม มีการสำรวมในกาณ มีความสัตย์หรือความจริง และมีสติสัมปชัญญะมั่นคง ดังกล่าวมาแล้วนี้ จึงเป็นเรื่องความสงบสุขของบุคคลโดยตรง และเป็นความสงบในแง่แห่งความเป็นภชาขามนุษย์ตามนัยของพุทธทาสภิกขุ เพราะถ้าบุคคลไม่เว้นในสิ่งที่ควรเว้นและทำในสิ่งที่ควรจะทำตามหลักของเบญจศีล-เบญจธรรม แล้ว บุคคลทั้งหลายก็จะเกิดความปั่นป่วน สนทน รุ่มรวย มีความเดือดร้อนไปทั่วทุกแห่งหน เพราะต้องแย่งชิง ทะเลาะวิวาท ใช้วาจาทำร้ายให้แค้นเคืองกัน หรือมีวเม เพราะขาดสติสัมปชัญญะ จนเกิดรบราฆ่าฟัน ปล้นฆ่า ทำร้ายกันจนหาความสงบสุขไม่ได้ในที่สุด

ฉะนั้น ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของบุคคล จึงมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรารุทุกคนเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากที่ได้ไม่มีศีล หรือไม่มีสันติภาพแล้ว ไม่ว่าเราจะทำอะไร ก็จะทำให้ความสงบสุข หากความมีสันติภาพอย่างเช่นอารยชนผู้ที่เจริญแล้วไม่ได้เลย แม้ศีลจะเป็นเบื้องต้นแห่งการแสดงออกถึงความเป็นผู้มีอารชนของมนุษย์ในขั้นต้น ๆ แต่ศีลก็นำมาซึ่งประโยชน์และคุณค่าต่อบุคคลอย่างมหาศาล เพราะเป็นบันไดที่จะทำให้มนุษย์สามารถก้าวข้ามไปสู่ศีลธรรมในขั้นอื่น ๆ ที่สูงยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่มีอยู่แล้วได้ เพราะถ้ามนุษย์ปราศจากซึ่งความมีศีลธรรมอันดีงามซึ่งเป็นคุณค่าที่แสดงถึงสำคัญของตนเอง มนุษย์แล้วมนุษย์ก็ไม่มีคามหมายอะไรที่แตกต่างไปจากสภาพของสัตว์อื่น ๆ ที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การที่มนุษย์มีความแตกต่างออกไปจากสัตว์อื่นได้ก็เพราะมนุษย์เป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม และศีลธรรมอันดีงามนี้เอง จะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสงบสุขและความร่มเย็น อันเป็นเครื่องหมายแห่งสันติภาพของบุคคลในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของบุคคล คือ ประโยชน์ของศีลธรรมอันดีงามในพุทธปรัชญา ได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม ที่บุคคลหรือผู้ครองเรือนควรมี เพื่อให้บุคคลมีความสงบสุขหรือมีสันติภาพในตนเอง

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกของสังคม

จากการศึกษา พบว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกของสังคม คือประโยชน์จากการที่คนในสังคมได้รับความความสุขจากการมีสันติภาพ และสันติภาพในระดับโลกของสังคม คือสังคมของผู้ครองเรือนโดยทั่วไป ซึ่งเกิดจากการที่มีกลุ่มบุคคลได้มาอาศัยอยู่ร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ประกอบด้วยบุคคล 2 เพศ ที่มีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปที่สังคมยอมรับ และอยู่ร่วมกันกลายเป็นสังคม และครอบครัว ถือว่าเป็นสังคมหน่วยเล็กที่สุด ที่เริ่มจากบุคคล 2 คน ได้มาชีวิตอยู่ร่วมกัน กลายเป็นครอบครัว และเมื่อหลาย ๆ ครอบครัวได้มาอยู่อาศัยในชุมชนที่แห่งเดียวกัน จึงกลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นตามลำดับ ส่วนในด้านสันติภาพที่จะก่อให้เกิดความสุขแก่ครอบครัวได้นั้น ตามหลักของพุทธปรัชญาได้มองเห็นความสำคัญถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยมีหลักปฏิบัติต่อกันของคนภายในครอบครัว เพื่อให้เกิดความแน่นแฟ้น เกิดความสมัครสมานสามัคคี เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันของคนในครอบครัว คือ ทศ 6 ได้แก่ หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้เกิดสันติภาพในครอบครัว คือ การปฏิบัติตนต่อกันระหว่าง บิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร ธิดา เพราะเหตุว่า บุคคลต้องมีหน้าที่ต่อตนเองตามสถานภาพที่มีอยู่ เช่น มีหน้าที่ในฐานะที่เป็นบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือ บุตร ธิดา ทุกคนก็ควรทำหน้าที่ของตนที่มีอยู่นั้นให้ครบถ้วนสมบูรณ์จึงจะสามารถก่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในครอบครัวของตนเองได้ ส่วนหน้าที่ที่ต้องสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกที่ถือว่าเป็นสังคมเหมือนกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง ญาติมิตร ผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชา ศิษย์ อาจารย์ นักบวชในศาสนา และศาสนิกชน สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ก็มีหลักปฏิบัติไว้เช่นเดียวกัน ดังนี้คือ

การสร้างสันติภาพที่ดีตามหน้าที่ของคนต่อสังคมในครอบครัว

1. ในฐานะบิดา มารดาที่ต้องทำต่อบุตรธิดา คือ ปกป้องมันไม่ให้หลงผิดเสียคน ปลูกฝังนิสัยดีงามส่งเสริมให้ศึกษาและรู้จักเลี้ยงชีพ หากคู่ครองที่เหมาะสมให้ มอบทรัพย์มรดกให้
2. ในฐานะบุตรธิดาที่ต้องทำต่อพ่อและแม่ คือ เลี้ยงดูด้วยอาหาร และเอาอกเอาใจ ทำงานแทนตนเมื่อสามารถ รักษาจารีตประเพณีของสกุลไว้ ประพฤติเป็นทายาทที่น่าไว้วางใจ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามโอกาส
3. ในฐานะสามีที่ต้องทำต่อภรรยา คือ ยกย่องภรรยาให้มีหน้าที่ในสังคม ไม่เหยียดหยามหรือทำให้เสียชื่อเสียง ทะนุถนอมรักใคร่ใช้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น มอบให้ภรรยารับผิดชอบการเรือนได้เต็มที่ ให้เครื่องประดับและอาหารณี
4. ในฐานะภรรยาที่ต้องทำต่อสามี คือ จัดแจงควบคุมกิจการภายในบ้านให้เรียบร้อย อดทน อนุเคราะห์ของสามีมอบให้แห่งใจ เอาใจรักภักดีไม่จิตใจจาง สะสมทรัพย์เศรษฐกิจมั่นคง ทำภารกิจหนักเบาทุกประเภทด้วยความฉลาดปราดเปรียว

การสร้างสันติภาพที่ดีตามหน้าที่ของคนต่อสังคมในชุมชน

1. ในฐานะเพื่อนที่ต้องทำต่อมิตร คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พุดจาปรอบใจปราศรัยจริงจัง ร่วมแรงร่วมใจทำงานให้จนสำเร็จ วางตนเป็นกลางและเสมอต้นเสมอปลาย มีจิตซื่อสัตย์และปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. ในฐานะมิตรที่ต้องทำต่อเพื่อน คือ ปกป้องมันไม่ให้เพื่อนถูกชักชวนหลงทำผิด ค้ำครองลูกเมียและสมบัติให้ปลอดภัย ปลูกปลอบเป็นที่พึ่งยามว่าเหวเดือดร้อน สุขก็เคียงไหล่ ยากไร้ก็กอดคอเคียงกัน นับถือญาติของเพื่อนเหมือนญาติสนิทของตนเอง

3. ในฐานะนายจ้างที่ต้องทำต่อลูกจ้าง คือ มอบหมายงานให้เหมาะสมแก่วัยและกำลังความสามารถ เลี้ยงของกินและของใช้เป็นประจำ มีสวัสดิการสงเคราะห์ยามเจ็บป่วย แจกของกำนัลและของขวัญแปลก ๆ บ้าง ปลดปล่อยให้เที่ยวเตร่ผ่อนคลายเป็นงานเทศกาลพิเศษ เป็นต้น

4. ในฐานะลูกจ้างที่ทำต่อนายจ้าง คือ มีความขะมักเขม้นเริ่มงานก่อนนายจ้างเสมอ ตรวจงานเรียบร้อยแล้วเลิกงานทีหลัง ซื่อตรงไม่คิดยกยอกินเศษกินเลย แก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติให้รัดหน้าอยู่เสมอ แพร่เกียรติคุณของนายจ้างและกิจการของวงงานให้รู้ทั่วถึง

5. ในฐานะศาสนิกชนที่ต้องทำต่อนักบวช คือ แสดงน้ำใจเคารพยำเกรงด้วยกิริยามารยาทที่เรียบร้อย พุดจาปราศรัยถ่อมตน นอบน้อม เชิดชูบูชาด้วยน้ำใจจริง ยินดีเชื่อเชิญสู่บ้านเรือนตลอดเวลา อุปลัมภสิ่งบริโภคใช้สอยและบำรุงสถาบันให้มั่นคง

6. ในฐานะนักบวชที่ต้องทำต่อศาสนิกชน คือ สั่งสอนมิให้หลงทำทุจริตผิดศีลธรรม ชักจูงนำทางในทางประพฤติดชอบ หมายถึงเสริมให้ก้าวหน้าเจริญสุขด้วยใจจริง แนะนำดำเนินชีวิตใหม่ และแปลกเสมอ ชี้แจงยับยั้ง ๆ ให้เข้าใจชัด จูงใจให้ทำความดีมีความสุขก้าวหน้ายิ่งขึ้น

7. ในฐานะศิษย์ที่ต้องทำต่ออาจารย์ คือ เอาใจใส่คอยต้อนรับ คอยรับใช้ขอยุ่ใกล้ชิด เชื่อฟังและว่าง่าย ปรนนิบัติและช่วยทำกิจการงาน ตั้งใจเรียนโดยเคารพอ่อนน้อม

8. ในฐานะอาจารย์ที่ต้องทำต่อศิษย์ คือ อบรมให้วางตนอ่อนน้อม สอนจนเกิดความสันตจิตเจตน์ ซึ่งแจ้งรู้แจ้งปฏิบัติได้จริง ให้กำลังใจจนผลงานดีเด่น ผักฝิ่งให้แสดงผลงานตามสถาบันต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของสังคม ก็เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น เพราะถ้าสังคมในครอบครัวมีปัญหา ไม่มีความสงบ ก็จะเกิดความแตกแยก เมื่อเกิดความแตกแยกแล้วก็จะเกิดปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายติดตามมา และส่งผลกระทบต่อสังคมในระดับที่กว้างหรือใหญ่ขึ้นต่อไปอีก ดังนั้น ถ้าความไม่สงบเกิดขึ้นกับสังคมในครอบครัวแล้ว ก็อาจจะส่งผลต่อสังคมโดยรวมได้ในที่สุด ทำให้เกิดปัญหาคนเร่ร่อน คนว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาศีลธรรมเสื่อมทราม ฯลฯ

เพราะฉะนั้น การรักษาหน้าที่ของตนตามฐานะที่มีอยู่ในครอบครัว และการรักษาหน้าที่ของตนตามฐานะที่มีอยู่ในสังคมหรือชุมชนนั้น จึงเป็นการสร้างสันติภาพที่ดีให้แก่สังคม ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อันสำคัญที่จะทำให้เกิดความสงบสุข เกิดสันติภาพที่ดีขึ้นต่อสังคมส่วนรวม เพราะจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีในด้านอื่น ๆ ติดตามมาแก่สังคมและชุมชน คือ เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่า สันติภาพในพุทธปรัชญา ยังมีหลักปฏิบัติอีกหลายแนวทางเพื่อให้เกิดสันติภาพ เกิดความสงบร่มเย็น ตามความเหมาะสมของสถานการณ์หรือตามสภาวะของสิ่งแวดล้อม เช่น การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีกัน การเกื้อกูลอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน คือ

1. ทาน ให้รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือกัน
2. ปิยวาจา ให้พูดจาไพเราะมีไมตรีต่อกัน
3. อัตถจริยา ทำประโยชน์ ให้กันและกัน
4. สมานัตตตา ทำตัวให้เสมอภาคเข้ากันได้เสมอต้นเสมอปลาย

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของสังคม เป็นสิ่งนำมาซึ่งความสงบและประโยชน์สุขแก่คนในสังคม พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. สร้างคุณธรรมพื้นฐานทั่วไปแก่คนในสังคม คือ การแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ของคนในสังคม ซึ่งเป็นไปในทางที่ดีงาม อันจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

2. เกิดจริยธรรมที่ดีต่อสังคม คือ ในสังคมประกอบสัมมาทิฐิ เว้นมิถนาทิฐิ ซึ่งจะช่วยให้สังคมปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรง มีความเป็นปรกติทางสังคม ทำให้เป็นสังคมที่น่าอยู่

3. สังคมที่ดีมีจริยธรรม คือ ไม่ก้าวล่วงในศีลทั้ง 5 ข้อ และอาจประพฤติตนให้อยู่ในกุศลธรรมที่สูงยิ่งขึ้นได้ ถือว่าเป็นระเบียบวินัยที่ดีของคนในสังคม และเครื่องหมายของความเจริญ

4. สังคมเป็นที่พึ่งแก่ทุกคนได้ คือ ทุกคนรู้จักเสียสละมุ่งมั่น และมีความอดทนในการที่จะสร้างความคิดเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน และสังคมก็ตอบแทนด้วยสาธารณูปโภคหรือสวัสดิการต่าง ๆ แก่คนในสังคมด้วยความเป็นธรรม เป็นประโยชน์และมีความเป็นธรรม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเยของสังคม คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมทุกระดับสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสังคมก็เป็นที่ยึดพิงให้แก่คนในสังคมได้อย่างแท้จริง เช่น การจัดการในด้านสาธารณูปโภค สวัสดิการต่าง ๆ และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเยของโลก

จากการศึกษา พบว่า สันติภาพในระดับโลกีเยของโลก คือประโยชน์จากการที่โลกหรือคนในโลกได้รับความความสงบสุขจากการมีสันติภาพ คำว่า “โลก” ในความหมายของพุทธปรัชญามีอยู่ 2 นัย คือ โลกได้แก่ตัวเรา (ความคิด ความเห็น) ประการหนึ่ง และโลกที่เราได้อยู่อาศัย หมายถึง โลกในทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ได้อยู่อาศัย รวมทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อีกประการหนึ่ง จัดเป็น “สังขตธรรม” คือสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัยที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น คน พืช สัตว์ แม่น้ำ ทะเล ภูเขา และอื่น ๆ คนและสัตว์เหล่านั้นเป็นสังขตธรรมที่มีวิญญาณครอง ส่วนพืชและสิ่งที่ไม่มีชีวิตอื่น ๆ เป็นสังขตธรรมประเภทที่ไม่มีจิตวิญญาณครอง

แต่ความมุ่งหมายในแนวคิดเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงสันติภาพไปตามลักษณะหรือตามขนาด ตามหลักของปัจจุสมุปบาทว่า “สันติภาพของโลก มาจากสันติภาพของสังคม สันติภาพของสังคม มาจากสันติภาพของบุคคล สันติภาพของบุคคล มาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ และแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ที่ทำให้เกิดความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ โดยมีรากฐานทั้งหมดอยู่ที่จิตของมนุษย์”

ดังนั้น สันติภาพในระดับโลกีเยของโลกผู้ที่ยังมีกิเลสอาสวะอยู่ จึงหมายถึง สันติภาพของมนุษย์โดยรวมทั่วทั้งโลก ที่มีพฤติกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง ทั้งทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัตถุ หรือสิ่งแวดล้อม แล้วมีศีลธรรมคอยกำกับดูแล กาย วาจา และใจ อย่างถูกต้อง จึงเรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกีเยของโลก” ส่วนในแง่ของประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเยของโลกตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า ถ้าคนทั่วทั้งโลกมีศีลธรรมคอยกำกับดูแล กาย วาจา และใจ อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้เกิดสันติภาพในโลกนี้ขึ้นได้อย่างแน่นอน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การที่จะให้คนทั่วทั้งโลกมีกาย วาจา และใจ ที่ถูกต้องดีงามเหมือนกันหมดทุกคน ย่อมเป็นไปได้ แม้แต่คนที่ว่าเสียหรือว่าไม่ดีนั้น บางครั้งก็ยังมีดี คือได้ทำดีไว้บ้าง ไม่ได้เสียไปทั้งหมด หรือคนที่ว่าดีก็เช่นเดียวกัน บางครั้งก็ไม่ได้ทำดีไปเสียทั้งหมด มีทำเสียทำชั่วไว้บ้างก็มี ดังนั้น トラบโตะที่ยังไม่ถึงที่สุด

แห่งการที่ได้ประกาศหรือให้ปฏิญาณแก่ตนเองไว้ว่า “เป็นผู้ที่ได้ถึงแล้วแห่งการพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง” มนุษย์เราก็ยังต้องฝึกฝนและขัดเกลาตัวเองกันอีกต่อไป

เพราะเหตุดังกล่าว ที่โลกมนุษย์เรามีความกว้างใหญ่ มีหลากหลายพฤติกรรม จึงไม่อาจทำให้เสมอหรือทัดเทียมกันได้ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น สติปัญญา ความรู้ความสามารถ ภูมิประเทศ และกรรมต่าง ๆ ทั้งเก่าและใหม่ เป็นต้น แต่ในพุทธปรัชญาก็ได้มีการศึกษาถึงพฤติกรรมโดยรวมของสังคมนั้นได้จากผู้นำหรือผู้ปกครอง ดังเช่นคำที่กล่าวว่า

“ดูวัดให้ดูถาน ดูสมภารให้ดูเนร หมายถึง ดูความเจริญ ความมีศีลธรรมของพระในวัดนั้น ให้ดูได้จากความสะอาดหรือความสกปรกจากห้องน้ำห้องส้วมของวัดนั้น ถ้าจะดูเจ้าอาวาสของวัดว่ามีพฤติกรรมอย่างไร ให้ดูได้จากพฤติกรรมของเนรที่อยู่ในวัดนั้น”

เพราะฉะนั้น การวิเคราะห์ที่ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกก็ยะของโลกในหัวข้อนี้ จึงมุ่งหมายถึง ผู้ปกครองผู้นำที่บทบาทต่อสังคมโลก โดยมุ่งกล่าวเฉพาะหลักการที่สำคัญในพุทธปรัชญา คือ คุณธรรมที่ผู้นำหรือปกครองควรจะต้องมี เพราะบทบาทหน้าที่ของผู้นำหรือปกครอง มีอิทธิพลสำคัญต่อพลเมืองของตนเองเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ถ้าผู้นำหรือปกครองเป็นผู้มีวินัย กลุ่มลงในอำนาจ ขาดจริยธรรมหรือศีลธรรมอันดีงามไว้คอยกำกับดูแลตนเองแล้ว ก็อาจจะเป็นผู้ก่อสงคราม ร่วมชักชวนกันเป็นฝักฝ่าย ทั้งในด้านสงครามที่ใช้อาวุธ หรือสงครามเศรษฐกิจ กลายเป็นสงครามโลกได้ในที่สุด และนำพาให้สังคมโลกไม่มีความสงบสุขขาดสันติภาพ ทั้งที่เป็นบุคคล สังคม และโลก และสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ถูกรบกวน นำมาใช้เพื่อการก่อสงคราม แล้วส่งผลกระทบต่อทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนกลายเป็นวิกฤต ขาดความสงบสุข หรือขาดสันติภาพได้เช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่า ผู้นำหรือปกครองนั้น มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญไม่น้อยเลยในทัศนะของพุทธปรัชญา คือ ถ้าผู้นำหรือปกครองมีศีลธรรม ประชาชนก็มีศีลธรรมตามไปด้วย และถ้าผู้นำผู้ปกครองขาดคุณธรรม ศีลธรรม ประชาชนก็จะไม่มีศีลธรรมตามไปด้วย และไม่ใช่ว่าแต่สงครามเท่านั้น แม้ความไม่สงบสุขอื่น ๆ ก็จะมีตามมาจากด้วย เช่น การเบียดเบียนเอาเปรียบกัน การคดโกง ข้าราชการหมกแพ่ง ประชาชนยากจนข้นแค้น ดังเช่น พุทธพจน์ที่กล่าวรับรองในเรื่องนี้ไว้ว่า

สมัยใด พระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้นแม้พวกข้าราชการ พวกพราหมณ์ พวกคหบดี แม้ชาวนิคมนชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เมื่อชาวนิคมนชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม พระจันทร์พระอาทิตย์ ก็ย่อมโคจรหมุนเวียน ไม่สม่ำเสมอ ดวงดาวนักษัตรกลางคืนและกลางวัน เดือนหนึ่งและกึ่งเดือน ฤดูและปี ลมก็ย่อมพัดไม่สม่ำเสมอ ดินฟ้าอากาศย่อมวิปริตแปรผัน เมื่อดินฟ้าอากาศ วิปริตแปรผัน พวกเทวดาทั้งหลายก็หงุดหงิด ฟ้าฝนก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายก็จะแก่ไม่สม่ำเสมอ มนุษย์ทั้งหลายที่บริโภคข้าวที่แก่ไม่สม่ำเสมอ ย่อมเป็นคนมีอายุสั้น และมีผิวพรรณเศร้าหมอง มีกำลังอ่อน มีโรคภัยไข้เจ็บมาก

เมื่อฝูงโคควายน้ำข้ามฝาก ถ้าโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปคด โคนเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมว่ายน้ำไปคดตามด้วย ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นไม่ประพฤติธรรม ประชาชนย่อมจะไม่ประพฤติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน ถ้าพระราชา เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ประเทศชาติก็ย่อมจะประสบความทุกข์ (อง.จตุกก., เล่ม 21, ข้อ 70, หน้า 74)

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า “ศีลธรรม” มีความสำคัญยิ่งในการปกครองต่อผู้นำในสังคม มีอิทธิพลมากต่อความเสื่อมหรือความเจริญของสังคม เพราะผู้นำเป็นผู้ที่มีอำนาจ และเป็นแบบอย่างของคนในสังคมนั้น จึงมีอิทธิพลต่อการกระทำตามของประชาชนที่อยู่ในการปกครองด้วยเสมอ

เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นนี้แล้ว จะพบว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของโลกที่เกี่ยวข้องกับตัวของผู้นำหรือผู้ปกครองนั้น มีความเด่นชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะผู้นำหรือผู้ปกครองของประเทศต่าง ๆ ทั่วทั้งโลก ถ้าเป็นคนดีมีศีลธรรมแล้ว ย่อมสามารถที่จะเกื้อกูลให้เกิดสันติภาพความสงบสุขแก่ชาวโลกได้อย่างทั่วถึง เช่น ผู้นำหรือผู้ปกครองของมหาอำนาจต่าง ๆ รู้จักมองมนุษย์ทุกคนทั่วทั้งโลกว่า เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตาย เหมือนกันหมดทุกคนก็จะมีใจเอื้อเฟื้อ รู้จักเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ไม่วางตัวอยู่ในคราบของความเป็นมิตรบนผลประโยชน์ของตนเองเท่านั้น แต่จะรู้จักสงเคราะห์แก่ประเทศที่ด้อยกว่าด้วยใจจริง โดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่ เช่นในปัจจุบัน กล่าวคือ การเป็นมิตรของมหาประเทศในปัจจุบันกับประเทศที่ด้อยกว่าในปัจจุบัน ล้วนแต่แฝงอยู่บนผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ เช่น การสำรวจขุดเจาะพลังงานทางธรรมชาติ แร่ธาตุต่าง ๆ ทางทหาร ทางการทูต เช่น การวางกองกำลังทางทหารไว้ในมิตรประเทศ เพื่อกิจการทางด้านทหาร (สอดแนม แสดงแสนยานุภาพ ควบคุมทรัพย์สินของตนไว้ในมิตรประเทศ) เป็นต้น

หลักการสร้างสันติภาพในระดับโลกิยะของโลกตามแนวคิดเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญา ศาสน์คณะของพุทธศาสนิกชน จึงสัมพันธ์กับเรื่องหลักศีลธรรม จริยธรรมของผู้นำหรือผู้ปกครอง ดังต่อไปนี้

1. ทศศีทธาธรรม คือ ธรรมะในการปกครองประเทศ มี 10 ประการ ได้แก่

1. ทาน คือ การให้สิ่งที่ควรให้
2. ศีล คือ ความประพฤติที่งดงาม
3. ปริจจาคะ คือ การไม่เห็นแก่ตัว รู้จักสละแบ่งปัน
4. อาชชวะ คือ ความซื่อตรงต่อตนเอง ต่องาน และผู้อื่น
5. มัททวะ คือ ความอ่อนโยน มีอัธยาศัยไมตรีเยือกเย็น
6. ตปะ คือ มีความยับยั้งชั่งใจ กำจัดความชั่วมิให้กำเริบ
7. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ ไม่ลุอำนาจด้วยความโกรธ
8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
9. ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้น
10. อวิโรธนะ คือ ความไม่ประพฤติผิดไปจากธรรม (พ.ชา.อ., เล่ม 45, ข้อ 112, หน้า 80)

2. ราชสังคหะ คือ ธรรมะที่ใช้ในการทำนุบำรุงประชาราษฎร์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข มี 4 ประการ ได้แก่

1. สัสสมะธะ ฉลาดบำรุงธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์
2. ปุริสมะธะ ฉลาดบำรุงข้าราชการ ส่งเสริมคนดีมีความสามารถจัดสวัสดิการให้ดี
3. สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงประชา ด้วยนโยบายส่งเสริมอาชีพ
4. วาชเปยยะ หรือวาชไปยะ มีวาชพูดดีมีใจ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักหักทลายถมไม้ พุทฺธสุราชฎการทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทาง

แห่งการสร้างสรรค์ แก่ไข ปัญหาเสริมความสามัคคีทำให้เกิดความเข้าใจดีความเชื่อถือ และความนิยมนับถือ (อ.จตุกก., เล่ม 21, ข้อ 30, หน้า 41)

3. จักรวรรดิวัตร คือ ธรรมในการคุ้มครองป้องกันอาณาประชาราษฎร์ มี 12 ประการ ได้แก่

1. ให้ยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครองประเทศ
2. ให้ความคุ้มครองรักษาธรรมแก่ชนภายใน คือ บุตรภรรยา คนใกล้ชิด ด้วยการอบรม

ให้อยู่ในธรรม

3. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพล
4. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น
5. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ข้าราชการผู้ตามเสด็จ
6. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ชนเจ้าพิธี ผู้ประกอบวิชาชีพการค้า พ่อค้า เกษตรกร
7. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ราษฎรทั้งปวง
8. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่นักบวช สมณชีพราหมณ์
9. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่นก และเนื้อสัตว์ทั้งหลายที่ควรสงวน
10. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ มาอธรรมการ ห้าม ป้องกันมิให้เกิดการอธรรมทุกชนิด
11. ธานุประทาน แบ่งทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้
12. สมณพราหมณ์ปรีพูลจา มีความสนใจในธรรม ปรีชาธรรมจากผู้ประพฤติดี หรือ

จากผู้ประพฤติชอบ (ที.ป.า., เล่ม 11, ข้อ 29, หน้า 45)

4. อดติ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่ลำเอียง มี 4 ประการ ได้แก่

1. ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบพอกัน
2. โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะไม่ชอบ โกรธเกลียดกัน
3. โมหาคติ คือ ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่รู้จักจริง
4. ภยากติ คือ ไม่ลำเอียงเพราะกลัว เช่น กลัวอิทธิพล กลัวอำนาจ กลัวเสียตำแหน่งหน้าที่

(ที.ป.อ., เล่ม 16, ข้อ 75, หน้า 99)

หลักปฏิบัติในด้านศีลธรรม จริยธรรม เหล่านี้ ของผู้นำผู้ปกครอง เป็นสิ่งที่จะช่วยนำพามาซึ่งสันติภาพ หรือความสงบร่มเย็นในโลกนี้ได้ทั้งสิ้น เพราะจะทำให้ปลอดจากความขัดแย้ง ความรุนแรง และสงครามได้ จึงถือว่าเป็นประโยชน์สันติภาพในระดับโลกก็ยะของโลกตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกก็ยะของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมโลก มีสันติภาพ สามารถอยู่ร่วมโลกเดียวกันได้อย่างสันติสุข เพราะผู้นำผู้ปกครองมีผู้มีศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามไว้เป็นแนวทางเพื่อประพฤติปฏิบัติ เช่น ทศพิธราชธรรม 10, ราชสังคหะ 4, จักรวรรดิวัตร 12 และอดติ 4 จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง และสงคราม

4.2 วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระ

1 วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล

จากการศึกษา พบว่า สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล เป็นสันติภาพที่สูงยิ่งกว่าสันติภาพในระดับโลกียะ เพราะไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้น หรือแฝงด้วยความสุขหรือสันติภาพอย่างเช่นชาวโลก เพราะสันติภาพในทางโลกียะหรือของผู้ที่ยังครองเรือนอยู่นั้น ยังเป็นสันติภาพที่ห่อหุ้มไว้ด้วยความทุกข์อันแผ่รื้อน เพราะยังเจอบนไปด้วยกิเลสอาสวะ คือเป็นสันติภาพที่เป็นไปเพื่อชื่อเสียง เงินทอง ลาภ ยศ กามคุณ และเกียรติแบบชาวโลก เพราะสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของชาวโลกนั้น ในท้ายที่สุดก็ยังเป็นความทุกข์อยู่ คือ เมื่อได้มาแล้วสุขก็กลายเป็นทุกข์ เพราะไม่อาจที่จะรักษาให้คงทนถาวรอยู่ได้ตามอำนาจปรารถนาของตน ต้องกลับคืนสู่กฎแห่งความเป็นจริงของสังขธรรม จึงทำให้จิตใจเศร้าหมองหดหู่และเกิดความทุกข์เพราะหลงไปยึดติดหลงไปยึดกับสิ่งที่ใช่เป็นของอันเที่ยงธรรม แต่เป็นของโลกเป็นของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ (สังขธรรม) มนุษย์ไม่อาจเข้าไปครอบครองยึดถือเอามาเป็นของตนได้ แม้แต่ร่างกายและจิตใจที่หลงเข้าไปยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ ในที่สุดแม้แต่ร่างกาย จิตใจ (อารมณ์ที่ชอบ) ก็ยังรักษาไว้ไม่ได้ ต้องเสื่อมและสูญสลายไปในที่สุดเช่นเดียวกัน ดังนั้น พุทธทาสภิกขุจึงมักเรียกสันติภาพในระดับโลกียะว่า เป็นสันติภาพแบบชาวโลก หรือเป็นสันติภาพในความหมายของภาษาคนบ้าง เป็นต้น

แต่ในสันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล ที่จะวิเคราะห์ต่อไปนี้ เป็นสันติภาพของอริยบุคคล คือบุคคลผู้ที่สามารถถอดถอนจากอำนาจของกิเลสได้แล้ว และในพุทธปรัชญาเถรวาทเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า “พระอริยบุคคล 4 จำพวก” และนับเรียงตัวได้ 8 บุรุษ (แยกประเภทออกไป) ถึงแม้ว่าจะไม่ได้บวชเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาคือยังเป็นฆราวาส หรือผู้ที่ครองเรือนอยู่ แต่ก็นิยมเรียกว่า “พระ” นำหน้าเพื่อเป็นการยกย่อง เช่น นางวิสาขา อนาถปิณฑิกเศรษฐี ฯลฯ เพราะถือว่า บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่อยู่ในกระแสแห่งพระนิพพานแล้วอย่างแน่นอน เช่น พระโสดาบัน ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลในระดับชั้นล่างสุดที่สามารถละสังขันธ์ 3 ประการ ได้แล้ว หากเป็นผู้ที่ปฏิบัติเข้าถึงธรรมจนมีอินทรีย์แก่กล้า เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วก็จะกลับมาเกิดใหม่ตามภพภูมิที่ได้กระทำความไว้อีกไม่เกิน 3 ตระกูล หรือ 3ชาติ ก็จะมีบรรลุเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอน ส่วนผู้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ถือว่าชาตินั้นเป็นชาติสุดท้ายคือเมื่อปรินิพพาน (ตาย) แล้วก็จะไม่กลับมาเกิดใหม่อีก และโดยวิสัยของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ก็จะมี ความบางเบาของกิเลสอาสวะแตกต่างกันไปตามลำดับของการละสังขันธ์ 10 ประการ ดังนี้

1. สักกายทิฎฐิ คือ ละความเห็นในเรื่องของความเป็นตัวตน
2. วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย
3. สีลัพพตปรามาส คือ ความยึดมั่นในศีลพรต ข้อปฏิบัติ
4. กามราคะ คือ ความกำหนัดในกามารมณ์
5. ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งแห่งใจ
6. รูปราคะ คือ ความติดใจในอารมณ์ของรูปฌาน
7. อรูปราคะ คือ ความติดใจในอารมณ์ของอรูปฌาน
8. มานะ คือ ความทะนงตน ความถือตน
9. อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน
10. อวิชชา คือ ความหลง ความไม่รู้ในสภาวะธรรมชาติ ไม่รู้ในอริยสัง 4

สังโยชน์ 10 อย่าง ที่พระอริยบุคคลละได้แล้วบางส่วน จนถึงละได้แล้วโดยเด็ดขาด จึงทำให้คุณสมบัติของพระอริยบุคคลมีความแตกต่างกันออกไปตามกำลังหรือความแก่กล้าของอินทรีย์ ดังนี้

1. พระโสดาบันละสังโยชน์ได้ 3 ข้อแรก
2. พระสกทาคามี ละสังโยชน์ได้ 3 ประการ เช่นเดียวกับกับพระโสดาบัน แต่ท่านสามารถทำวาระ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงได้
3. พระอนาคามีละสังโยชน์ได้ 5 ข้อแรก
4. พระอรหันต์ คือพระอริยบุคคลผู้ละสังโยชน์ทั้งเบื้องต่ำและเบื้องสูงได้ทั้งหมด เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุด เพราะเป็นผู้พ้นจากวิภวสังสารโดยเด็ดขาด เรียกว่า "พระอรหันต์" มี 6 ประเภท คือ หลุดพ้นด้วยศรัทธา, หลุดพ้นด้วยปัญญา, หลุดพ้นด้วยส่วนทั้งสอง ได้ทั้งใจและจิต ชื่นชอบสมบัติก่อนแล้วได้ปัญญาวิมุตติ, ผู้ที่ได้วิชา 3 (ญาณที่ระลึกชาติได้, ญาณที่รู้การเกิดการตายของสัตว์, ญาณที่หยั่งรู้ในธรรมที่ทำให้กิเลสอาสวะทั้งหลายสิ้นไป), ผู้ได้อภิญญา 6 (แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้, มีฤทธิ์, กำหนดใจผู้อื่นได้, ระลึกชาติได้, มีตาทิพย์, ญาณที่ทำให้กิเลสอาสวะสิ้นไป) และ ผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทา 4 อย่าง (ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ)

พระอริยบุคคล เป็นผู้ที่สามารถลดละสังโยชน์ (กิเลส) ได้ตามกำลังตั้งแต่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ หรือแยกย่อยออกไปได้เป็น 4 คู่ ซึ่งได้แก่ พระอริยบุคคล 8 จำพวก คือ การจำแนกตามผลที่ได้รับ ได้แก่ พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล พระสกทาคามีมรรค พระสกทาคามีผล พระอนาคามีมรรค พระอนาคามีผล พระอรหันตมรรค และพระอรหันตผล

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากคุณสมบัติของพระอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ แล้ว พบว่า ความต้องการสันติภาพของอริยบุคคล หรือความมีสันติภาพในพระอริยบุคคลจึงมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับกำลังของผู้กิเลสที่จะสามารถละกิเลสได้ในระดับหนึ่ง จนถึงสันติภาพอันสงบสุขอย่างแท้จริงของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลที่ได้คุณแห่งความเป็นพระอรหันต์แล้ว

และเมื่อพิจารณาถึงด้านคุณค่าหรือประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของบุคคล ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า บุคคลผู้ที่เบาบางจากอำนาจของกิเลสจนถึงผู้ที่สิ้นกิเลสแล้วนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่ก่อเวรภัยให้แก่ตนเองและผู้อื่น เพราะมีกาย วาจา และใจ ที่ถูกต้องอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม จึงเป็นผู้ที่ทรงไว้ในเรื่องเหตุผลและกาลอันควรที่ว่าสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ สิ่งใดให้โทษและสิ่งใดให้คุณประโยชน์ และบุคคลเหล่านี้ย่อมเลือกทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์ สิ่งที่มีคุณค่าให้แก่ตนเองและผู้อื่น อันเนื่องมาจากกาย วาจา และใจ ที่ถูกอบรมมาดีแล้ว เช่น มีจิตเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ประกอบสัมมาชีพ มีความเห็นถูกต้องตามทำนองครองธรรม และมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง เมื่อบุคคลปฏิบัติเช่นนี้กับตนเองและผู้อื่น จึงเชื่อได้ว่าเป็นการสร้างความสุข หรือสร้างสันติภาพให้แก่ตนเองและผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้อย่างดีเยี่ยมทั้งบุคคลและสิ่งแวดล้อมในทางธรรมชาติ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของบุคคล คือ ประโยชน์จากบุคคลที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปน ปฏิบัติต่อตนเองอย่างผู้มีอารยชน เพราะมีกาย วาจา และใจที่ถูกต้องดีงามตามหลักของศีลธรรม จึงก่อให้เกิดความสุข ความมีสันติภาพแก่ตนเองและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคัม

จากการศึกษา พบว่า สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคัม เป็นประโยชน์ความสงบสุขที่พิจารณาในแง่ขอความสันพันธ์ระหว่างอารยชนที่มีความเจริญแล้วทางด้านจิตใจกับบทบาทหรือหน้าที่ที่มีต่อสังคัม เพราะพระอริยบุคคลทุกประเภทในทางความเป็นจริงแล้ว ก็ยังต้องอาศัยสังคัมอยู่บ้าง มิได้หลีกเลี่ยงพ้นจนกายอยู่แต่ในป่าเขา โดยมีได้พบปะผู้ใดเลย เช่นเมื่อครั้งสมัยพุทธกาล ก็ได้มีพระอริยบุคคลอาศัยอยู่ในพระอารามต่าง ๆ แก่ผู้ที่ได้สร้างถวายให้แก่พระพุทธเจ้าด้วยความเลื่อมใส เช่น พระเจ้าพิมพิสาร อนุชาบิดาของพระศากยวงศ์ และนางวิสาขา คือ วัตเวฬวัน วัตเชตะวัน และวัตบุพพาราม เป็นต้น และอาจมีบ้างตามวิถีที่พระอริยบุคคลบางท่านชอบไปอยู่ในที่วิเวกสงัดในป่าเขา แต่ส่วนใหญ่ก็น่าจะเชื่อได้ว่า ยังอยู่ใกล้ชิดกับผู้คนในสังคัมเช่นปัจจุบัน หากกล่าวในแง่ของความเป็นพระอริยบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสังคัม ย่อมไม่ต่างที่จะมีปัญหาใด ๆ ต่อเรื่องสันติภาพในหมูของพระอริยบุคคลด้วยกัน ดังที่ได้เคยกล่าวอย่างมาบ้างแล้ว เช่น ในเรื่องของสามัญญผลสูตร คือ เมื่อครั้งที่พระเจ้าอุทตถ์ได้ไปทูลถามปัญหาในขณะที่มีพระอริยบุคคลได้อยู่รวมกันถึง 1,250 รูป แต่กลับเรียบสงบเหมือนไม่มีผู้คนอยู่ ไม่ได้ยินแม้กระทั่งเสียงโอ เสียงจาม เสียงกระแอม เสียงพิมพ์หรือเสียงพูดคุยกันเช่นปกติในสังคัมของผู้ครองเรือนโดยทั่วไป

ดังนั้น แม้ผมที่จะได้นำมาวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ จึงเป็นเรื่องของความสงบสุขที่พระอริยบุคคลพึงสร้างร่วมกับคนในสังคัมเพื่อให้เกิดสันติภาพด้วยการอนุเคราะห์ที่เกื้อกูลแก่สังคัมหรือบุคคลเพื่อการตอบแทนตามสมควรแก่กรณี เพราะนักรบวชในพระพุทธศาสนามีชีวิตอยู่ได้โดยผู้อื่นเลี้ยง เพราะแม้แต่คนธรรมดาโดยทั่วไปที่เขาให้ข้าวให้น้ำ ก็ยังต้องระลึกถึงบุญคุณ และคิดตอบแทนคุณท่าน พระอริยบุคคลก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีโอกาสก็ต้องตอบแทนคุณแก่สังคัมด้วยการแนะนำ สั่งสอน ชี้แนะหนทางที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ให้อาหาร เกษีข ปัจฉัย 4 และสิ่งที่เป็นแก่นฐานานุรูปแห่งเทศสมณะ และเป็นกิจของสงฆ์ที่ควรกระทำ เพราะจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปให้ให้เกิดผู้เลื่อมใสและศรัทธามากเพิ่มขึ้น อันจะเป็นเหตุให้ศีลธรรมความดีงามทั้งหลายคงอยู่ในรูปรอยที่ไม่ผิดเพี้ยนตามธรรมวินัย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นแก่สังคมนั้นไปได้อีกเป็นระยะเวลายาวนาน เช่น การสั่งสอนให้คนในสังคัมรู้จักทำชีวิตให้เป็นปกติด้วยการรักษาศีล ทำความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อร่วมสังคัมด้วยการรู้จักเสียสละทรัพย์ เสียสละร่างกาย เสียสละสติปัญญาความรู้ความสามารถต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคัมส่วนรวมให้มีความเจริญก้าวหน้าตามกำลังความสามารถที่จะพึงกระทำได้ อันจะเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ที่อยู่ในสังคัมให้พัฒนาเจริญก้าวหน้าไปสู่ความเป็นอารยชนในโอกาสข้างหน้าได้เช่นเดียวกับพระอริยบุคคล เพราะผู้ครองเรือนที่สั่งสมบุญบารมี และสติปัญญาไว้มากพอเป็นอนเนกชาติแล้ว ก็สามารถที่จะถึงพร้อมความเป็นพระอริยบุคคลได้ทุกชั้นเสมอเหมือนกับนักรบวชในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน เช่น พระยสะ พระพาหิยะ พระสิวลี สัตติมหาอำมาตย์ พระภัททชิเถระ ฯลฯ ที่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อนที่จะบวชเสมือนน้ำหยดสุดท้ายก่อนที่จะเต็มตุ่ม แม้พอได้ยินได้ฟังธรรมเพียงเล็กน้อยก็จะเข้าถึงธรรมได้ในทันที ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกหรืออัศจรรย์สำหรับพระอริยบุคคลที่ยังรู้ถึงอดีตชาติของผู้นั้นได้ เพราะปฏุนยอมรู้เพียงแต่อดีตของตนเองเมื่อครั้งตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงปัจจุบันได้เพียงชาติปัจจุบันนี้เท่านั้น จึงคิดว่า เป็นเรื่องที่แปลกและอัศจรรย์

ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคัม จึงถือว่าเป็นประโยชน์ที่ยิ่งไปกว่าประโยชน์ของตนเอง เพราะแม้ตนเองจะเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษอย่างไรก็ตาม หากคุณพิเศษเหล่านั้นไม่ได้ถูกนำมาช่วยเหลือหรือสร้างประโยชน์ให้แก่สังคัมส่วนรวมได้แล้ว คุณสมบัติพิเศษเหล่านั้นก็ตายไปพร้อม

กับเจ้าของชีวิต ซึ่งไม่มีใครได้พบเห็น หรือไม่มีใครได้รับประโยชน์จากคุณสมบัติพิเศษเช่นนั้นเลย เพราะไม่ได้ถูกนำมาสร้างไว้ให้ผู้คนได้รับประโยชน์ จึงไม่มีใครกล่าวขานถึงหรือระลึกถึง เช่น พระปัจเจกพุทธเจ้ากับพระพุทธเจ้า จึงมีคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือชาวโลกแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เพราะฉะนั้น ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคัมก็เช่นเดียวกัน พระพุทธองค์มีความประสงค์จะให้พระสงฆ์ที่มีสติปัญญาทั้งหลายนี้งดดูด้ายแก่สังคัมที่ตนอาศัยอยู่ เพราะเมื่อช่วยเหลือหรือสงเคราะห์แก่สังคัมได้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์ในรุ่นต่อ ๆ ไป ที่จะเป็นการง่ายต่อการสืบทอดและรักษาพระศาสนา หรือสังฆธรรมความจริงไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อนเลอะเลือนไปตามกาลเวลา เมื่อสังฆธรรมความจริงยังคงอยู่ไม่เลอะเลือน สังคัมก็จะยังคงมีสันติภาพทั้งในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ พระอรหันต์ก็จะยังคงปรากฏให้เห็นได้อยู่ดังเช่น ที่พระองค์ได้ตรัสว่า “เมื่อใดที่มรรคองค์ 8 ประการ ยังมีการปฏิบัติอยู่ โลกก็จะไม่ว่างเว้นจากพระอรหันต์” เพราะพระสัทธรรมหรือคุณแห่งความเป็นพระอรหันต์นั้นจะอันตรายด้วยเหตุ 3 ประการ คือ 1. อธิคมอันตราย ได้แก่ ไม่มีการบรรลุผล 2. ปฏิบัติอันตราย ได้แก่ ไม่มีการปฏิบัติ และ 3. ลิงอันตราย ได้แก่ ไม่มีภิกษุสามเณร เพราะเหตุนี้เอง การที่นักบวชในพระพุทธศาสนา (พระอริยบุคคล) ได้สั่งสอนหรือให้ความรู้ การอนุเคราะห์แก่สังคัม เช่น ในเรื่องทาน ศีล ภาวนา, ศีล สมถิ ปัญญา, การปฏิบัติตนต่อสังคัมตามทศ 6 และสังคหัตถุ 4 จึงถือว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคัมส่วนรวมเป็นอย่างยิ่ง เพราะความเคารพ ความศรัทธา ความน่าเชื่อถือ จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสันติภาพแก่สังคัมได้เป็นอย่างมาก

และในความหมายของสังคัมนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทได้ตีความรวมไปถึงสภาพสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่คนเราได้ใช้สอย ได้อยู่อาศัย เพราะในแง่ของความเป็นสังฆธรรมนั้น สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันนั้น ล้วนแล้วแต่มีส่วนที่จะสร้างสันติภาพหรือทำลายสันติภาพได้เช่นเดียวกัน หากมนุษย์ไม่รู้จักหรือทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้ว ก็อาจจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตัวของมนุษย์เองได้ เพราะสังฆธรรมนั้นโดยความเป็นจริงแล้วก็หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างทั้งธรรมชาติโดยตรง หรือแม้แต่ตัวของมนุษย์เองก็เป็นสังฆธรรมที่ต้องเป็นไปตามกระบวนการตามของกฎธรรมชาติ ดังนั้น หากสภาพสิ่งแวดล้อมตั้งอยู่ไม่ได้ ชีวิตคนและสัตว์ก็ตั้งอยู่ไม่ได้เช่นกัน เพราะชีวิตต้องอาศัยธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติแปรปรวนเพราะน้ำมือของมนุษย์ คือไม่มีสันติภาพ ตัวของมนุษย์เองที่อาศัยธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านั้นก็จะไม่มีสันติภาพ คือได้รับความเดือดร้อนเพราะธรรมชาติไม่ได้เกื้อหนุนมนุษย์เช่นเคย ทั้งนี้ได้เป็นเพราะผู้มีอิทธิฤทธิ์ท่านใดบันดาลให้เป็นเช่นนั้น แต่เป็นกฎของความจริงของธรรมชาติที่มีลักษณะอันเป็นห่วงโซ่ตามหลักของปฏิจางสมุปบาทนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคัม คือ ประโยชน์จากบุคคลที่เป็นพระอริยบุคคล ปฏิบัติต่อสังคัมและสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ด้วยการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อให้สังคัมเกิดสันติภาพ เกิดความสงบร่มเย็น เช่น การสั่งสอนในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกาย วาจา และใจ ที่ถูกต้องตั้งตามหลักของศีลธรรมในเรื่องทาน ศีล ภาวนา, ศีล สมถิ ปัญญา, การปฏิบัติตนต่อสังคัมตามทศ 6 และสังคหัตถุ 4 เป็นต้น

3. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก

จากการศึกษา พบว่า สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก เมื่อพิจารณาตามสภาวะธรรมล้วน ๆ คือ ความสงบที่ไม่ต้องปรุงแต่งอันเป็นลักษณะของความสงบตามธรรมชาติหรือตามสังฆธรรมอันเป็นไปตามความเป็นจริงที่พระอริยบุคคลในระดับผู้หลุดพ้นจากสังโยชน์ 10 ประการ (พระอรหันต์) ได้เข้าถึงแล้วเท่านั้น ซึ่งพระพุทธทาสภิกขุ ท่านมักจะเรียกสันติภาพซึ่งเป็นความสงบในประเภทนี้ว่า เป็นสันติภาพ

ในแง่ความหมายของภาษาธรรม เพราะเป็นสันติภาพอันสงบลุ่มลึกไม่ได้เจือไปด้วยกิเลสอาสวะอย่างเช่นชาวโลกที่ต้องการ เพราะเป็นความสงบที่ตัดขาดจากการยึดถือไว้เพื่อตน แต่เป็นความสงบในฐานะที่เป็นผู้หลุดพ้นอยู่เหนืออำนาจการบีบคั้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง ไม่ได้เป็นไปเพื่อเรา เพื่อเขา แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของโลกโดยส่วนเดียว ดังเช่น พุทธพจน์ที่กล่าวถึงความสงบอันเป็นสันติภาพอย่างแท้จริงว่า “สุขใด จะเสมอ ได้ด้วยความสงบไม่มี” หรือ “ความสงบสุข อันเป็นบรมสุขอันยิ่ง คือนิพพาน” เป็นต้น

หากวิเคราะห์ในแง่ของสันติภาพในระดับโลกุตระของโลก ก็คือความสงบสุขอันยิ่งยิ่งที่เกิดขึ้นต่อสังคมส่วนใหญ่เช่นระดับโลก ก็ต้องมองฐานะหรือบทบาทของผู้ที่จะทำให้เกิดความสงบสงบสันติคือสันติภาพอันแท้จริงให้แก่ชาวโลกได้ ซึ่งบทบาทหน้าที่เช่นนั้นที่มีอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท ก็ต้องนึกคิดทบทวนถึงความจริงในข้อหนึ่งที่ว่า เมื่อยามที่มนุษย์ไร้ศาสนา ไร้ความเชื่อที่ถูกค้ำค้ำตามความเป็นจริงต่างก่อกองหวัดแสวงหาความจริงตามหลักปรัชญาของตนเอง ด้วยการกราบไหว้ดวงอาทิตย์บ้าง หรือสิ่งที่มีอยู่

ตามธรรมชาติอื่น ๆ บ้าง เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแก่จิตใจของคนเองว่า สิ่งเหล่านี้มีอำนาจมีอิทธิฤทธิ์ เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สามารถที่จะทำให้เข้าถึงความจริงได้บ้าง หรือช่วยเหลืออำนาจประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้คนทั้งหลายทั่วโลกได้บ้าง เป็นต้น ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เป็นผู้ประกาศศาสนา และท้าทายให้เข้ามาพิสูจน์ในความจริงที่พระองค์ค้นพบ และกล้าประกาศตนต่อหน้ากษัตริย์ผู้ซึ่งคนในสมัยนั้นให้ความเคารพว่า พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้ชอบในธรรมด้วยพระองค์เอง เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้อุบัติขึ้นท่ามกลางวิถีแห่งมวลมนุษยชาติตามกาลเวลาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายก่อนหน้านั้น ซึ่งถือว่าเกิดขึ้นได้ยากมากในแต่ละช่วงสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ และได้แสดงธรรมโดยเปิดเผยแก่ภุมมมหาชน เพื่อประโยชน์แก่หมู่มวลมนุษย์ทุกคนขึ้น โดยมิได้เลือกพิเศษ ฐานะ ตามความเหมาะสมแก่บุคคลนั้นที่สมควรจะได้รับตามจริตวิสัยแห่งตน จนพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายออกไปทั่วทุกมุมโลกเพียงเพื่อความคิดที่จะอนุเคราะห์ด้วยจิตเมตตาในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก อันมีเกิด แก่ เจ็บ และตายเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นแสงสว่างส่องทางให้แก่สัตว์โลกที่ยังไม่มีโอกาสได้เห็นความจริง เหมือนเปิดสิ่งของในที่ที่มีสิ่งปกปิดไว้ เหมือนหยายสิ่งของที่คว่ำไว้เพื่อให้คนได้รับทราบ เพื่อชาวโลกจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่สร้างความทุกข์ ความเดือดร้อนให้แก่กันและกันเพราะด้วยอำนาจของความหลง ความไม่รู้และความไม่เข้าใจในอริสัจอย่างแจ่มแจ้ง

เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นนี้แล้ว พบว่า พระพุทธองค์เป็นผู้ที่สมควรแก่การที่จะได้รับการยกย่องตามความเป็นจริงอย่างยิ่งว่า พระองค์เป็นผู้สร้างสันติภาพอันยิ่งใหญ่ให้แก่ชาวโลกด้วยจิตที่มีเมตตา เพราะธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ เป็นธรรมที่สวนกระแสของชาวโลกที่ต้องการ เป็นธรรมที่ยากแก่การที่จะทำให้เข้าถึงความจริงได้ เพราะอุปนิสัยแห่งความเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสอาสวะทั้งหลายมักคงอยู่ในวิสัยสันดานของแต่ละคนนั้น มีความเหนียวแน่นมาก ดังจะเห็นได้จากผู้ที่เคยเกิดร่วมสมัยกับพระพุทธองค์ เคยได้พบได้เห็น เคยได้สนทนากับพระพุทธองค์ ดังเช่นบุคคลหลาย ๆ คนที่กล่าวถึงไว้ในพระไตรปิฎก แม้ว่าจะได้เคยฟังธรรมของพระองค์มาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังอาจที่จะบรรลุถึงธรรมได้ แล้วได้ตายไปเสียก่อน ในขณะที่พระพุทธองค์เองยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ดังเช่น พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น

สันติภาพของโลกตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางรากฐานไว้เป็นเวลายาวนานแล้ว นับเป็นเวลานานถึง 2,600 ปี (ปัจจุบัน 2558) เพราะต้องการให้ชาวโลกมีสันติภาพ ไม่ขัดแย้ง และไม่สร้างเหตุผลหรือเงื่อนไขอันจะนำไปสู่การเบียดเบียน การทำร้ายกัน และการก่อไฟสงครามที่มีขนาดใหญ่ในระดับต่าง ๆ กันได้ในที่สุด โดยใช้พระธรรมอันเป็นเครื่องมือกล่อมเกลากิเลสให้เบาบาง เพื่อให้

เห็นถึงภัยที่เกิดขึ้นจากการมีกาย วาจา และใจ ที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นไปตามปกติวิสัยแห่งความเป็นมนุษย์ ที่ควรจะเป็นจึงทำให้เกิดวิกฤต คือความไม่สงบ ความไม่มีสันติภาพของโลกนั่นเอง ดังเช่น ในสมัยพุทธกาล พระองค์ได้ห้ามประยูรญาติมิให้ทำสงครามกันเพื่อแย่งชิงน้ำกัน การห้ามพระเจ้าวิฑูรย์มิให้ชนฆ่าหรือทำสงครามเพื่อความเจ็บแค้นในเรื่องชาติตระกูล หรือการหยุดยั้งชะลอการฆ่าล้างผลาญของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่จะฆ่าแม่เจ้าลิจฉวีในแคว้นวัชชี เป็นต้น

ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระพุทธองค์ในฐานะที่เป็นหนึ่งในพุทธกิจ ได้แก่ กิจในฐานะของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่ได้กระทำเหมือนกัน คือ กิจที่ต้องกระทำในฐานะที่เป็นพระพุทธเจ้า 3 ประการคือ กิจที่ต้องกระทำต่อพระองค์เอง, กิจที่ต้องกระทำต่อพระประยูรญาติของพระองค์ และกิจที่ต้องกระทำต่อชาวโลก

เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์ท่านถือว่า กิจที่ต้องกระทำต่อชาวโลกในฐานะที่พระองค์เองเป็นพระพุทธเจ้านั้น เป็นกิจหลักที่สำคัญ เพราะผู้ที่ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าต่างก็ต้องบำเพ็ญเพียรสั่งสมบุญบารมีมาแล้วเป็นอนเนกชาติ ต่างจากพระปัจเจกพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย เพราะคุณแห่งความเป็นพระพุทธเจ้านั้นยิ่งใหญ่เพราะคุณค่า มิได้ยิ่งใหญ่เพียงเพราะค่ายก้อย หรือคำอวดอ้าง เพราะพระพุทธเจ้ามิได้อุบัติขึ้นเพื่อผู้ใด หรือตระกูลใดตระกูลหนึ่ง แต่อุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติทุกคนที่ได้อาศัยอยู่ในโลกนี้ และพระธรรมคำสั่งสอนก็ได้มีไว้เพื่อคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อคนในโลกนี้ทั่วทั้งโลกที่พอจะมีกำลังปัญญาอันนำมาเอามาปฏิบัติจนทำให้เกิดความรู้เห็นจริงได้ตามพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พระพุทธองค์เป็นผู้สร้างสันติภาพอันยิ่งใหญ่ให้แก่สังคมชาวโลกไว้ได้จริง เพราะเมื่อใดที่คนเรามีความเจ็บแค้นคิดจะล้างผลาญศัตรู เมื่อใดที่ระดมพิจารณาถึงธรรมของพระพุทธองค์แล้ว ก็อาจหักห้ามหรือหันเหจิตใจของตนเอาไว้ให้เปลี่ยนไปเป็นความสงบนิ่ง ดังเดิม เช่น การพิจารณาถึงความไม่เที่ยงของชีวิตว่ามีจุดจบอยู่ที่ความตายอันเป็นที่แห่งเดียวกัน การคิดไม่จองเวรอีกต่อไปเพื่อให้สิ่งที่ผู้อื่นได้กระทำกับตนไว้แล้วนั้นสิ้นสุดลงแต่เพียงชาตินี้เพราะไม่ประสงค์จะจองเวรต่อกันอีกต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก ตามทัศนะของพุทธศาสนิกชนนั้น นอกจากพุทธกิจในฐานะที่พระองค์เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการสร้างสันติภาพของโลกแล้วพุทธกิจอีกประการหนึ่งที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพให้แก่ชาวโลกของพระองค์ก็คือ พุทธกิจของตนเองในฐานะที่พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ การปฏิบัติต่อภารกิจประจำวันของพระองค์ นับแต่ที่พระองค์ได้ตรัสรู้เมื่อพระชนมายุได้ 35 พรรษา จนถึง 80 พรรษา รวมระยะเวลาถึง 45 ปี ที่พระองค์ได้ประกาศพระศาสนา และเป็นการปฏิบัติตามปกติอยู่เสมอทุกวันมิได้ว่างเว้น แม้เจ็บป่วยก็มีแต่คิดถึงพระองค์ แต่คิดถึงโอกาสที่ดีของผู้ที่สามารถจะเข้าถึงธรรมได้เหล่านั้นที่จะต้องสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะการที่มีได้พบเห็นกับพระองค์ในชาตินี้แล้วเท่านั้น จึงรอนแรมเดินทางไปทั่วทุกแห่งหน แม้ในถิ่นทุรกันดาร มีคนยากลำบากที่เต็มไปด้วยภัยอันตรายทั้งโจรผู้ร้าย โรคภัยไข้เจ็บ และสัตว์ป่าที่ดุร้ายซุกซม ก็เสด็จดำเนินไปโดยมิได้ย่อท้อเพียงเพื่อหวังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น โดยที่พระพุทธองค์มิได้มุ่งหวังสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทนเลย การกระทำของมหาบุรุษเช่นนี้ จึงเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อความสงบสันติของโลก และเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกอย่างแท้จริง จวบจนในระยะเวลาสุดท้ายของชีวิตในขณะที่พระองค์กำลังประจวบหนกจวบใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ก็ยังมีจิตเมตตาแก่อนุเคราะห์แก่ลูกภพวิพากให้ถนอมป้อนหาจนเข้าใจแล้วปลีกตัวไปบำเพ็ญเพียร จนสามารถเข้าถึงธรรมและได้เป็นพระอรหันต์ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จ

ดับขันธปรินิพพานในวันนั้น หรือแม้แต่ในช่วงสุดท้ายของลมหายใจของชีวิต พระพุทธองค์ก็ได้ประทาน คำสอนสุดท้ายแก่พุทธบริษัทเป็นปัจฉิมโอวาทว่า

“บัดนี้ ตถาคตขอเตือนเธอทั้งหลายให้รู้ว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย จึงยังกิจทั้งปวง อันเป็นประโยชน์ตน และผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด”

เพราะฉะนั้น สันติภาพที่พระพุทธองค์ได้ทรงสร้างไว้แก่ชาวโลกตามเหตุการณ์หรือในรูปแบบ หลักคำสอนต่าง ๆ นั้น ก็เพื่อความสงบสุข หรือความร่มเย็น อันเป็นความมีสันติภาพที่ยั่งยืนแก่ชาวโลก ทุกคน ดังที่จะเห็นได้จากพุทธกิจตามปกติประจำวันของพระพุทธองค์ที่ปฏิบัติ ดังนี้

1. เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต (โปรดสัตว์) โดยพระบาทเปล้า เสด็จกลับณายพระกระษียรภาพ ก่อนเวลาเที่ยงวัน แล้วเสด็จออกรับผู้เข้าฟังธรรม

2. เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ก่อนถึงเวลาแสดงธรรมทรงพักผ่อนอิริยาบถ เวลาสงบสังัดแห่งพระทัยอยู่โดยลำพังในพระคันธกุฎี พอควรแล้ว เสด็จออกแสดงธรรมแก่ผู้เข้ามาเฝ้าเป็นประจำทุกวัน

3. เวลาค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุผู้มาเฝ้าจากถิ่นไกลบ้าง ใกล้บ้าง

4. เที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเวทดาและทรงแสดงธรรมแก่ปัญหาแก่เหล่าเทวดา

5. จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถจะบรรลุธรรม และควรจะเสด็จไปโปรด ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก ที่พระพุทธองค์ได้ทรงทรงกระทำไว้ให้แก่มหาชน

จึงเป็นคุณประโยชน์ที่ทำให้ผู้ระลึกถึงธรรมะของพระองค์แล้ว มีความสงบ เย็นกาย เย็นใจ ไม่ถือเอา ความหลงโลก หลงอารมณ์เข้าเบียดเบียนทำร้าย เช่นฆ่าประหัตประหารกัน เช่นสัตว์ป่าที่ดุร้าย แม้ว่าคน ทั่วทั้งโลกจะไม่สามารถปฏิบัติต่อกันอย่างเช่นอารชนในอุดมคติได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคนก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นประโยชน์และคุณค่าอย่างมหาศาลแก่ชาวโลกทุกคน เพราะแม้กาลเวลาจะได้ล่วงเลยมาแล้ว แต่ก็ยังมี ผู้ปฏิบัติจนได้รับผลสำเร็จ และยืนยันว่า คำตรัสของพระองค์นั้นว่าเป็นความจริง คุณแห่งความกระตือรือร้น ในระดับต่าง ๆ นั้น มีจริง รวมทั้งบาป บุญคุณโทษ และผลของกรรมเวรทั้งดีและชั่วนั้นเมื่ออยู่จริง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คน ทั่วทั้งโลกได้รับรู้ถึงธรรมะหรือสัจธรรมความจริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญในอันที่จะทำให้เกิดความสุขสงบ เกิดความความร่มเย็นแก่ชาวโลกได้ เพราะได้น้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยอันเป็นเสมือนแสงสว่าง นำทางแก่ชีวิตของสัตว์โลกทั้งหลาย ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข คือ คุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว วิเคราะห์วิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีรายละเอียด ดังนี้

1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะ ได้แก่

1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะของบุคคล คือ ประโยชน์ของศีลธรรมอันดีงาม ในพุทธปรัชญา ได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม ที่บุคคลหรือผู้ครองเรือนควรมี เพื่อทำให้บุคคลมีความสงบสุขหรือ มีสันติภาพในตนเอง

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะของสังคม คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคม ทุกระดับสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสังคมก็เป็นที่ยังพิงให้แก่นคนในสังคมได้อย่างแท้จริง เช่น การจัดการในด้านสาธารณสุข โภค สวัสดิการต่าง ๆ และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้รับประโยชน์ อย่างเป็นธรรม

3. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมโลก มีสันติภาพ สามารถอยู่ร่วมโลกเดียวกันได้อย่างสันติสุข เพราะผู้นำผู้ปกครองมีผู้มีศีลธรรม จริยธรรม อันดีงามไว้เป็นแนวทางเพื่อประพฤติปฏิบัติ เช่น ทศพิธราชธรรม 10, ราชสังคหะ 4, จักรวรรดิวัตร 12 และอคติ 4 จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง และสงคราม

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่

1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของบุคคล คือ ประโยชน์จากบุคคลที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปน ปฏิบัติต่อตนเองอย่างผู้มีอารยชน เพราะมีกาย วาจา และใจที่ถูกต้องดีงามตามหลักของศีลธรรม จึงก่อให้เกิดความสงบสุข ความมีสันติภาพแก่ตนเองและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคม คือ ประโยชน์จากบุคคลที่เป็นพระอรหันต์บุคคล ปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ด้วยการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อให้สังคมเกิดสันติภาพ เกิดความสงบร่มเย็น เช่น การสั่งสอนในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกาย วาจา และใจ ที่ถูกต้องดีงามตามหลักของศีลธรรมในเรื่องทาน ศีล ภavana, ศีล สมาธิ ปัญญา, การปฏิบัติตนต่อสังคมตามทศ 6 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

3. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนทั่วทั้งโลกได้รับรู้ถึงธรรมะหรือสัจธรรมความจริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญในอันที่จะทำให้เกิดความสุขสงบ เกิดความความร่มเย็นแก่ชาวโลกได้ เพราะได้น้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยอันเป็นเสมือนแสงสว่าง นำทางแก่ชีวิตของสัตว์โลกทั้งหลาย ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข คือ คุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นต้น

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคล ผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา มี 2 ระดับ คือ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว คือ พระนิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพอันแท้จริงของบุคคล และมีความหมายครอบคลุมถึงความสงบของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัตถุ (ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย) และความสงบทางจิต หรือทางสติปัญญาด้วย ดังนั้น สันติภาพ จึงมีนัยที่ต่างกัน กล่าวคือ ความต้องการสันติภาพขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้ที่ต้องการ สันติภาพว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับใด คือ ผู้ที่ยังเกี่ยวข้องอยู่กับกิเลสอาสวะ ก็จะมีทัศนะเป็นไปตามบัญญัติของโลกหรือเป็นตามที่พุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกียะ” (ภาษาคน) และผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะก็เรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกุตระ” (ภาษาธรรม)

สันติภาพในระดับโลกียะ หรือสันติภาพของชาวโลก คือผู้ครองเรือนที่ยังมีกิเลสอาสวะเจือปน ที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก นั้น ต้องอาศัยความสงบสุขของบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมตามหลักของเบญจศีล-เบญจธรรม อันดีงามตามหน้าที่ของตน ส่วนสันติภาพในระดับโลกุตระ หรือสันติภาพของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก เป็นสันติภาพที่เกิดจากการฝึกฝนกาย วาจา และใจของตน ให้มีศีลธรรมความดีงามจนถึงที่สุดแล้ว คือคุณแห่งความเป็นพระอรหันต์ จึงถือว่าเป็นสันติภาพอันแท้จริงตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ฉะนั้น เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นสำหรับผู้สนใจศึกษา ผู้วิจัยจะนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์หามาสรุปแสดงให้ทราบ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะบางประการอันจะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าและวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.1 บทสรุป

1. พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป

จากการวิจัย พบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้ สันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา หมายถึง ความสงบ หรือความมีสันติ ซึ่งมีหลายระดับด้วยกันตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง เช่น ความสงบกาย สงบใจ ของผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ที่มีศีล 5 หรือ ศีล 8 และความสงบกาย สงบใจของอริยชน หรือพระอริยบุคคล ที่มีตั้งแต่พระโสดบันขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ เป็นต้น

ลักษณะของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา มีลักษณะสันติภาพ 2 ลักษณะ คือ

1. สันติภาพภายนอก และสันติภาพภายใน เกิดขึ้นได้จากการสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับพื้นฐาน คือ ศีล 5 และการสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับกลาง มีศีล 8 และศีล 10 ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการเลิก ลด ละ วาง สิ่งที่เป็นต้นเหตุแห่งความไม่สงบต่าง ๆ ในทางกาย และทำให้ภายในเกิดสันติภาพขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง

2. สันติภาพภายใน เป็นการความสงบด้วยหลักของไตรสิกขา คือ การสร้างสันติภาพภายในด้วยศีล การสร้างสันติภาพภายในด้วยสมาธิ และการสร้างสันติภาพภายในด้วยปัญญา เพราะสันติภาพภายใน เป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อให้หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสทั้งหลายด้วยหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือเมื่อมีศีลมั่นคงสมบูรณ์ สมาธิก็จะเกิด เมื่อสมาธิเกิดแนบแน่นมั่นคง ปัญญา ก็จะเกิด จนทำลายล้างกิเลสลงได้โดยสิ้นเชิงแล้ว ความสว่างสงบระมิงค์ก็จะบังเกิดขึ้นสูงสุด ที่เรียกว่า "พระนิพพาน" และนั่นคือสันติภาพอันแท้จริงของพุทธปรัชญา

ประเภทของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา มี 2 ประเภท คือ

1. สันติภาพในระดับโลกียะ เป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือนที่ต้องปฏิบัติตนต่อสมาชิกในฐานะต่าง ๆ ที่ตนเป็นอยู่ เช่น ในฐานะบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือบุตรธิดา ส่วนหนึ่ง เช่น

1. ในฐานะสามีที่ต้องทำต่อภรรยา คือ ยกย่องภรรยาให้เกียรติ ให้ความสำคัญในสังคม ไม่เหยียดหยามหรือทำให้สะเทือนใจ ทะนุถนอมรักใคร่ให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น มอบให้ภรรยารับผิดชอบการเรือนได้เต็มที่ ให้เครื่องประดับและอาภรณ์

หรือในฐานะภรรยาที่ต้องทำต่อสามี คือ จัดแจงควบคุมกิจการภายในบ้านให้เรียบร้อย อดทนดูแลรักษาของสามีมิให้เสียหาย เอาใจรักภักดีไม่จิตใจจาง สะสมทรัพย์เศรษฐกิจมั่นคง ทำภารกิจหนักเบาทุกประเภทด้วยความฉลาดปราดเปรียว

2. ในฐานะบุตรธิดาที่ต้องทำต่อบิดาและมารดา คือ เลี้ยงดูด้วยอาหาร และเอาอกเอาใจท่าน ทำงานแทนตนเมื่อสามารถ รักษาจารีตประเพณีของสกุลไว้ ประพฤติเป็นทายาทที่ตื่นตัวไว้วางใจทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามโอกาสเมื่อท่านได้ละจากโลกนี้ไปแล้ว

หรือในฐานะบิดา มารดา ที่ต้องทำต่อบุตรธิดา คือ ปกป้องมิให้หลงผิดเสียคน ปลูกฝังนิสัยดีงาม ส่งเสริมให้ศึกษาและรู้จักเลี้ยงชีพ หากคู่ครองที่เหมาะสมให้ มอบทรัพย์สินหรือมรดกให้

และอีกส่วนหนึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิต ที่ต้องอาศัยใช้ความสัมพันธ์ต่อกันในสังคม ได้แก่ การดำเนินชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นนักปกครอง เป็นผู้บริหารงาน เป็นมิตรสหายหรือเป็นเพื่อนฝูงกัน หรือเป็นหลักสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่บุคคลในครอบครัวเดียวกัน ด้วยหลักคุณธรรมความดีงามที่ได้ปฏิบัติต่อกัน อันจะเป็นการสร้าง ความสงบ ความมีสันติให้แก่ผู้ครองเรือน เช่น

1. ในฐานะเพื่อนที่ต้องทำต่อมิตร คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พุดจาปลอบใจปราศรัยจูงใจ ร่วมแรงร่วมใจทำงานให้จนสำเร็จ วางตนเป็นกลางและเสมอต้นเสมอปลาย มีจิตซื่อสัตย์และปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

หรือในฐานะมิตรที่ต้องทำต่อเพื่อน คือ ปกป้องกันมิให้เพื่อนถูกชักชวนหลงทำผิด คุ้มครองลูกเมียและสมบัติให้ปลอดภัย ปลูกปลอบเป็นที่พึ่งยามว่าเหวเดือดร้อน สุขก็เคียงคู่กันไป ยากไว้ก็อดคอเคียงกัน นับถือญาติของเพื่อนเหมือนญาติสนิทของตนเอง เป็นต้น

2. ในฐานะผู้บังคับบัญชาที่ต้องทำต่อผู้ใต้บังคับบัญชา คือ มอบหมายงานให้เหมาะสมแก่วัยและกำลังความสามารถ เกลี้ยของกินและของใช้เป็นรางวัล มีสวัสดิการสงเคราะห์ยามเจ็บป่วย แจกของกำนัลและของขวัญแปลก ๆ บ้าง ปลอ่ยให้เที่ยวเตร่ผ่อนคลายอารมณ์ในงานเทศกาลพิเศษ

หรือในฐานะผู้โต้แย้งข้อบัญญัติที่ทำต่อผู้บังคับบัญชา คือ มีความซื่อสัตย์ซื่อตรง
ก่อนนายจ้างเสมอ ตรวจสอบงานเรียบร้อยแล้วเลิกงานที่หลัง ซื่อตรงไม่คิดยักยอกกินเศษกินเลย แก้ไขปรับปรุง
กรปฏิบัติให้รัดหน้าอยู่เสมอ แพร่เกียรติคุณของนายจ้างและกิจการของงานให้รู้ทั่วถึง

3. ในฐานะศาสนิกชนที่ต้องทำต่อนักบวช คือ แสดงน้ำใจเคารพยำเกรงด้วยกิริยามารยาท
ที่เรียบร้อย พูตจาปราศรัยถ่อมตน นอบน้อม เชิดชูบูชาด้วยน้ำใจจริง ยินดีเชื่อเชื่อสุบ้านเรือนตลอดเวลา
อุปถัมภ์สิ่งบริโภคใช้สอยและบำรุงสถาบันให้มั่นคง

หรือในฐานะนักบวชที่ต้องทำต่อศาสนิกชน คือ สอนสั่งสอนมิให้หลงทำทุจริตผิดศีลธรรม
ชักจูงนำทางในทางประพฤติชอบ หมายส่งเสริมให้ก้าวหน้าเจริญสุขด้วยใจจริง แนะนำดำเนินชีวิต
ใหม่และแปลกเสมอ ซื่อแจ้งอย่าบอ้ย ๆ ให้เข้าใจชัด จูงใจให้ทำความดีมีความสุขก้าวหน้ายิ่งขึ้น

4. ในฐานะศิษย์ที่ต้องทำต่ออาจารย์ คือ เอาใจใส่คอยต้อนรับ คอยรับใช้อยู่ใกล้ชิด เชื่อฟัง
และว่าง่าย ปรนนิบัติและช่วยทำกิจการงาน ตั้งใจเรียนโดยเคารพอ่อนน้อม

หรือในฐานะอาจารย์ที่ต้องทำต่อศิษย์ คือ อบรมให้วางตนอ่อนน้อม สอนจนเกิดความ
สันตติจิตเจตนา ซื่อแจ้งให้รู้แจ้งปฏิบัติได้จริง ให้กำลังใจจนผลงานดีเด่น ผ่าฝักให้แสดงผลงานตามโอกาส

2. สันติภาพในระดับโลกุตตระ

สันติภาพในระดับโลกุตตระ เป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของนักบวชนั้น
เป็นไปเพื่อสลัดทุกข์โดยสิ้นเชิงอันเป็นเป้าหมายขั้นสูงสุด หรือเป้าหมายของพุทธปรัชญา มีข้อปฏิบัติที่เป็น
แบบเฉพาะ คือ การฝึกฝนพัฒนาร่วมกันระหว่างกายและจิต จนสามารถพัฒนาให้เกิดปัญญาและบรรลุ
ธรรมถึงขั้นสูงสุดได้ ทั้งในในฐานะเป็นภิกษุ ในฐานะเป็นสมาธิแห่งสงฆ์ และในฐานะเป็นผู้สั่งสอน

และเป็นสันติภาพ อันสูงสุดตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา คือ พระนิพพาน จากผู้ที่สามารถ
ฝึกตนเองจนเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้แล้ว โดยมีการดำเนินชีวิตแบบนักบวชในพระพุทธศาสนา อาศัย
ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องขัดเกลาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

ระดับขั้นของสันติภาพในระดับโลกุตตระ หมายถึง ระดับขั้นในการละกิเลสของบุคคล อันจะ
ทำให้เกิดความสงบของจิตใจ หรือเกิดสันติภาพตามระดับขั้นที่ตนสามารถฝึกฝนได้จนถึงขั้นหลุดพ้น
จากกิเลสต้นเหตุเข้าสู่ภาวะนิพพาน เข้าสู่ความเป็นสันติภาพอันแท้จริงหรือสันติภาพอันสูงสุด มี 8 ประการ
คือ โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค
และอรหัตตผล "พระนิพพาน" และพระนิพพานในพุทธปรัชญา นั้นมี 2 ชนิด คือ

1. สอุปาทิเสสนิพพาน หรือนิพพานเป็น หมายถึงนิพพานที่ยังมีส่วนเหลือ คือกิเลสทั้งหลาย
ดับไปหมดแล้ว พ้นจากทุกข์ทางใจทั้งปวงแล้ว แต่ยังมีร่างกายอยู่ ทำให้ต้องทนทุกข์ทางกายต่อไปอีก
ได้แก่ พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่นั่นเอง

2. อนุปัตติเสสนิพพาน หรือนิพพานตาย หมายถึงนิพพานโดยไม่มีส่วนเหลือ คือพ้นจาก
ทุกข์ทั้งปวง ทั้งทางกาย และทางใจอย่างสิ้นเชิง ได้แก่พระอรหันต์ที่ตายแล้วนั่นเอง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า
บรินิพพาน (ปริ = โดยรอบ, บรินิพพาน = นิพพานโดยรอบทุกส่วน คือทั้งร่างกายและจิตใจ คือนิพพาน
จากทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง)

ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม หมายถึง ความสงบสุขโดยองค์รวมของคนในสังคมส่วนใหญ่ที่จำเป็นจะต้องมีไว้ทุกสังคม เพราะมีความสัมพันธ์กับความสงบสุขของปัจเจกชนอื่น ๆ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเดือดร้อนและวุ่นวายมากยิ่งขึ้นทั้งระบบของสังคมนมนุษย์

โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพราะเกิดจากเหตุ 4 ประการ ได้แก่

1. ธรรมชาติของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ คนที่ประกอบด้วยทุจริต 3 คือ มีความประพฤติที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ชั่ว ไม่ชอบด้วยธรรม จึงถือว่า คนพาลเป็นผู้ที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพได้ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นหรือสังคมนรวม

2. ลักษณะของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ คนที่มีลักษณะ การทำชั่ว พุศซ้ำ และคิดชั่ว หรือมีกาย วาจาและใจที่เป็นทุจริต ประพฤติล่วงในกฎศีลธรรม 10 คือ ทาธุคนหรือสัตว์ให้ได้รับทุกข์ ทั้งกายและจิตด้วยอุบายต่าง ๆ เป็นการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน และการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในอนาคต เช่น เลี้ยงชีวิตด้วยความประมาททรัพย์ หรือการไม่มีศีล 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรักษากายวาจาใจ เป็นต้น

3. พฤติกรรมของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ พฤติกรรมที่มีสาเหตุจากภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เรียกว่า โปรโตโสมะ และกัลยาณมิตร เช่น สื่อและบุคคลที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก และพฤติกรรมที่มีสาเหตุมาจากในตัวของมนุษย์เอง เช่น ทัศนคติ และการรับรู้ต่าง ๆ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยกขาด ซึ่งคนพาลจะมีแต่ในสิ่งที่ตรงกันข้าม หรือมีแต่ในทางที่เป็นลบ

4. พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ยังไม่ใช่จัดเป็นคนพาลโดยแท้ หรือโดยกมลสันดาน แต่อาจมีพฤติกรรมบางอย่างที่ได้กระทำไปเพราะถูกข่มเหงรังแก ถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงต้องตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรงเยี่ยงคนพาล จนอาจทำให้สังคมนเกิดความไม่สงบสุข หรืออาจทำให้โลกปราศจากสันติภาพขึ้นได้

โทษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ โทษในปัจจุบัน และโทษในอนาคต

1. โทษในปัจจุบัน คือ เกิดความหวาดกลัวและระแวงในโทษอยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลาเมื่อมีผู้กล่าวถึงโทษนั้น เมื่อเห็นโทษที่ผู้อื่นได้รับจากการกระทำความชั่วนั้น เมื่อใครครวญถึงชีวิตเมื่อจะละจากโลกนี้ไปแล้วขณะนั่งหรือนอนระลึกถึงความชั่วนั้น

2. โทษในอนาคต คือ ถูกลงโทษในนรก มีการถูกทรมานทำให้เกิดความทุกข์เวทนาในลักษณะต่าง ๆ อาจไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือในภพภูมิที่ตกต่ำ และโอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นคนนั้นยากมาก หรือเป็นเวลาที่ยาวนาน

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว จะพบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป เป็นเรื่องที่กล่าวถึงความสงบ หรือความมีสันติ ของบุคคลในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่หลายระดับด้วยกัน และเกิดได้ตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง ตั้งแต่ผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ที่มีศีล 5 หรือ ศีล 8 ศีล 10 ไปจนถึงอริยชน หรือพระอริยบุคคล ที่เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว และเข้าสู่กระแสพระนิพพาน อันถือได้ว่า เป็นสันติภาพอันแท้จริง หรือสันติภาพอันสูงสุดตามทัศนะของพุทธปรัชญา

2. พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

จากกรณีวิจัย พบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ประกอบด้วย รายละเอียด ดังนี้

ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาดูตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลทุก วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา ซึ่งมีอยู่ 2 ระดับ คือ

1. ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน (โลกียะ)
2. ความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว (โลกุตระ)

นอกจากนี้แล้ว ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ยังครอบคลุมไปถึงความหมายในด้านอื่น ๆ เช่น

ความหมายของสันติภาพด้านสังคม หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มีบรรพชาศีลธรรม และธรรมะแล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด

ความหมายของสันติภาพด้านการเมือง หมายถึง ความสงบสุขหรือความผาสุกอันเกิดจากระบบการเมืองที่มีธรรมะที่ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่เน้นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นระบบที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งปวง เนื่องจากมีธรรมะเป็นพื้นฐาน

ความหมายของสันติภาพด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีศีลธรรม และมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยการจัดระบบเศรษฐกิจที่มีอยู่ให้เป็นระบบธรรมะที่สามารถทำให้คนร่ำรวยและคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ความหมายของสันติภาพด้านจิตใจ หมายถึง ความสงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนายกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เห็นแก่ตัว จนในที่สุดไม่มีกิเลสอาสวะใด ๆ อยู่ในจิตใจนั่นก็คือนิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพอันแท้จริงของบุคคล

บ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มี 3 ด้าน

1. ด้านการศึกษา เป็นบ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ให้ความสนใจในการศึกษาทั้งด้านภายนอกและด้านภายใน ทำให้ท่านมีความรู้ที่กว้างขวางและมีมุมมองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่มีส่วนส่งผลให้สันติภาพตามแนวคิดของท่านที่แสดงออกมาผ่านผลงาน ต่าง ๆ มีความหลากหลายครอบคลุมทุก ๆ องค์ประกอบของสังคม

2. ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นบ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หลายปรากฏการณ์ เช่น ปรากฏการณ์ทางสังคม ปรากฏการณ์ทางการเมือง ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยหลายเหตุการณ์

3. ด้านปณิธานชีวิต ที่สำคัญ 3 ประการ อันเป็นบ่อเกิดสันติภาพของพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และการออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม

โดยท่านพุทธทาสภิกขุ มีจุดมุ่งหมายต่อเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของท่าน ต่อการที่จะทำให้มนุษย์ทุกคน ได้มีการตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ คือจุดมุ่งหมายสันติภาพ ในพุทธปรัชญาที่จะสามารถทำให้หลุดพ้นไปจากวิกฤตการณ์อันไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ ได้ เพราะสันติภาพ มีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิต ตลอดถึงโลก และจักรวาล โดยการความร่วมมือกันเพื่อสร้างสันติภาพ คือ การทำลายความเห็นแก่ตัวเพื่อให้ทุกคนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพ และการส่งเสริมศีลธรรม เพราะว่าเป็นสิ่งที่มีสภาพอยู่ตามปกติ คือไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติหรือความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพตามความต้องการอันแท้จริงได้

วิกฤตการณ์ในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มี 2 ด้าน คือ วิกฤตการณ์ภายใน หมายถึง ความวิตถลิตผิดของจิตใจและสติปัญญาหรือภาวะไร้ศีลธรรมของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ ภายนอกในด้านต่าง ๆ ในสังคมโลก และวิกฤตการณ์ภายนอก หมายถึง พฤติกรรมทางกายวาจาของมนุษย์ ที่ผิดปกติและวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เรามองเห็นและรับรู้ได้จากภาวะความเดือดร้อน ความบั่นทอน ความวิปริต ความผิดปกติ และความเสียหายระเบียบในสังคมโลก

การส่งเสริมสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุในแนวทางส่งเสริมปัจเจกบุคคล ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคคลในระดับต่าง ๆ มีความเข้าใจต่อบริบทของชีวิตโดยอาศัย ศีลธรรมที่ดำรง คือประเพณีตบตนบ่มตนที่ซอบถูกต้อง ดำเนินชีวิตในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้และเข้าใจในการคิด พุทธ และทำตามความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมของตน เช่น การรู้จักควบคุมกาย วาจา และใจ หรือการปฏิบัติตามหลักของทิททั้ง 6 เป็นต้น

สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยตรง ซึ่งท่านมองสันติภาพว่า เป็นเรื่องสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งภายนอกและภายใน คือ เกี่ยวข้องกับกายและใจ หรือรูป กับนาม อย่างเป็นระบบ และทุกชีวิตล้วนต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยควมมีสันติภาพ ทั้งสันติภาพระดับบุคคล สันติภาพระดับสังคม และสันติภาพระดับโลก

สันติภาพทุกระดับนี้ จึงมีนัยที่ต่างกันคือ ความต้องการสันติภาพหรือความเข้าใจในเรื่องของสันติภาพนั้นขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้ที่ต้องการสันติภาพว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับ กล่าวคือ

1. สภาวะภายในจิตใจของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องอยู่กับกิเลสอาสวะ ก็จะต้องการสันติภาพในระดับโลกิยะ หรือตามพระพุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า "สันติภาพในแง่ภาษาคน"
2. สภาวะภายในจิตใจของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะแล้ว ก็จะต้องการสันติภาพในระดับโลกิยะ หรือตามที่พระพุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า "สันติภาพในแง่ภาษาธรรม"

ดังนั้น เมื่อก้าวโดยภาพรวมแล้ว จะพบว่า สันติภาพในระดับโลกิยะ ได้แก่ ทัศนะในเรื่องสันติภาพของของชาวโลก หรือผู้ครองเรือนที่ยังมีกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ ความสงบสุขของบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เช่น ความสงบสุขตามหลักทิท 6 สังคหวัตถุ 4 และความสงบสุขที่เกิดจากการที่ผู้นำผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในหลักของคุณธรรมความดีงามตามหน้าที่ของตน

ส่วนสันติภาพในระดับโลกุตระ ได้แก่ ทัศนะในเรื่องสันติภาพของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ สันติภาพอันแท้จริง เพราะเป็นสันติภาพที่เกิดจากการฝึกฝนกาย วาจา และใจของตน ให้มีศีลธรรมความดีงามจนถึงที่สุด สามารถสร้างความสงบสุขให้แก่บุคคล สังคม และโลกได้ตามบทบาทหรือฐานะแห่งตนที่มีอยู่

3. วิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

จากการวิจัย พบว่า ผลการวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้

1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะ ได้แก่

1. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของบุคคล ได้แก่ ประโยชน์ของศีลธรรมอันดีงามในพุทธปรัชญา เช่น เบญจศีล-เบญจธรรม ที่บุคคลหรือผู้ครองเรือนควรมี เพื่อให้บุคคลมีความสุขสงบหรือมีสันติภาพในตนเอง

2. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของสังคม คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมทุกระดับสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสังคมก็เป็นที่ยังพิงให้แก่คนในสังคมได้อย่างแท้จริง เช่น การจัดการในด้านสาธารณสุข โภค สวัสดิการต่าง ๆ และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกิยะของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมโลกมีสันติภาพ สามารถอยู่ร่วมโลกเดียวกันได้อย่างสันติสุข เพราะผู้นำผู้ปกครองมีผู้มีศีลธรรม จริยธรรม อันดีงามไว้เป็นแนวทางเพื่อประพฤติปฏิบัติ เช่น ทศพิธราชธรรม 10, ราชสังคหะ 4, จักรวรรดิวัตร 12 และอคติ 4 จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง และสงคราม

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระ ได้แก่

1. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล คือ ประโยชน์จากบุคคลที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปน ปฏิบัติต่อตนเองอย่างผู้มีอารยชน เพราะมีกาย วาจา และใจที่ถูกต้องตั้งงามตามหลักของศีลธรรม จึงก่อให้เกิดความสุข ความมีสันติภาพแก่ตนเองและสิ่งแวดลอมอื่น ๆ ได้

2. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของสังคม คือ ประโยชน์จากของบุคคลที่เป็นพระอรหันต์ ปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดลอมที่อาศัยอยู่ด้วยการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อให้สังคมเกิดสันติภาพ เกิดความสงบร่มเย็น เช่น การสั่งสอนในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกาย วาจา และใจ ที่ถูกต้องตั้งงามตามหลักของศีลธรรมในเรื่องทาน ศีล ภาวนา, ศีล สมาธิ ปัญญา การปฏิบัติตนต่อสังคมตามทศ 6 และสังคหัตถุ 4 เป็นต้น

3. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนทั่วทั้งโลกได้รับรู้ถึงธรรมะหรือสัจธรรมความจริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญในอันที่จะทำให้เกิดความสุขสงบ เกิดความความร่มเย็นแก่ชาวโลกได้ เพราะได้น้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยอันเป็นเสมือนแสงสว่างนำทางแก่ชีวิตของสัตว์โลกทั้งหลาย ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข คือ คุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากกรวิจัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางในเชิงนโยบาย ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติได้ ดังนี้

1. ควรส่งเสริมนโยบายของรัฐเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนา มาปรับใช้เป็นกฎหมายแม่บทในรัฐธรรมนูญ เช่น การกระทำผิดในทางศีลธรรมของนักการเมือง และข้าราชการประจำ เกี่ยวกับศีลธรรมอันดีงามในเรื่องการทำลายสันติภาพของประชาชน เป็นความคิดในทางอาญา

2. ควรส่งเสริมในเรื่องแนวคิดเรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนา มาปรับใช้แก่สังคมในครอบครัว สังคมในชุมชน พร้อมทั้งมีมาตรการทางด้านกฎหมาย และด้านการเสริมสร้างสันติภาพอย่างชัดเจน

3. ควรส่งเสริมแนวทางการปฏิบัติตนของผู้ปกครองทุกระดับ เรื่องการนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำผู้ปกครองตามแนวคิดเรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม และกำหนดเป็นคุณสมบัติหลักที่จะใช้เป็นเครื่องพิจารณา กำหนดความเจริญก้าวหน้าของผู้ปกครอง

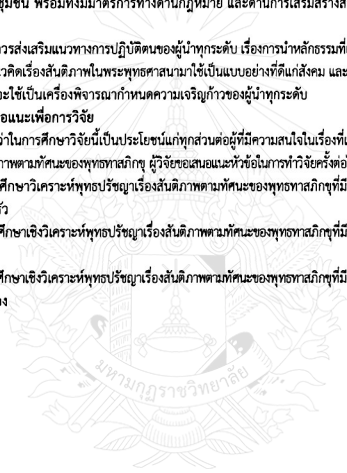
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาวิจัยนี้เป็นประโยชน์แก่ทุกส่วนต่อผู้ที่มีความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อผู้นำที่เป็นหัวหน้าครอบครัว

2. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อการพัฒนาด้านสังคม

3. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อการพัฒนาด้านการปกครอง

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

การศาสนา, กรม. (2525). กระทรวงศึกษาธิการ. *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2525*. เล่มที่ 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29 และ 32. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

เอกสารทุติยภูมิ

1. หนังสือทั่วไป

กรม, การศาสนา. (2503). *ศาสนพิธี เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. *คู่มือการศึกษา ธรรมศึกษาชั้นตรี*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

แก้ว ชิตตะชบ. (2547). *รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

จันทร์ ไพจิตร. (2495). *พุทธปริทรรศน์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.

ทศพล ป่องใหญ่ชัย. (2549). *สันติภาพแห่งมวลมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมอธรรม.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2537). *จิต มโน ญาณ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

บุญพฤกษ์ จาฎามระ. (2546). *ถอดความจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*.

กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.

ปรัชญา นาคบุญนำ. (2548). *ธรรมมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ประสิทธิ์ จันรัตน. (2539). *ชีวิตกับสันติภาพ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.

ประสิทธิ์ พรหมวิชิต. (2549). *สันติภาพของสังคม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พจนานุกรม. (2545). *พจนานุกรมออกซฟอร์ด-ริเวอร์ บุ๊คส์ อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูพรหมญาณวิกรม. (2537). *คู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน). (2543). *การพัฒนาจิต*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2547). *กฎแห่งกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺโท). (2538). *อธิบายธรรมวิภาค*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2540). *ภาษาธรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9). (2546). *คลังธรรม เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์เสียงเชียงจวงเจริญ.

พระธรรมมหาวิธานวัตร. (2519). *มงคลสูตร 38 พิศดาร*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมกัถิ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2532). *พุทธธรรมฉบับขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2538). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

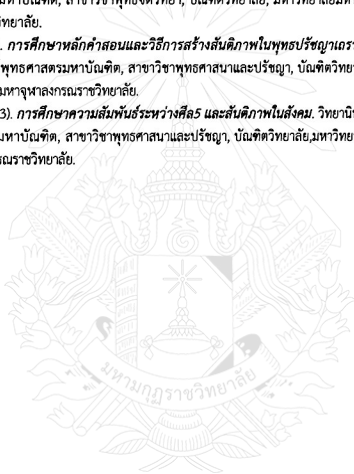
- _____ (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____ (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- _____ (2538). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- _____ (2538). *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____ (2539). *ธรรมกับการพัฒนาชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *คำปราศรัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ในพิธีรับถวายรางวัล การศึกษาเพื่อสันติภาพ ของ ยูเนสโก ปี 2537*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์และสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____ (2541). *สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิกจำกัด.
- _____ (2546). *วิถีสันติภาพ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์สวย.
- _____ (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____ (2549). *การดูแลสุขภาพของกรรมแนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พระมหาวิริวงศ์, (พิมพ์ สมธโร), สมเด็จพระ. (2517). *มงคลยอชีวิต ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). *คนถึงธรรม-ธรรมถึงคน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- _____ (2531). *สันติภาพของโลก*. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____ (2532). *อารมณ์เป็นเพียงหมอกพองจิต*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรียงพิมพ์อำเภอ.
- _____ (2538). *ศีลธรรมกับมนุษย์โลก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____ (2539). *การกลับมาแห่งศีลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____ (2546). *ชุมนุมปาฐกถาศุดพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____ (2546). *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา: อดีตชีวิตประวัติของพุทธทาสภิกขุ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____ (2547). *เทคนิคของการมีธรรมะ*. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____ (2547). *ธรรมะกับการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. (2538). *ท่านอาจารย์พุทธทาสในฐานะครู*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด.
- วารีญา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2541). *คนพาลกับบัณฑิตในพระพุทธศาสนา*. สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น.

- วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2527). *จิตวิทยาพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- วศิน อินทสระ.(2541). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- วิชรพงศ์ โกมุทธรมวิบูลย์.(2545). *พจนานุกรมนักเรียน ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาการศึกษา.
- สมภาร พรหมทา.(2542). *พุทธปรัชญามุขยสังคัม และปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____ . (2546). *พุทธศาสนานิกายเซน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถิต วงศ์สวรรค์.(2541). *ความชั่ว-ความดี*. กรุงเทพมหานคร : หจก. ส. เจริญการพิมพ์.
- สุนทร ณ รังษี. (2543). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา รณเร็น. (2540). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2528). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.
- สุวรรณ เเพชรนิล. (2536). *พุทธปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2540). *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- เสถียรพันธรังสี. (2546). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- แสง จันทรงาม. (2521). *พุทธศาสนวิทยา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

2. วิทยานิพนธ์

- พระครูประโชติโพธิธรรม (ไชยรัตน์). (2548). *ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของคนพาลกับบัณฑิตในพระพุทศาสนา*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระสุนพลศักดิ์โกมล (สมดี). (2549). *ความสัมพันธ์ระหว่างการตายแล้วเกิดกับการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระมหาธีรยุทธ ธีรยุตโต. (2547). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอารมณ์สมถกรรมฐานในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2548). *สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). (2544). *แนวคิดและวิธีการขัดเกลาสังคัมในสถาบันครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

- พระมหาบุรณัมเชน สนิทปุณฺโณ.(2548). *การศึกษาวิเคราะห์หมโนทัศน์ เรื่องพระเจ้าในพระคัมภีร์ของท่าน พุทธทาสภิกขุ*. วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุธน ยสสีโล. (2541). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิปัสสนากัมมัญฐานในพระพุทธานุศาสน*. วิทยาลัยศาสนศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา,บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระวัชรินทร์ ปณฺญาวุฑฺโธ (ฉิมประเสริฐ). (2546). *การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของมรดกคดีต่อพฤติกรรม การทำงาน : ศึกษาเฉพาะกรณีพยาบาลผู้ดูแลผู้ป่วยหนักในเขตกรุงเทพมหานคร*.วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภิรมย์ บุญอุดม.(2552). *การศึกษาหลักคำสอนและวิธีการสร้างสันติภาพในพุทธปรัชญาเดรวาท*. วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิเศษ ทับทิมทอง. (2553). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศีล5 และสันติภาพในสังคม*. วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หนังสืออ้างอิง
(REFERENCE BOOK)

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ให้ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

ชื่อ-ฉายา-นามสกุล
วัน เดือน ปี เกิด
สถานที่เกิด

พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี)
10 มิถุนายน 2521
35/1 หมู่ 6 บ้านบะเสียว ตำบลหนองฉิม อำเภอเนินสง่า
จังหวัดชัยภูมิ

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

258 ถนนแดงพานิช วัดราษฎร์ศิริ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด

ตำแหน่งและประวัติการทำงาน
พ.ศ. 2552-ปัจจุบัน

ครูสอนพระสอนศีลธรรม โรงเรียนธงธานี ตำบลธงธานี
อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2541

นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. 2550

เปรียญธรรม 3 ประโยค

พ.ศ. 2550

พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.

ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร

ไปรคนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอขอบคุณ